

Januar 2012

Forventningskløft

revisors rapportering af going concern

Lene Bach Jensen

Aalborg Universitet – Cand. Merc. Aud.

Kandidatafhandling

Vejleder: Hans Visitsen

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	1
2. Problemformulering	4
2.1 Opgavens formål samt motiv for valg af emne	4
2.2 Opgavetekst.....	4
2.3 Fortolkning af opgavetekst.....	4
2.3.1 Hovedspørgsmål	6
2.4 Disposition	7
2.6 Opgavens målgruppe.....	8
2.7 Afgrænsning.....	8
2.8 Definitioner.....	10
3. "Going concern" begrebet.....	11
3.1 Going concern set fra ledelsens synsvinkel	12
3.2 Going concern set fra revisors synsvinkel	15
3.2.1 Årsregnskabsloven.....	16
3.2.2 International Standard om Revision.....	18
3.2.3 Notater	22
4. Revision af going concern.....	25
4.1 Planlægningsfasen	26
4.2 Udførelsen af revisionshandlinger.....	32
4.2.1 Revisionsbevis fra øvrige revisionsområder	34
4.2.2 Yderligere revisionshandlinger	38
4.3 Afslutnings- og rapporteringsfasen	43
4.4 Uafhængighed	46
5. Rapportering af going concern	51
5.1 Reguleringen af revisionspåtegningen	51

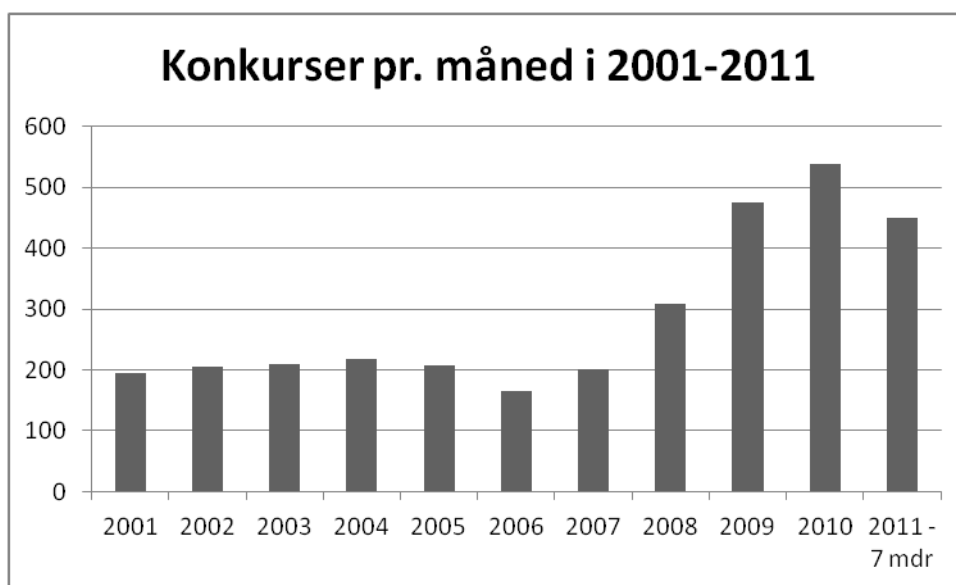
5.1.1 Erklæringsbekendtgørelsen og erklæringsvejledningen	51
5.1.2 ISA 700 – en ”blank” påtegning	55
5.1.3 ISA 705 og ISA 706 – Revisionspåtegning med forbehold eller supplerende oplysninger	58
5.1.4 Revisionsudtalelser	61
5.2 Revisionspåtegning med usikkerhed om going concern	62
5.2.1 Regnskabet er aflagt efter going concern forudsætningen.....	64
5.2.2 Regnskabet er aflagt på non going concern-basis	66
5.3 Revisors ansvar ved fejl i påtegningen	67
6. Forventningskløften.....	70
6.1 Spørgeskema undersøgelse.....	71
6.1.1 Respondenternes kendskab til revisors revision og rapportering generelt	72
6.1.2 Respondenternes forventninger til revisors revision og rapportering af going concern	77
6.1.3 Analyse af forventningskløften på baggrund af spørgeskema undersøgelsen	87
7. Analyse af regnskabsbrugernes forventninger i forhold til den nuværende regulering	91
8. Konklusion	103
9. English summary.....	107
9. Litteraturliste	110
10. Bilagsliste	115

Kandidatafhandlingen indeholder
215.700 tegn svarende til 90
normalsider

1. Indledning

Finanskrisen har de seneste år haft stor påvirkning på den verden, vi lever i. Ikke mindst i den finansielle sektor og erhvervslivet, hvor finanskrisen har medført store omvæltninger. Flere bankkrak og generelle problemer med store tab på bankernes udlån har betydet, at virksomheder ikke har kunne få udvidet deres kreditter, og nogen har endda oplevet at få formindsket deres trækingsret. Samtidig har mange virksomheder været påvirket af faldende efterspørgsel på deres vare og store tab på deres tilgodehavender.

Over hele verden har det resulteret i en stor stigning i antallet af virksomheder, der har måtte lukke eller gå konkurs. I Danmark har der, siden finanskrisen startede i 2008 og frem til rekordåret 2010, været en stigning på langt over 100% i antallet af konkurser¹.

Figur 1: Gennemsnitlige antal konkurser pr. måned i perioden 2001-2011

Kilde: Egen tilvirkning med tal fra Danmarks Statistik

De mange konkurser har givet revisionsbranchen en ekstra udfordring i forbindelse med afgivelsen af deres revisionspåtegning. Ved aflæggelse af virksomhedernes årsrapporter har der i mange tilfælde været betydelige usikkerheder omkring virksomheders fortsatte drift, og derved også om årsregnskaber har skulle aflægges efter *going concern* forudsætningen.

Going concern problematikken er et område, hvor revisionsbranchen skal være skarp. En forkert erklæring kan i yderste konsekvens være med til at lukke en virksomhed, da et forbehold for going concern kan

¹ Er beregnet i forhold til det gennemsnitlige antal konkurser pr. måned i 2007 (tal fra Danmarks Statistik).

umuliggøre en nødvendig fremtidig finansiering og samhandel med virksomhedens kreditorer. Omvendt kan et manglende forbehold også blive dyrt for virksomhedens investorer, kreditinstitutter og samhandels partnere. Det er derfor essentielt, at revisors erklæring er korrekt.

Revisionsbranchen er selv opmærksom på problematikken omkring going concern og dermed væsentligheden af, at de som revisorer afgiver den rigtige erklæring. Ved Revisortilsynets kvalitetskontrol skal kontrollanten derfor også udvælge minimum en virksomhed, der efter revisorens underskrift er gået konkurs eller i betalingsstandsning². I modsætningen til offentligheden har kontrollanten adgang til revisors dokumentation, og dermed også argumentationen i forbindelse med revisors påtegning, samt hvilke oplysninger revisor har haft til rådighed på underskrift tidspunktet.

Revisortilsynet har allerede i efteråret 2010 gennemført kontrol af over 250 påtegninger på virksomheder, der efterfølgende er kommet i økonomiske problemer. En foreløbig gennemgang af sagerne har vist, at de pågældende revisorer i en lang række tilfælde ikke har været grundige nok, og derfor vil Revisortilsynet også fortsat have øget fokus på problematikken³.

Som det fremgår af figur 1, har antallet af konkurser pr. måned været faldende i 2011 i forhold til årene 2009-2010, men antallet er dog stadig langt over niveauet fra før finanskrisen. Revisor skal derfor stadig have stor fokus på going concern problematikken i forbindelse med afgivelsen af deres erklæring.

De mange konkurser og i særdeleshed bankkrak har vakt mediernes interesse for revisorerklæring i forbindelse med going concern. En overskrift i Økonomisk Ugebrev fra september 2009 lød eksempelvis således: "Revisionspåtegningen svigter som advarsel"⁴. Derudover har revisorer i flere artikler været under skarp kritik. F.eks. sammenligner Berlingske Business i en artikel revisorer med popsmarte Stein Bagger typer og skriver eksempelvis, at det må være vanskeligt for almindelige borgere at forstå, hvordan højt kvalificerede revisorer har kunne være med til at blåstemple bluff og svindel⁵.

Revisionsbranchen forsvarer sig med, at de i langt de fleste tilfælde har overholdt reglerne og lægger i stedet op til en diskussion omkring kvaliteten af den nuværende regulering, og om hvorvidt der skal ske

² "Retningslinjer for gennemførelse af kvalitetskontrol og rapportering herom", Revisortilsynet, juli 2011

³ "Slap revision af konkurskandidater", Børsen, 10. juni 2011

⁴ "Revisionspåtegning svigter som advarsel", Økonomisk Ugebrev, 7. september 2009

⁵ "Hvad er revisoren egentlig værd?", Berlingske Tidende, 11. september 2010

ændringer heraf. I forlængelse heraf er den tidligere formand for FSR⁶, Kurt Gimsing, citeret for at sige følgende på FSR's årsmøde i 2010: "We did our job right, but did we do the right job"⁷.

De forskellige avisartikler giver udtryk for, at der er en forventningskløft imellem befolkningen og mediernes forventninger til revisor, og hvad revisor ifølge lovgivningen skal gøre. Men er reguleringen god nok, eller er det offentlighedens forventninger, der er urealistiske?

For at kunne nærme mig en besvarelse på dette spørgsmål vil jeg via en undersøgelse forsøge at klarlægge regnskabsbrugerens forventninger til revisors rapportering om going concern. Derefter vil jeg foretage en analyse af, om deres forventninger er urealistiske, eller om de nuværende regler eventuelt bør ændres.

⁶ FSR - Danske revisorer

⁷ "Claus Hjort Frederiksen: Krisen har vist betydningen af revision", Nyheder og pressemeddelelser - FSR, 8. september 2010

2. Problemformulering

For på bedst mulig måde at give læseren et overblik over opgavens indhold og opbygning gives her en problemformulering fordelt på de væsentligste områder.

2.1 Opgavens formål samt motiv for valg af emne

Som beskrevet i indledningen har den offentlige debat vist, at der er en forventningskløft imellem den opgave, som revisor ifølge standarderne for revision og rapportering af going concern skal yde, og den forventning som regnskabsbruger har til revisors arbejde. Formålet med denne opgave er at klarlægge forventningskløftens omfang, samt at klarlægge hvorvidt regnskabsbrugerens forventninger er urealistiske, eller om den nuværende regulering eventuelt bør laves om.

Som beskrevet i indledningen er problematikken omkring going concern et højaktuelt område, som har givet anledning til stor debat i offentligheden og samtidig rettet revisionsbranchens fokus over på området i forbindelse med både selve revisionen og branchens kvalitetskontrol.

Problematikkens aktualitet har i høj grad været medvirkende til, at mit valg er faldet på netop dette emne. Det har ligeledes spillet ind, at jeg har et ønske om at opnå en grundlæggende viden omkring emmet, som jeg efterfølgende kan drage nytte af i mit daglige virke som revisor. Jeg finder emnet yderst interessant, og anser enhver ekstra viden for brugbar i en tid, hvor mange kunder er økonomisk presset.

2.2 Opgavetekst

Opgaveteksten kan beskrives således:

Med baggrund i en teoretisk beskrivelse af revisions- og regnskabsstandarderne for going concern, foretages en undersøgelse af, om der er en forventningskløft imellem regnskabsbrugernes forventninger til revisors påtegning, og det arbejde som revisor ifølge standarderne skal udføre. Ud fra undersøgelsens resultat foretages en analyse af forventningskløftens størrelse, og om regnskabsbrugerens forventninger er realistiske, samt om der med udgangspunkt i regnskabsbrugerens forventninger bør ske ændringer i den nuværende regulering.

2.3 Fortolkning af opgavetekst

Som det fremgår af opgaveteksten, vil opgaven omhandle revisors revision og rapportering af going concern, samt om der er en forventningskløft imellem revisors arbejde og regnskabsbrugerens egentlige forventning til revisor.

For at få den fornødne viden til at vurdere, om der er en forventningskløft, vil opgaven indeholde en beskrivelse af de revisionshandlinger, som revisor skal udføre for at overholde god revisionsskik. Der vil ligeledes være en beskrivelse af de regnskabs- og revisionsmæssige standarder tilknyttet revisors rapportering af going concern.

Undersøgelsen af regnskabsbrugernes forventninger til revisors påtegning i forbindelse med usikkerheder om going concern skal klarlægge, om der reelt er en forventningskløft, eller om den i sidste ende blot er medieskabt. Derudover vil undersøgelsens resultat blive anvendt til at vurdere, om der bør ske ændringer i den nuværende regulering, eller om revisionsbranchen blot bør blive bedre til at informere regnskabsbrugerne om det arbejde, de i dag udfører.

Afslutningsvis vil jeg opsummere mine opdagelser i en samlet konklusion.

2.3.1 Hovedspørgsmål

På baggrund af min fortolkning af opgaveteksten er følgende hoved- og underspørgsmål opstillet:

1. Hvad betyder begrebet "going concern"?
 - Hvilke lovgivninger og standarder findes der indenfor området?

Spørgsmålene besvares i kapitel 3

2. Hvilke arbejdshandlinger skal udføres ved revision af going concern for at opfylde god revisorskik?

Spørgsmålet besvares i kapitel 4

3. Hvordan skal revisor rapportere om usikkerheder omkring going concern ved afgivelse af deres revisionspåtegning?

Spørgsmålet besvares i kapitel 5

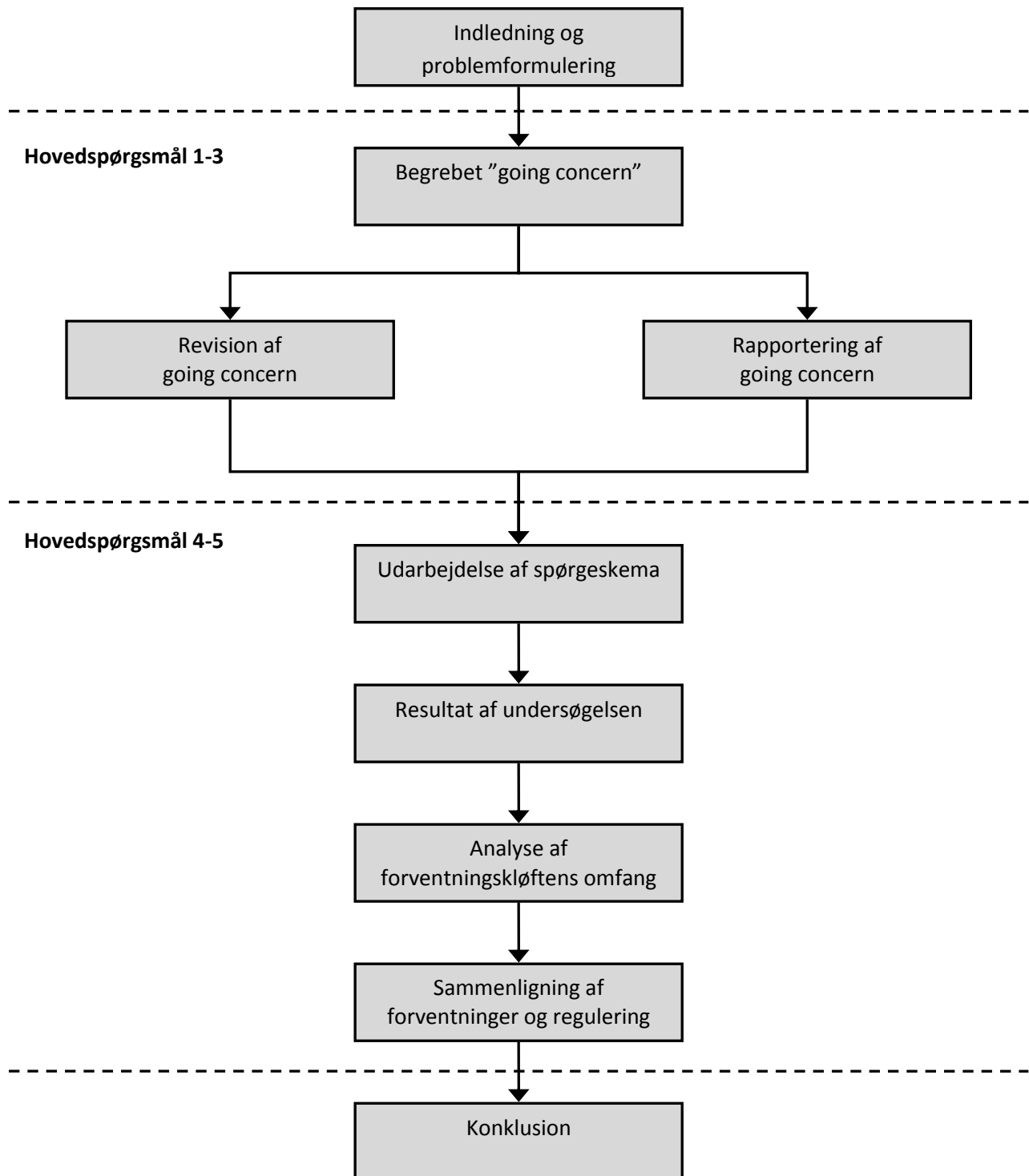
4. Er der en forventningskløft imellem revisors rapportering af usikkerheder om going concern og regnskabsbrugernes forventninger til revisor?

Spørgsmålene besvares i kapitel 6

5. Er regnskabsbrugernes forventninger til revisors rapportering af going concern realistiske, og bør den nuværende regulering eventuelt laves om, så den kommer til at svare til regnskabsbrugernes forventninger?

Spørgsmålet besvares i kapitel 6 og 7

2.4 Disposition

Figur 2: Disponering af opgaven

Kilde: Egen tilvirkning

2.6 Opgavens målgruppe

Denne opgave er udarbejdet som led i afslutningen af mit Cand. Marc. Aud. studie på Aalborg Universitet. Opgavens primære målgruppe er personer med tilknytning til Aalborg Universitet, og der er ved udarbejdelsen af opgaven gået ud fra, at læser har et grundlæggende kendskab til going concern samt til regulering heraf.

Opgaven henvender sig derudover til alle med en grundlæggende forståelse for going concern og de dertil hørende problemstillinger, som jeg er blevet præsenteret oven for.

2.7 Afgrænsning

Formålet med denne opgave er at give læseren en viden og forståelse for den regulering, som en dansk revisor skal følge i forbindelse med revision og rapportering af usikkerheder om going concern. Der vil i denne opgave kun blive givet en beskrivelse af den lovgivning og "soft law" regulering, som en dansk revisor skal anvende.

Beskrivelsen af reguleringen i denne opgave, vil blive foretaget med udgangspunkt i de nye ISA'er.

Beskrivelsen af den øvrige internationale regulering er fravalgt, da den danske regulering er baseret på den internationale, og det vurderes derfor, at en beskrivelse af den øvrige internationale regulering ikke vil bidrage med en yderligere forståelse af de regler, som en dansk revisor skal følge.

Ifølge den danske lovgivning og regulering af going concern er ledelsen forpligtet til at foretage en bedømmelse af virksomhedens evne til at fortsætte driften i forbindelsen med aflæggelsen af virksomhedens årsrapport. Da denne opgaves formål er at vurdere regnskabsbrugerens forventning til revisors revision og rapportering af going concern, vil opgave derfor ikke indeholde en fuldt ud detaljeret beskrivelse af ledelsens ansvar og forpligtelse i forbindelse med going concern. Der vil i stedet være tale om en kort beskrivelse, hvorefter resten af opgaven vil blive behandlet fra revisors synsvinkel.

Ifølge ISA 570⁸ skal revisor i forbindelse med revisionen af going concern foretage en vurdering af ledelsens bedømmelse af virksomhedens evne til at fortsætte driften, og det vil derfor være nødvendigt at have et grundlæggende kendskab til ledelsens forpligtelse på dette område for at kunne vurdere revisors arbejde.

Som det fremgik af indledningen har de mange konkurssager skabt stor kritik af revisorerens påtegninger på virksomheder, der efterfølgende er gået konkurs. FSR har flere gange forsvaret sig med, at der er en forventningskløft imellem regnskabsbrugernes forventninger, og de regler som revisor skal følge. En anden del af kritikken har bestået i, at revisorerne ikke har været gode nok til at udføre deres arbejde og

⁸ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009

offentligheden mener, at de ikke har fulgt reglerne. I denne opgave har jeg valgt at undersøge, om der er en forventningskløft imellem regnskabsbrugernes forventninger og den nuværende regulering. Der vil derfor ikke blive taget stilling til, om en del af en eventuel forventningskløft skyldes, at revisor i flere sager ikke har gjort arbejdet godt nok.

I denne opgave vil going concern problematikken kun blive behandlet i forbindelse med virksomhedernes aflæggelse af deres årsrapport. Opgaven vil derved ikke give en beskrivelse af ledelsens og revisors ansvar i løbet af året.

Revisor kan afgive flere typer af erklæringer på en årsrapport, hvilket afhænger af den grad af sikkerhed, som erklæringen giver. Revisor kan afgive følgende erklæringer på virksomhedernes årsrapporter; revisionspåtegning, gennemgangserklæring samt en erklæring uden sikkerhed. Da revisionspåtegningen er den erklæring, der giver den højeste grad af sikkerhed, er det også her revisor skal foretage flest arbejdshandlinger. Jeg har derfor valgt at fokusere på revisors opgaver i forbindelse med afgivelsen af en revisionspåtegning. Nærværende opgave vil ikke indeholde en beskrivelse af revisors rapportering af going concern, samt hvilke arbejdshandlinger der kan udelades i forbindelse med afgivelse af de øvrige erklæringstyper.

En del af revisors rapportering i forbindelse med aflæggelsen af årsrapporten er den interne rapportering til ledelsen via revisionsprotokollen og management letters. Da formålet med denne opgave jo som bekendt er at klarlægge forventningskløften i forhold til den eksterne regnskabsbruger, er revisors interne rapportering til ledelsen ikke medtaget i denne opgave.

Ligeledes afgrænses beskrivelsen af regulering af going concern til kun at omhandle reguleringen for små (regnskabsklasse B) og mellemstore (regnskabsklasse C) virksomheder. Reguleringen af going concern er som udgangspunkt ens for små, mellemstore og offentlige virksomheder (regnskabsklasse D), men der findes flere steder i lovgivningen og den øvrige regulering særregler for virksomheder af interesse for offentligheden. Disse særregler vil ikke blive beskrevet i denne opgave.

Den offentlige debat samt kritik af revisor i forbindelse med konkurssager har af naturlige årsager primært drejet sig om virksomheder af interesse for offentligheden. En stor del af EU's grønbog⁹ og efterfølgende lovforslag¹⁰ har ligeledes drejet sig om offentlige virksomheder, hvorfor der i denne opgave vil være steder, hvor virksomheder af interesse for offentligheden inddrages.

⁹ "Grønbog – Revisionspolitik: Læren af krisen (EØS-relevant tekst), Europa-Kommisionen, 13. oktober 2010

¹⁰ "Forslag til europa-parlamentets og rådets forordning om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden", Europa-Kommisionen, 30. november 2011

Opgaven vil kun indeholde en kort beskrivelse af konsekvenserne ved fejl i revisors påtegning omkring going concern og vil derfor ikke indeholde en detaljeret beskrivelse af revisors straffe-, erstatnings-, og disciplinærretlige ansvar.

Litteratursøgningen er sluttet den 13. december 2011 og ændringer i regulering eller nye artikler efter denne dato vil derfor ikke være indarbejdet i denne opgave.

2.8 Definitioner

Mindre virksomheder i ISA:

Virksomheder med få ejere og ledere og en eller flere af følgende karakteristika¹¹:

- Ukomplerede transaktioner
- Simple registreringer
- Få forretningsområder eller produkter
- Få interne kontroller
- Få ledelsesniveauer
- Få ansatte

¹¹ "Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Service Pronouncements – 2010 edition", IFAC, april 2010, s. 31

3. "Going concern" begrebet

Dette afsnit er en generel beskrivelse af begrebet going concern, og en mere detaljeret gennemgang af reguleringen for ledelsen og revisor vil blive gennemgået i de efterfølgende afsnit.

Going concern forudsætningen er en af de grundlæggende forudsætninger i forbindelse med virksomhedernes aflæggelse af deres årsrapporter¹². Going concern forudsætningen er fremadrettet og er et udtryk for, at virksomheden formodes at fortsætte sin drift i en overskuelig fremtid.

Hvis ikke andet er oplyst i årsrapporten, er regnskabet aflagt efter going concern forudsætningen¹³. Det vil sige, at virksomhedens aktiver og passiver er værdiansat efter, at virksomheden er fortsættende. Værdien af virksomhedens aktiver vil næsten altid være højere ved indregning efter going concern forudsætningen, end hvis det forventes, at virksomheden ikke kan fortsætte sin drift. Dette skyldes, at hvis virksomheden anses for en *non* going concern, skal aktiverne indregnes efter realisationsprincippet¹⁴. Ved ophør af driften vil virksomheden ofte ikke kunne få det samme for deres anlægsaktiver, varebeholdninger og igangværende arbejde, hvilket vil betyde, at virksomhedens egenkapital samt resultat vil falde drastisk. Derudover kan der være forpligtelser til afvikling af virksomhedens aktiviteter, som skal indregnes. Det er derfor af stor betydning for virksomhedens finansielle status, om årsrapporten aflægges efter going concern eller ej.

Vurdering af, om virksomheden er en going concern, skal ifølge årsregnskabsloven § 13 foretages på aktivitetsniveau. Det vil sige, at hvis en aktivitet i virksomheden ikke forventes at være fortsættende, skal den enkelte aktivitet indregnes til realisationsværdi, hvorimod de øvrige aktiviteter indregnes efter virksomhedens normale regnskabspraksis.

Anses en aktivitet for ikke at være fortsættende er det ikke kun værdiansættelsen, der ændrer sig, da også opstilling og klassifikation af posterne skal tilpasses den nye situation. F.eks. skal driftsmidler flyttes fra anlægsaktiverne til omsætningsaktiver pga. hensigten om videresalg.

Er en aktivitet eller hele virksomheden ikke indregnet efter going concern forudsætningen, skal det oplyses i noter¹⁵ samt i anvendt regnskabspraksis¹⁶.

¹² Årsregnskabsloven § 13, stk. 1, pkt. 4

¹³ "Going concern i retligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar" af Jesper Seehausen, s.21

¹⁴ Årsregnskabsloven med kommentarer, 6. udgave 2011, kommentar nr. 158

¹⁵ Årsregnskabsloven med kommentarer, 6. udgave 2011, kommentar nr. 158

¹⁶ RV nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold, afsnit 45

Da going concern forudsætningen er fremadrettet, er det vigtigt at være opmærksom på, at selv om årsrapporten er aflagt efter going concern forudsætningen, er det ikke nogen garanti for, at virksomheden ikke efterfølgende kan gå konkurs.

Ledelsen og revisor foretager på tidspunktet for aflæggelsen af årsrapporten en vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften ud fra de oplysninger, som de har til rådighed på underskriftstidspunktet. Vurderingen vil derfor altid indeholde en hvis grad af usikkerhed, da ledelsen og revisor ikke kan forudse fremtidige begivenheder.

Hos virksomheder der går konkurs eller på anden måde er nødsaget til at stoppe deres drift, skyldes det som regel altid problemer med likviditeten, idet de ikke har den fornødne likviditet til at betale deres forpligtelser i takt med, at de forfalder. En længerevarende likviditetskriser vil resultere i, at virksomhedernes kreditorer ophører samarbejdet eller indgiver et konkursdekret, hvis ikke virksomheden selv gør det.

Ved vurdering af om en virksomhed er going concern, skal ledelsen og revisor derfor altid være opmærksomme på virksomhedens likviditet og de risici, der er forbundet hermed. Ved vurderingen af likviditeten er det ikke et spørgsmål, om virksomheden har penge i kassen, men derimod et spørgsmål om deres trækningsret¹⁷. Det er derfor vigtig at gennemgå virksomhedens kreditaftaler for at se, om virksomheden har den fornødne likviditet til at kunne fortsætte den fremtidige drift.

3.1 Going concern set fra ledelsens synsvinkel

Ledelsens ansvar i forbindelse med vurdering af going concern er ikke beskrevet i en særskilt regnskabsstandard, men er kort beskrevet i RV nr. 1¹⁸ og regnskabsvejledningen for mindre virksomheder¹⁹. Ledelsens ansvar er derimod konkret beskrevet i ISA 570, men da ISA 570 er en revisionsstandard, kan det ikke forventes, at ledelsen har et indgående kendskab hertil.

Ledelsen har ansvaret for aflæggelsen af virksomhedens årsrapport og er derved også ansvarlig for, at årsrapporten aflægges efter de grundlæggende forudsætninger i årsregnskabsloven § 13; herunder going concern forudsætningen.

Ifølge RV nr. 1 skal ledelsen ved udarbejdelsen af årsrapporten foretage en bedømmelse af virksomhedens evne til at fortsætte driften²⁰.

¹⁷ "Nul kontanter giver ikke revisoradvarsel", Økonomisk Ugebrev, 21. september 2009

¹⁸ "RV nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold", marts 2002, afsnit 44-46

¹⁹ Going concern er omtalt i afsnit 3.3.1

²⁰ RV nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold, afsnit 44

Bedømmelsen skal foretages for en periode på mindst 12 måneder efter balancedagen²¹. Det er her vigtigt at bemærke, at der er tale om en periode på **mindst** og ikke begrænset til 12 måneder. Det fremgår dog ikke af regnskabsvejledningen, hvornår perioden for ledelsens bedømmelse skal udvides til mere end 12 måneder. Ifølge Jesper Seehausen vil det dog som udgangspunkt være tilstrækkeligt at anvende en periode på 12 måneder og kun i særlige tilfælde være nødvendigt at udvide perioden herudover. Ved vurdering af om perioden skal udvides, skal der kigges på virksomhedens kontraktlige forpligtelser, planer og forventninger til fremtiden²².

Årsrapporten skal aflægges efter going concern forudsætningen, hvis ledelsen vurderer, at det er **realistisk**, at virksomheden kan fortsætte sin drift. Vurderingen af om virksomheden er en going concern foretages derfor efter et såkaldt realismekriterium²³.

Ledelsen **skal altid** foretage en vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften i forbindelse med regnskabsaflæggelsen²⁴ og kan derfor ikke nøjes med at foretage en vurdering, hvis der er forhold, der indikerer problemer med going concern. Ledelsen vurdering af going concern er derved af proaktiv karakter.

Dybden af vurderingen afhænger af den enkelte virksomheds forhold. Hvis virksomheden historisk har haft en lønsom drift samt let adgang til likvider, kan bedømmelsen foretages uden en dybdegående analyse²⁵. Den finansielle krise har dog betydet, at normale lønsomme virksomheder, som tidligere har haft let adgang til likvider, har fået problemer, og den finansielle krise stiller derfor yderligere krav til ledelsen bedømmelse af virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Ved bedømmelsen skal ledelsen tage hensyn til alle **givne** oplysninger²⁶. Ledelsens vurdering skal derved foretages ud fra alle kendte oplysninger på underskrifttidspunktet, og skal derfor løbende opdateres helt frem til ledelsens godkendelse af årsrapporten.

²¹ RV nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold, afsnit 46

²² "Going concern i retligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar" af Jesper Seehausen, s. 130

²³ "Going concern i retligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar" af Jesper Seehausen, s. 139

²⁴ RV nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold, afsnit 44

²⁵ RV nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold, afsnit 46

²⁶ RV nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold, afsnit 46

Ledelsens vurdering af going concern bør blandt andet indeholde følgende oplysninger:

- Perioderegnskaber for perioder efter regnskabets afslutning
- Budgetter og prognoser for virksomhedens resultat og likviditet for en periode på minimum 12 måneder efter balancedagen
- Væsentlige nye kontrakter eller ændringer i eksisterende kontrakter
- Selskabets aftaler med eksterne finansieringskilder

Figur 3: Ledelsens vurdering af going concern

Kilde: Egen tilvirkning²⁷

Viser ledelsens bedømmelse, at der er problemer med going concern, skal ledelsen oplyse om usikkerhederne i årsrapporten eller aflægge årsrapporten efter, at virksomheden er en non going concern, hvis ledelsen ikke finder det realistisk, at virksomheden kan fortsætte sin drift i en overskuelig fremtid. Efter ændringerne i årsregnskabsloven i 2008²⁸ skal årsregnskabet give et retvisende billede, og ledelsesberetningen skal indeholde en retvisende redegørelse. Dette er i modsætning til tidligere, hvor den samlede årsrapport blot skulle give et retvisende billede og det er derfor ikke længere nok, at ledelsen kun oplyser om usikkerheder omkring going concern i ledelsesberetningen og ledelsespåtegningen, som RV nr. 1 ellers foreskriver²⁹.

FSR udsendte i december 2009 et notat³⁰, hvor de anbefaler, at oplysninger omkring going concern indarbejdes i note 1 i årsregnskabet, så årsregnskabet i sig selv indeholder et retvisende billede.

Ledelsesberetningen kan ikke indeholde en retvisende redegørelse uden oplysningerne om usikkerheder omkring going concern og FSR anbefaler derfor, at der i ledelsesberetningen henvises til beskrivelsen i note 1.

²⁷ Egen tilvirkning med oplysninger fra "Finanskrisens indvirkning på oplysninger i årsrapporten om lånefaciliteter mv.", Revision og Regnskabsvæsen, 2009, nr. 2

²⁸ Årsregnskabsloven § 11, trådt i kraft den. 1. september 2008.

²⁹ RV nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold, afsnit 45

³⁰ "Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling, usædvanlige forhold og efterfølgende begivenheder" af Regnskabsteknisk udvalg og Revisionsteknisk udvalg – FSR, december 2009

Ledelsens ansvar i forbindelse med going concern kan sammenfattes således:

Ledelsens regnskabsretlige ansvar

- *Tidshorisont* – mindst 12 måneder fra balancedagen
- *Tidsmæssig placering* – frem til ledelsens godkendelse af årsrapporten
- *Overbevisningskriterium* – realismekriterium
- *Pro- eller reaktiv vurdering* – proaktiv karakter
- *Indhold af vurderingen* – alle givne oplysninger
- *Niveau for vurderingen* - aktivitetsniveau

Ledelsens oplysningspligt

- Årsregnskabet er aflagt efter going concern forudsætningen
 - Oplysning om usikkerheder i ledelsesberetningen
 - Oplysning om usikkerheder i ledelsespåtegningen
 - Oplysning om usikkerheder i noterne
- Årsregnskabet er ikke aflagt efter going concern forudsætningen
 - Indregning, klassifikation samt opstilling tilrettes efter, at aktiviteten afvikles
 - Oplysning i anvendt regnskabspraksis

Figur 4: Sammenfatning af ledelsens ansvar i realisation til going concern

Kilde: Egen tilvirkning

3.2 Going concern set fra revisors synsvinkel

Som beskrevet i det foregående afsnit er det ikke revisors ansvar, om regnskabet aflægges efter going concern forudsætningen eller ej. Det er heller ikke revisors ansvar at oplyse om eventuelle usikkerheder. Det er derimod revisors ansvar at overveje, om ledelsens anvendelse af going concern forudsætningen er hensigtsmæssig, samt om eventuelle usikkerheder omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften er tilstrækkeligt oplyst i årsrapporten.

Revisor skal altid i forbindelse med en revision tage stilling til going concern forudsætningen, og vurderingen er derfor ligesom ledelsens bedømmelse af proaktiv karakter. I lighed med ledelsens vurdering afhænger detaljeringsgraden af virksomhedens tidligere resultater og likviditet.

De efterfølgende afsnit vil indeholde en beskrivelse af den regulering, som har betydning for revisors revision af going concern. Reguleringen af revisors rapportering af going concern vil blive gennemgået i kapitel "5. Rapportering af going concern".

Reguleringen af going concern består af lovgivning, standarder, revisionsudtalelser og notater udsendt fra FSR og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, som har forskellig retskildeværdi. Rækkefølgen er således³¹:

Retskildeværdi

1. Lovgivning
2. International Standard om Revision - ISA
3. Revisionsudtalelser
4. Øvrige "soft law" regulering

Figur 5: Retskildeværdi

Kilde: Egen tilvirkning

Lovgivningen kaldes også for "hard law" og har større retskildeværdi end "soft law" reguleringen. ISA'erne og revisionsudtalerne er også en del af "soft law" reguleringen, men har større retskildeværdi end f.eks. notaterne udsendt af FSR og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen.

3.2.1 Årsregnskabsloven

Årsregnskabsloven indeholder kravene til, hvordan virksomhedernes årsrapport skal udarbejdes.

Årsregnskabsloven er egentlig ikke en del af den revisionsmæssige regulering af going concern, men da revisor i sin revisionspåtegning skal afgive en erklæring på, om årsregnskabet giver et retvisende billede, mener jeg at den er vigtig for forståelsen. Der gives derfor en kort beskrivelse af de bestemmelser i årsregnskabsloven, som har betydning for going concern problematikken.

Årsregnskabsloven er opbygget omkring generalklausulen i § 11, som kræver at årsregnskabet giver et retvisende billede af virksomhedens aktiver, passiver og finansielle stilling samt resultat. De øvrige bestemmelser i årsregnskabsloven kan fraviges, såfremt de strider imod det retvisende billede. De grundlæggende forudsætninger i § 13 skal være med til at sørge for, at det retvisende billede opnås.

³¹ "Going concern i retsligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar" af Jesper Seehausen, s. 374

Going concern forudsætningen kan ikke fraviges ud fra kravet om et retvisende billede³². Årsregnskabet skal derfor altid aflægges efter going concern forudsætningen, medmindre driften ikke skal eller antages at kunne fortsætte. Regnskabsbrugen kan derfor antage, at hvis ikke andet er nævnt, er årsregnskabet aflagt efter going concern forudsætningen.

Er årsregnskabet derimod ikke aflagt efter going concern forudsætningen, skal det oplyses i anvendt regnskabspraksis³³.

Årsregnskabsloven § 12 indeholder yderlige krav til, hvordan det retvisende billeder opnås. Af stk. 2 fremgår det, at årsregnskabet skal udarbejdes således, at det støtter regnskabsbrugerens i dennes økonomiske beslutninger; herunder placering af deres egne ressourcer.

Usikkerheder om virksomhedens evne til at fortsætte driften er en af de oplysninger, der kan have stor betydning for virksomhedens investorer og kreditgivere. Det er derfor vigtigt, at revisor har denne bestemmelse med i tankerne ved vurdering af, om ledelsen har afgivet korrekte og tilstrækkelige oplysninger om usikkerhederne.

Årsregnskabsloven indeholder ikke en vejledning til, hvordan ledelsen eller revisor skal foretage vurderingen af om going concern forudsætningen er overholdt, så for at få uddybende information om tidshorisonten, den tidsmæssige placering, overbevisningskriteriummet samt vurderingens indhold skal revisor søge vejledning i "soft law" reguleringen.

Niveauet for vurderingen af going concern fremgår dog af årsregnskabsloven³⁴ og skal som tidligere nævnet foretages på aktivitetsniveau.

Årsregnskabsloven indeholder, i modsætning til den internationale regulering, et krav om, at årsrapporten skal indeholde en ledelsesberetning for klasse C og D virksomheder. Ledelsesberetningen er en gammel dansk tradition, som er bibeholdt for store og mellemstore virksomheder på trods af den internationale regulerings indtog i den danske lovgivning. Klasse B virksomheder kan frivilligt vælge at medtage en ledelsesberetning i deres årsrapport, men det er dog ikke noget krav.

Som beskrevet i afsnit "3.1 Going concern set fra ledelsens synsvinkel" indeholder generalklausulen i § 11 ikke kun et krav om, at årsregnskabet skal give et retvisende billede, men også at ledelsesberetningen skal

³² Årsregnskabslovens § 11, stk. 3

³³ RV nr. 1 - Årsrapporten, dens formål og indhold, afsnit 45

³⁴ Årsregnskabslovens § 13, stk. 1 nr. 4

indeholde en retvisende redegørelse. Revisors pligt til at revidere ledelsesberetningen forsvandt ved ændringen af årsregnskabsloven i 2008, og revisor skal i dag kun afgive en udtalelse om ledelsesberetningen. Ledelsen kan dog vælge at lade ledelsesberetningen revidere.

Revisor skal ikke foretage særskilte arbejdshandlinger i forbindelse med udtalelsen om ledelsesberetningen, men skal i stedet udføre et ”konsistentstjek”, hvor oplysningerne i ledelsesberetningen sammenholdes med oplysningerne i årsregnskabet, samt den viden som revisor har fået i forbindelse med revisionen af årsregnskabet³⁵.

Kravene til, hvilke oplysninger ledelsesberetningen skal indeholde, fremgår af § 99-101 i årsregnskabsloven. Paragrafferne indeholder ikke en direkte beskrivelse af, hvilke oplysninger ledelsen skal give i forbindelse med usikkerheder omkring going concern, men det gør derimod RV nr. 12³⁶. Det fremgår af regnskabsvejledningen, at ledelsen skal redegøre for usikkerheder om going concern i ledelsesberetningen, samt redegøre for de foranstaltninger og eventuelle forudsætninger, som skal opfyldes for, at virksomheden kan fortsætte sin drift.

3.2.2 International Standard om Revision

ISA’erne er udarbejdet af IAASB³⁷, som hører under den internationale revisorforening IFAC³⁸. De internationale standarder er oversat af FSR’s revisionstekniske udvalg, og oversættelserne er efterfølgende godkendt af EU’s oversættelseskomite. ISA’erne erstatter de gamle danske revisionsstandarder fra FSR, som var en oversættelse af de tidligere ISA’er, men med en tilpasning af de særlige danske krav ifølge dansk lovgivning. De gamle RS’er³⁹ blev trukket tilbage den. 1. maj 2011⁴⁰. De nye oversættelser af ISA’erne træder i kraft i Danmark for revisioner af regnskaber, der starter den 15. december 2010 eller senere. Det vil sige, at der endnu ikke er aflagt danske årsrapporter, hvor det har været et krav, at revisionen skal foretages efter de nye ISA’er. Det har dog været muligt, at førtidsimplementere de fleste af standarderne for regnskaber, der er begyndt den 15. december 2009 eller senere.

³⁵ Årsregnskabsloven med kommentarer, 6. udgave 2011, kommentar nr. 887

³⁶ RV nr. 12 – Ledelsens årsberetning, afsnit 57-58

³⁷ International Auditing and Assurance Standards Board

³⁸ International Federation of Accountants

³⁹ Revisionsstandarder udsendt af FSR

⁴⁰ FSR’s hjemmeside:

http://www.fsr.dk/Faglige_informationer/Revision%20og%20andre%20erklæringsopgaver/Standarder

De nye oversættelser af ISA'erne indeholder ikke en tilpasning til de særlige danske forhold. Dette skyldes, at man har ønsket at udarbejde en samling af internationale revisionsstandards, som er anerkendt på verdensplan. FSR har derfor i forbindelse med oversættelsen af ISA'er udarbejdet et notat med yderligere krav i forhold til den danske lovgivning. Af notatet fremgår det blandt andet, at den danske lovgivning indeholder yderligere krav om ledelsesberetningen og indholdet af revisionspåtegningen.

Det er den enkelte revisors eget ansvar at identificere og følge de yderligere danske krav i forhold til de gældende ISA'er.

Man har i Danmark ligeledes valgt at anvende de internationale forkortelser for at skabe en ensartethed på verdensplan og derved undgå, at udenlandske regnskabsbrugere bliver i tvivl, om hvorvidt en dansk revision følger de internationale standarder.

ISA'erne har i de seneste år været igennem en "clarity" proces for at gøre standarderne mere overskuelige og lettilgængelige. Alle ISA'erne er i dag derfor ens i opbygning, format og begrebsanvendelse. De nye ISA'er er opdelt i et afsnit med de enkelte standards krav, og et afsnit med vejledende og forklarende materiale. Det fremgår derfor klart af de nye ISA'er, hvad der er krav, og hvad der er supplerende materiale til vejledning af revisor i anvendelse af kravene.

Som en del af "clarity"-projektet er alle standarderne ændret. 20 ud af de 37 nye standarder er blot clarificeret og er derved blot udarbejdet i et nyt format, hvorimod de resterende standarder er ajourført og indeholder nye krav⁴¹.

Standarder har ikke nogen hjemmel i lovgivningen og har derved i princippet ingen retsvirkning.

Standarderne fungerer derimod som udfyldende normer i situationer, hvor der ikke findes præcise retningslinjer i "hard law" reguleringen.

Der er flere steder i den danske lovgivning anvendt udtrykket "god revisorskik" som er en retlig standard og et udtryk for, hvordan en god og erfaren gennemsnitlig revisor vil udføre arbejdet. Da ISA'erne er udarbejdet af den internationale revisorforening IFAC, er de et udtryk på revisionsbranchens egen opfattelse af, hvad en revisor skal kunne præstere. For at kunne opfylde kravet om "god revisorskik" skal revisor derfor som minimum overholde kravene ISA'erne.

ISA'erne er samtidig med til at sikre, at reguleringen af de enkelte områder er detaljeret og giver et udtryk for, hvad regnskabsbrugerne præcist kan forvente af revisors arbejde.

⁴¹ "Internationale Standarder om revision og kvalitetsstyring samt yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning 2011" af FSR og IFAC, s. 2

ISA 570

Going concern problematikken er reguleret i ISA 570⁴², som beskriver revisors ansvar i forbindelse med vurderingen af ledelsens anvendelse af going concern forudsætningen. Derudover omtales revisors ansvar i relation til going concern også indirekte i flere af de øvrige revisionsstandards, men den efterfølgende gennemgang vil koncentrere sig om kravene i ISA 570.

ISA 570 er en af de standarder, som kun er blevet "clarificeret", og den indeholder derfor ikke nye krav i forhold til den tilbagetrykkende danske revisionsstandard, RS 570⁴³. Dette betyder, at overgangen til de nye ISA'er ikke vil få betydning for denne opgaves analyse af forventningskløften imellem regulering af going concern og regnskabsbrugerens forventninger.

Som de øvrige ISA'er er ISA 570 opdelt i følgende fire hovedafsnit; indledning, mål, krav samt vejledning og andet forklarende materiale.

Indledningen indeholder et afsnit, som beskriver ansvaret for vurderingen af virksomhedens evne til at fortsætte driften, samt fordelingen heraf.

Det fremgår ligeledes af afsnittet, at vurdering af going concern forudsætningen indeholder en stor risiko for væsentlige fejlinformation, da vurderingen foretages på baggrund af forventninger til fremtidige begivenheder. Der står direkte i afsnittet, at "følgelig kan en manglete henvisning i revisors erklæring til usikkerhed om fortsat drift ikke betragtes som en **garanti** for virksomhedens evne til at fortsætte driften"⁴⁴.

I afsnittet "mål" fremgår det, at revisors mål i forbindelse med revisionen af going concern er følgende:

- at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at ledelsens anvendelse af forudsætningen om fortsat drift ved udarbejdelsen af regnskabet er passende
- på grundlag af det opnåede revisionsbevis at konkludere, hvorvidt der eksisterer en væsentlig usikkerhed i relation til begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften
- at fastslå konsekvenserne for revisors erklæring.

Figur 6: Mål for revisionen af going concern iflg. ISA 570

Kilde: ISA 570, afsnit 9

⁴² "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009

⁴³ "RS 570 (Ajourført) Going concern" af FSR, oktober 2006

⁴⁴ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 7

Afsnittet "krav" indeholder oplysninger om, hvordan overstående mål opnås. Af afsnittet fremgår det, at revisor først og fremmest skal fastslå, om ledelsen har foretaget en vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften⁴⁵. Har ledelsen foretaget en vurdering, skal revisor drøfte vurderingen med ledelsen og fastslå, om ledelsen har fundet forhold, der kan indikere, at der er usikkerheder om virksomhedens evne til at fortsætte driften. Hvis der findes usikkerheder, skal ledelsens planer for at håndtere og afhjælpe problemet drøftes.

Har ledelsen derimod ikke foretaget en vurdering, skal revisor sammen med ledelsen drøfte grundlaget for at aflægge virksomhedens årsrapport efter going concern forudsætningen, samt om der er begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelige tvivl omkring virksomhedens fortsatte drift.

Afsnittet med "vejledende materiale", indeholder en liste over begivenheder og forhold, der hver for sig eller til sammen kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften⁴⁶. Listen vil blive gennemgået i kapitel 4.

Efter drøftelse med ledelsen skal revisor tage stilling til ledelsens vurdering og anvendelse af going concern forudsætningen. Ved vurderingen skal revisor anvende samme periode, som ledelsen har anvendt. Hvis ledelsen har anvendt en periode på under 12 måneder efter balancedagen, skal revisor anmode ledelsen om at udvide perioden til minimum 12 måneder⁴⁷.

Revisor skal samtidig tage stilling til, om ledelsen i dens vurdering har medtaget **alle** relevant informationer, som revisor er blevet bekendt med i forbindelse med den øvrige revision af virksomhedens årsregnskab⁴⁸. Revisor skal derudover forespørge ledelsen, om der er sket begivenheder efter ledelsens vurderingsperiode, som kan resultere i usikkerheder omkring going concern.

Revisor skal under hele revisionen have fokus på going concern problematikken, hvilket betyder, at revisor helt fra planlægningsfasen og frem til den afsluttende fase skal have going concern problematikken i tankerne. For yderligere information henvises der til kapitel 4 "Revision af going concern", hvor en mere detaljeret gennemgang af revisionen af going concern foretages.

ISA 570 indeholder derudover en beskrivelse af kravene til revisor rapportering omkring going concern problematikken. De vil blive beskrevet nærmere i kapitel 5.

⁴⁵ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 10

⁴⁶ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A2

⁴⁷ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 13

⁴⁸ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 14

Revisors revisionsretlige ansvar i forbindelse med going concern er følgende:

Revisors revisionsretlige ansvar

- *Tidshorizont* – mindst 12 måneder fra balancedagen
- *Tidsmæssig placering* – under hele revisionen (planlægnings-, udførelses- samt afslutning og rapporteringsfasen)
- *Overbevisningskriterium* – Høj grad af sikkerhed
- *Pro- eller reaktiv vurdering* – proaktiv karakter
- *Indhold af vurderingen* – al relevant information
- *Niveau for vurderingen* - Aktivitetsniveau

Figur 7: Sammenfatning af revisors ansvar i forbindelse med going concern

Kilde: Egen tilvirkning

Overbevisningskriteriet gennemgås i afsnit "4.3 Afslutning og rapporteringsfasen" hvortil der henvises.

3.2.3 Notater

I forbindelse med finanskrisens start udsendte Erhvervs- og Selskabsstyrelsen i 2009 et notat om udvalgte revisionsmæssige forhold, som revisor skulle overveje i lyset af de ændrede markedsforhold⁴⁹. Et af de forhold, som Erhvervs- og Selskabsstyrelsen ville gøre revisorerne opmærksomme på, var going concern problematikken.

Det fremgår af notatet, at det henviser til gældende regler og standarder og ikke havde til formål at stille yderligere krav. Formålet var blot at henlede revisors opmærksomhed på forhold, hvor den ændrede markedssituation kunne føre til væsentlig fejlinformation i virksomhedernes årsrapporter.

Da notatet blev udsendt i marts 2009, havde der på daværende tidspunkt allerede været en stor stigning i antallet af konkurser, og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen ville derfor blot gøre revisorerne opmærksomme på de revisionsmæssige områder, hvor finanskrisen havde ændret de hidtil sete tendens.

Som tidligere beskrevet fremgår det af ISA 570 og den daværende RS 570, at ledelsen og revisor kan undgå at foretage en detaljeret analyse af going concern, hvis virksomheden historisk set har haft

⁴⁹”Udvalgte revisionsmæssige forhold, som revisor skal overveje i lyset af de ændrede markedsforhold” af Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, 6. marts 2009

overskudsgivende aktiviteter og let adgang til finansieringskilder⁵⁰. Finanskrisen betød dog, at virksomheder, der hidtil havde haft let adgang til likviditet, fik problemer med at finansiere nye investeringer samt med at få genforhandlet deres kreditaftaler. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen ønskede derfor med deres notat at gøre revisorerne opmærksomme på, at de ikke længere kunne anvende deres tidligere erfaringer i forbindelse med vurderingen af going concern forudsætningen.

Notatet gør samtidig opmærksom på, at flere virksomheder formentlig ville opleve et pludselig fald i værdien af deres aktiver, og notatet fremhæver især risikoen ved ejendomme og finansielle aktiver. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen fremhæver samtidig, at værdifaldene kunne risikere at være så store, at de i sidste ende ville kunne få betydning for going concern forudsætningen. Afslutningsvis redegør notatet for, hvordan overstående forhold påvirker revisors påtegning. Dette afsnit vil blive gennemgået i kapitel "5 rapportering af going concern".

FSR udsendte i 2009 to notater, som omhandlede going concern. Et i januar, der ligesom notatet fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, omhandlede de nye i udfordringer i forbindelse med regnskabsaflæggelsen⁵¹. Indholdet af notatet ligner meget notatet fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, men notatet fra FSR indeholdt også to lister med risikofaktorer, som revisor bør overveje ved vurderingen af virksomhedens fortsatte drift i perioder med lav konjunktur⁵².

ISA 570 indeholder ligeledes en liste over forhold, som kan rejse tvivl om virksomhedens evne til fortsat drift. De fleste af disse forhold svarer til punkter fra FSR's tjekliste om fortsat drift, men FSR's liste indeholder yderligere punkter, som ikke er nævnt i ISA 570. De ekstra punkter vedrører alle virksomhedens kreditfaciliteter, herunder overholdelsen af aftalerne, genforhandling med videre. Punkterne vil blive gennemgået yderligere i afsnit "4.1 Planlægningsfasen".

Det andet notat blev udsendt i december 2009 og omhandlede oplysning af usikkerheder om going concern med videre i forbindelse med ændringerne af årsregnskabsloven i slutningen af 2008⁵³. Notatet indeholder en beskrivelse af, hvad det betyder for revisors påtegning, og placeringen af ledelsens oplysninger i årsrapporten, at der kom et krav om, at ledelsesberetningen skulle indeholde en retvisende redegørelse .

⁵⁰ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A8

⁵¹ "Udfordringer i forbindelse med årsrapporten 2008" af FSR, 28. januar 2009

⁵² "Udfordringer i forbindelse med årsrapporten 2008" af FSR, 28. januar 2009

⁵³ "Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling, usædvanlige forhold og efterfølgende begivenheder" af FSR, december 2009

Notatet vil blive beskrevet nærmere i afsnit” 5.2.1 Regnskabet er aflagt efter going concern forudsætningen” i forbindelse med gennemgangen af kravene til revisors rapportering af going concern.

4. Revision af going concern

Revisionen af en virksomhed med going concern problemer skal som ved enhver anden revision udføres med udgangspunkt i de grundlæggende revisionsprincipper om risici, væsentlighed og revisionsbevis. En revision er dog ikke lig med, at årsregnskabet med 100% sikkerhed ikke indeholder væsentlige fejlinformation, men i stedet et udtryk for at årsregnskabet med **høj grad af sikkerhed** ikke indeholder væsentlige fejlinformationer. Dette betyder, at der trods alt kan være en risiko for, at årsrapporten kan indeholde væsentlige fejl, hvilket skyldes, at revisor ved en revision ikke kan foretage kontrol af alle transaktioner, og begivenheder i regnskabsåret. Revisor er således nødt til at foretage revisionen via stikprøver og gennemgang af virksomhedens egne interne kontroller. En 100% revision af alle transaktioner og begivenheder vil være for tidskrævende og for dyrt for virksomheden, og derfor opereres der i stedet med begrebet ”høj grad af sikkerhed”.

For at opnå en høj grad af sikkerhed mht. at årsrapporten ikke indeholder væsentlig fejlinformation, skal revisor ved planlægningen af revisionen tage stilling til de tre førnævnte grundprincipper; risici, væsentlighed og revisionsbevis, som alle har indflydelse på hinanden. Er der f.eks. et revisionsområde med stor væsentlighed for regnskabet og med høj risiko, skal revisor her udføre yderligere revisionshandlinger for at opnå et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at revisionsområdet med høj grad af sikkerhed ikke indeholder væsentlige fejlinformation.

Going concern forudsætningen er et af de områder, som altid er væsentlig for regnskabsaflæggelsen, og er der samtidig risici forbundet hermed, skal der altså udføres yderlige revisionshandlinger for at opnå tilstrækkelig og egnet revisionsbevis, for at årsregnskabet med høj grad af sikkerhed kan aflægges efter going concern forudsætningen.

Revisionsprocessen kan opdeles i tre faser, en planlægningsfase, udførelsesfasen og den afsluttende fase. Som beskrevet i afsnit ”3.2.2 International Standard om Revision” skal revisor under hele revisionen være opmærksom på revisionsbeviser, der kan rejse betydelige tvivl om virksomhedens fortsatte drift⁵⁴. De efterfølgende afsnit vil indeholde en gennemgang af de forhold, som revisor i forbindelse med de tre faser skal være opmærksom på under revisionen af going concern.

⁵⁴ ”ISA 570 Fortsat drift (Going concern)” af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 11

4.1 Planlægningsfasen

Ved påbegyndelsen af enhver revision skal revisor foretage en planlægning af revisionsopgaven for at sikre, at revisionen udføres så effektivt som muligt⁵⁵.

Planlægningsfasen kan opdeles i to dele; indledende aktiviteter og planlægningsaktiviteter. Under de indledende aktiviteter skal revisor tage stilling til revisors egen uafhængighed og accept af kunden.

Under planlægningsaktiviteterne skal revisor først og fremmest opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser for at kunne udarbejde en revisionsstrategi og revisionsplan, som er tilrettet virksomhedens forhold og risici⁵⁶. Dette opnås ved hjælp af risikovurderingshandling, som består i forespørgsler til ledelsen, analytiske handlinger samt observation og inspektioner i virksomheden⁵⁷.

Den overordnede revisionsstrategi og revisionsplan udarbejdes på grundlag af det fastlagte væsentlighedsniveau for revisionen, samt risikoen for væsentlige fejlinformationer på regnskabs- og revisionsmålsniveau. Regnskabsmålsniveau er det overordnede plan for hele regnskabet, hvorimod fejlinformation på revisionsmålsniveau er fejl vedrørende enkelte revisionsområder som f.eks. varebeholdninger og anlægsaktiver.

Da going concern forudsætningen er en grundlæggende forudsætning for hele regnskabet og derved er med til at styre indregningen og værdiansættelsen af alle virksomhedens aktiver og passiver, vil fejl ved anvendelsen af going concern forudsætningen være fejlinformation på regnskabsmålsniveau.

I forbindelse med accepten af kunden samt forståelse af virksomheden og dens omgivelser under de indledende aktiviteter, skal revisor vurdere virksomhedens generelle finansielle situation, herunder virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Revisors vurdering af going concern, tages med i den overordnede revisionsstrategi samt planlægningen af de enkelte revisionsplaner.

Som beskrevet i afsnit "3.2.3 Notater" indeholder tjeklisten fra FSR's hjemmeside⁵⁸ og ISA 570 en række forhold, som ledelsen og revisor skal overveje i forbindelse med deres vurdering af virksomhedens fortsatte drift. Forholdene kan, enten hver for sig eller sammen, rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften. Af ISA 570 fremgår det, at listen ikke er udtømmende og at tilstedeværelsen af en eller

⁵⁵ "ISA 300 Planlægning af revision af regnskaber" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 4

⁵⁶ "ISA 300 Planlægning af revision af regnskaber" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 6

⁵⁷ "ISA 315 Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 6

⁵⁸ "Udfordringer i forbindelse med årsrapporten 2008" fra FSR, 28. januar 2009

flere af forholdene ikke er ens betydende med at virksomheden har going concern problemer⁵⁹. Forholdene kan ligeledes opvejes af andre faktorer. F.eks. kan likviditetsproblemer i en virksomhed i nogle tilfælde afhjælpes ved, at virksomheden opnår en yderligere trækingsret i deres pengeinstitut, eller ved at kapitalejerne indskyder yderligere kapital.

Forholdene er opdelt i følgende tre grupper; økonomiske forhold, driftsforhold samt andre forhold. Driftsforhold og andre forhold er ens i de to lister, hvorimod FSR's tjekliste indeholder flere økonomiske forhold end i ISA 570.

Økonomiske forhold

De økonomiske forhold i ISA 570 er følgende:

Økonomiske forhold

- Negativ egenkapital eller negativ arbejdskapital.
- Lån, der nærmer sig forfald uden realistisk udsigt til fornyelse eller indfrielse, eller for stor afhængighed af kortfristede lån til finansiering af anlægsaktiver.
- Indikation af tilbagekaldelse af finansiel støtte fra långivere og andre kreditorer.
- Negative pengestrømme fra driften vist i realiserede eller budgetterede opgørelser.
- Negative økonomiske nøgletal.
- Betydelige driftstab eller væsentlig forringelse af værdien af aktiver, der genererer pengestrømme.
- Restancer med eller ophør af udbyttebetalinger.
- Manglende evne til at betale kreditorer ved forfald.
- Manglende evne til at overholde betingelserne i låneaftaler.
- Manglende evne til at opnå finansiering af afgørende produktudvikling eller andre vigtige investeringer.
- Ændring fra kredit til betaling pr. efterkrav hos leverandører.

Figur 8: Økonomiske forhold der skal overvejes i forbindelse med going concern

Kilde: Egen tilvirkning med oplysninger fra IAS 570⁶⁰

Revisor kan eksempelvis opnå viden om overstående forhold ved forespørgsler til virksomhedens ledelse eller medarbejdere i regnskabsafdelingen. Derudover kan revisor foretage analytiske handlinger ved en

⁵⁹ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 11

⁶⁰ "Udfordringer i forbindelse med årsrapporten 2008" fra FSR, 28. januar 2009

overordnet gennemgang af det modtagne regnskabsgrundlag ved blandt andet at kontrollere virksomhedens økonomiske nøgletal, pengestrømsopgørelsen samt om egenkapitalen er negativ. For mange mindre virksomheder, hvor revisor også udfører regnskabsmæssig assistance, vil det modtagne regnskabsgrundlag i mange tilfælde ikke være korrekt nok til, at revisor allerede i planlægningsfasen kan foretage en korrekt risikovurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften. Det mangelfulde regnskabsgrundlag må i disse tilfælde opvejes af yderligere forespørgsler til ledelsen om deres forventninger til virksomhedens regnskabsmæssige resultat og finansielle stilling.

Revisors viden og forståelse af de nævnte forhold kan også komme fra tidligere års revisioner og andre opgaver udført for kunden. Revisor skal dog ved anvendelsen af erfaringer fra tidligere være opmærksom på, om der er sket ændringer i virksomhedens forhold, siden oplysningerne er blevet indsamlet⁶¹.

Virksomhedens kreditfaciliteter

De yderligere punkter som fremgår af FSR's tjekliste ses af nedenstående figur.

Yderligere forhold fra FSR

- Virksomheden har tidligere haft vanskeligheder med at opnå eksterne finansielle kreditter og/eller med at overholde de dermed forbundne betingelser og klausuler.
- Låneaftaler eller tilsagn indeholder bestemmelser om dækning for gælden ("debt covenants") eller subjektive bestemmelser (fx en klausul om "væsentlig negativ udvikling"), som udløser tilbagebetaling.
- Kreditfaciliteter skal fornyes det følgende år.
- Ledelsen har ingen "plan B", hvis de nuværende faciliteter ikke skulle blive forlænget.
- Kreditter har sikkerhed i aktiver (fx fast ejendom), som er faldet til en værdi, der ligger under kreditrammen.
- Der er betydelig tvivl om den finansielle styrke hos virksomhedens bankforbindelser.
- Finansieringen skaffes af et syndikat af banker og andre finansielle institutter, og der er tvivl om levedygtigheden af en eller flere af syndikatets medlemmer.
- Betingelser eller klausuler ved fornyet finansiering er ændret og bliver mere vanskelige at overholde (fx højere renter eller provisioner).

Figur 9: Økonomiske forhold der skal overvejes i forbindelse med going concern

Kilde: Egen tilvirkning med oplysninger fra notat fra FSR⁶²

⁶¹ "ISA 315 Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 9

⁶² "Udfordringer i forbindelse med årsrapporten 2008" fra FSR, 28. januar 2009

Som det ses af overstående figur er alle de ekstra punkter fra FSR's tjekliste vedrørende virksomhedens kreditfaciliteter. Punkterne vedrører virksomhedens overholdelse af kreditaftalerne og muligheder for genforhandling af aftalerne, men også virksomhedens bankforbindelsers finansielle styrke behandles. Det vil derfor ifølge FSR's tjekliste ikke være nok for revisor at foretage risikovurderingshandlingerne ved, at forespørge ledelsen om overstående forhold og gennemgå virksomhedens kreditaftaler. Revisor skal hermed også foretage en vurdering af virksomhedens bankforbindelse ud fra de offentlige kendte informationer om bankens finansielle status.

Finanskrisen har betydet, at flere banker er krakket og mange er ligeledes stadig hårdt presset. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at hvis virksomhedens bankforbindelse har problemer, er det ikke ens betydende med, at virksomheden selv har problemer med going concern. Erfaringer fra de pengeinstitutter, der har haft problemer de seneste år, har vist, at det statsejede selskab Finansiell Stabilitet er gået ind og har overtaget driften af de nødlidende banker, eller at bankens engagementer eller dele heraf er overtaget af andre pengeinstitutter. På Finansiell Stabilitets hjemmeside⁶³ fremgår det, at de nødlidende bankers kunder ikke umiddelbart vil opleve en forskel i den praktiske håndtering af deres engagement. Det vil derfor i de fleste tilfælde i første omgang ikke få betydning for virksomheden, at dens bankengagement overtages af Finansiell Stabilitet. For virksomheder, der i forvejen har likviditetsproblemer, vil overdragelsen til Finansiell Stabilitet, dog kunne give problemer med udvidelsen af deres trækingsret, idet en udvidelse af trækingsretten kan være livsnødvendig for virksomheden. Opstår virksomheden ikke en udvidelse, kan det resultere i, at virksomheden ikke kan betale sine forpligtelser i takt med, at de forfalder og derved går konkurs. Derudover kan det også få den betydning, at virksomheden ikke har råd til at foretage nye investeringer, som ellers skulle sikre virksomhedens fremtid.

⁶³ <http://www.finansiellstabilitet.dk>

Virksomhedens bankforbindelse behøver ikke at have så store finansielle problemer, som beskrevet ovenfor for, at det kan påvirke virksomhedens evne til at fortsætte driften. Finanskrisen har betydet, at mange pengeinstitutter har lidt store tabt på deres udlån, og deres egen usikre økonomiske situation gør, at de har været meget tilbageholdende med udlånene i sammenligning med årene før finanskrisen. I en artikel i Revision & Regnskabsvæsen skrev chefkonsulent i DI, Kristian Koktvedgaard følgende i 2009⁶⁴:

”De danske virksomheder er således gået fra en situation med mangel på arbejdskraft til en situation med mangel på kredit.”

Manglen på kredit har givet mange virksomheder store udfordringer og kan i den sidst ende påvirke virksomhedens mulighed for at fortsætte driften.

Bankernes forsigtighed med at foretage udlån hænger til en vis grad sammen med deres egen økonomiske situation, og bankforbindelsens finansielle styrke bør derfor indgå i revisors samlede vurdering af virksomhedens kreditfaciliteter og muligheden for at få forlænget eller udvidet deres engagement.

Bankforbindelsens finansielle styrke vil dog kun udgøre en mindre del af den samlede vurdering af virksomhedens kreditfaciliteter og revisors primære fokus bør ligge på virksomhedens egen finansielle situation og deres mulighed for opfyldelse af kreditaftalens betingelser og andre forhold som kan påvirke aftalen.

Som beskrevet i kapitel ”3. ”Going concern” begrebet” er likviditetsproblemer altid et af de forhold, som virksomheder, der er nødsaget til at stoppe deres drift, slås med. De ekstra punkter på FSR’s tjekliste om virksomheders kreditfaciliteter er derfor vigtige ved vurderingen af going concern, men skal stadig ses i sammenhæng med de øvrige økonomiske forhold, som fremgår af figur 8.

⁶⁴ ”Revisionsudvalg under ændrede økonomiske konjunkturer – Får revisionsudvalget (bestyrelsen) særlige opgaver, når konjunkturerne ændres?”, Revision & Regnskabsvæsen, 2009, nr. 2

Drifts og andre forhold

Punkterne under de to andre grupper; driftsforhold og andre forhold kan her ses i nedenstående figur.

Driftsforhold:

- Tab af nøglepersoner i ledelsen uden genansættelse.
- Tab af større marked, franchise, licens eller hovedleverandør.
- Arbejdskonflikter eller mangel på vigtige leverancer.

Andre forhold:

- Manglende opfyldelse af kapitalkrav eller andre lovmæssige krav.
- Verserende retssager eller tilsynssager mod virksomheden, der, hvis de lykkes, kan resultere i krav, der sandsynligvis ikke vil blive honoreret.
- Ændringer i lovgivning eller forvaltning, der forventes at påvirke virksomheden negativt.

Figur 10: Driftsforhold og andre forhold der skal overvejes i forbindelse med going concern

Kilde: Egen tilvirkning med oplysninger fra IAS 570 og notat fra FSR⁶⁵

Forholdene i figur 8-10 er primært interne faktorer, der kommer fra virksomheden selv, men nogen af forholdene er også trusler, der kommer fra omverdenen. Det er derfor vigtigt, at revisor i hans forståelse af virksomheden samt risikovurderingshandlingerne ikke kun kigger på selve virksomheden og dens interne forhold, men også er opmærksom på omgivelserne og de trusler, der kommer herfra. F.eks. vil de eksterne forhold, som f.eks. ændringerne i lovgivningen samt ændringer af markeds- og konkurrenceforhold, kunne få stor betydning for virksomheden. De eksterne forhold vil dog sjældent alene kunne resultere i, at virksomheden ikke længere kan overholde going concern forudsætningen, men er virksomheden i forvejen presset på f.eks. nogen af økonomiske forhold, kan de eksterne forhold være med til at give det sidste skub, som skubber virksomheden udover kanten.

Som tidligere beskrevet vil opfyldelsen af et eller flere af forholdene i figur 8-10 ikke være ensbetydende med, at virksomheden har going concern problemer, men blot være indikationer som revisor skal tage med i sin risikovurdering af virksomheden og planlægningen af revisionen. Listen er ligeledes ikke udtømmende,

⁶⁵ "Udfordringer i forbindelse med årsrapporten 2008" fra FSR, 28. januar 2009

og revisor skal forholde sig kritisk til de øvrige oplysninger, der indsamles i planlægningen og vurdere, om nogen af disse oplysninger alene, eller sammen med forholdene fra figur 8-10, kan skabe tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Derudover skal revisor huske, at planlægningen er en kontinuerlig og iterativ proces, og at revisor iflg. ISA 570 under hele revisionen skal være opmærksom på revisionsbevis, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens fortsatte drift. Revisor skal derfor ikke kun være opmærksom på forholdene i figur 8-10 i planlægningsfasen, men også under udførelsen af revisionen samt i den afsluttende fase.

4.2 Udførelsen af revisionshandlinger

Som beskrevet i ISA 570 består revisors revision af going concern primært af at tage stilling til ledelsens vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften. Det fremgår ligeledes af ISA 570⁶⁶, at det ikke er revisors ansvar at afhjælpe ledelsens manglende analyse, men at en manglende analyse ikke kan forhindre revisor i at konkludere, om anvendelsen af going concern forudsætningen er passende. F.eks. hvis virksomheden historisk set har haft overskudsgivende aktiviteter og let adgang til finansiering og derved ikke har udarbejdet en analyse af going concern.

Revisor kan kun undgå at udarbejde en detaljeret analyse af ledelsens anvendelse af going concern forudsætningen, hvis revisors øvrige revisionshandlinger er tilstrækkelige til at kunne konkludere, at anvendelsen er passende.

I det tilfælde at revisor i forbindelse med den øvrige revision finder revisionsbevis, der kan rejse betydelig tvivl om, hvorvidt virksomhedens er i stand til at fortsætte driften, skal revisor i så fald anmode ledelsen om at udarbejde en detaljeret analyse⁶⁷.

Ledelsen af mindre virksomheder kan også undgå at foretage en detaljeret vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften, da ledelsen i disse virksomheder har et indgående kendskab til virksomheden og forventningerne til dens fremtid⁶⁸.

Revisors vurdering af going concern kan i disse tilfælde ske via forespørgsler og drøftelser med ledelsen. For at revisor kan anvende drøftelserne med ledelsen som revisionsbevis, skal de udsagn, som ledelsen

⁶⁶ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A8

⁶⁷ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 16

⁶⁸ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A11

kommer med, kunne underbygges ved anden dokumentation og ikke være modsigende med revisors forståelse af virksomheden i øvrigt.

Af ISA 570⁶⁹ fremgår det også, at mange mindre virksomheder er afhængige af ejerlederens økonomiske støtte, da de ofte er finansieret ved hjælp af lån fra ejerlederen eller ved, at ejerlederen har stilet sikkerhed for virksomhedens bankengagement. Revisor skal i disse situationer sikre sig, at ejerlederen fortsat vil støtte virksomheden, eller at ejerlederen vil eftergive et eventuelt lån i forhold til virksomhedens bankforbindelser eller øvrige kreditorer, hvis det er nødvendigt for, at virksomheden kan fortsætte sin drift. For at revisor kan anvende det som revisionsbevis, skal ejerlederen underskrive en skriftlig bekræftelse. Er virksomheden afhængig af, at ejerlederen vil støtte virksomheden yderligere, skal revisor foretage en vurdering af ejerlederens finansielle styrke for at kunne vurdere, om han således også er i stand til dette.

Har ledelsen foretaget en vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften, skal revisor ved revisionen af going concern tage stilling til den procedure, som ledelsen har foretaget sin vurdering efter, samt de forudsætninger, som vurderingen hviler på. Revisor skal samtidig tage stilling til ledelsens fremtidige planer, som har betydning for going concern forudsætningen og ligeledes vurdere, om det er realistisk, at de kan gennemføres⁷⁰.

Derudover skal revisor i forbindelse med revisionen af going concern være opmærksom på perioden efter afslutningen af ledelsens vurdering og frem til tidspunktet for revisors underskrift på revisionspåtegningen. Iflg. ISA 570⁷¹ skal revisor forespørge ledelsens om dens kendskab til begivenheder eller forhold i denne periode, der kan have påvirket virksomhedens evne til at fortsætte driften. Herudover er det ikke revisors ansvar at foretage yderlige revisionshandling.

Konstateres der i den nævnte periode begivenheder eller forhold, der kan rejse tvivl om virksomhedens fortsatte driftsevne, skal revisor forespørge ledelsen, om de fundne forhold påvirker anvendelsen af going concern forudsætningen.

Som jeg var inde på i indledningen, er revisionsbranchen i kølvandet på finanskrisen blevet hårdt kritiseret i medierne. Et af de områder hvor revisorerne er blevet kritiseret, er ved deres stillingtagen til oplysninger

⁶⁹ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A12

⁷⁰ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A9

⁷¹ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A13

fra ledelsen. Blandt andet udtalte forfatter og rådgiver i revision Teddy Wivel følgende i en artikel i Jyllands Posten⁷²:

”Revisorerne bør være langt mere kritiske og ikke blot lade sig overbevise af ledelsen i det pågældende selskab om, at tingene går godt. Branchen bør tage ved lære af det, der er sket, for der er behov for en langt mere kritisk tilgang til tingene”

I virksomheder med going concern problemer kan ledelsen ofte have svært ved at acceptere situationen og det faktum, at revisors oplysninger om going concern problemer i revisionspåtegningen, kan gøre det endnu vanskeligere at redde virksomheden, kan give ledelsen et incitament til at skjule kritiske forhold for revisor. Det er derfor, som Teddy Wivel udtaler, utroligt vigtigt, at revisor forholder sig kritisk til de oplysninger, som denne modtager fra ledelsen. Derudover skal revisor forsøge at underbygge ledelsens udtalelser, ved at skaffe yderligere revisionsbevis på væsentlige forhold i ledelsens vurdering af going concern.

Revisionsbevis til at underbygge ledelsens vurdering kan fremkomme ved specifikke revisionshandlinger, rettet mod afdækningen af going concern problemer, men kan også komme fra revisionen af de øvrige revisionsområder.

I det efterfølgende vil nogen af de revisionsområder blive beskrevet, hvorfra der kan fremkomme revisionsbevis, som kan hjælpe revisor med at tage stilling til ledelsens vurdering af virksomheden eller være med til at give revisor yderligere informationer end de oplysninger, som fremgår af ledelsens vurdering.

4.2.1 Revisionsbevis fra øvrige revisionsområder

Alle virksomheder er forskellige, og det vil være forskelligt fra virksomhed til virksomhed, hvilke øvrige revisionsområder der kan fremskaffe revisionsbevis, som kan anvendes til vurderingen af, om going concern forudsætningen er overholdt. Hvilke revisionsområder, der kan fremskaffe yderligt revisionsbevis, afhænger blandt andet af virksomhedens interne forhold, finansielle status og omgivelser. På grund af virksomhedernes mange forskellige forhold vil der kunne være flere yderligere områder end dem, der beskrives i de efterfølgende afsnit, som kan få betydning for revisors revision af going concern.

⁷² ”KRITIK: Hård kritik af danske revisorer”, Jyllands-Posten, 19. oktober 2010

Tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser

Et af de revisionsområder, som kan få betydning for revisors revision af going concern, er tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser. Især her under finanskrisen, hvor mange virksomheder er gået konkurs eller i betalingsstandsning, er værdiansættelsen af virksomhedens debitorer og hensættelse til tab, et område som revisor skal have ekstra fokus på.

Går en af virksomhedens store kunder konkurs, kan det få store konsekvenser for virksomheden selv. Først og fremmest risikerer virksomheden at indkassere et stort tab på allerede udført arbejde, men virksomheden vil også fremadrettet miste en del af sin omsætning, hvis den ikke formår at afsætte sine varer eller tjenesteydelser til andre kunder, hvilket i værste fald kan resultere i, at virksomheden ikke længere kan fortsætte sin drift.

Nedskrivninger og indregning af aktiver til dagsværdi

Den regnskabsmæssige regulering har igennem de sidste årtier været igennem en udvikling. Hvor indregningen af virksomhedernes aktiver tidligere er sket til kostpris, indregnes mange aktiver i dag til dagsværdi. Dette har betydet en væsentlig ændring i ledelsens og revisors opgave og dermed også i kravene til deres viden og kompetencer.

For de aktiver, hvor der findes et velfungerende marked, svarer dagsværdien til salgsprisen for det pågældende aktiv. Findes der ikke et velfungerende marked, skal aktivet i stedet indregnes til dens kapitalværdi. Kapitalværdien består i nutidsværdien af aktivets forventede fremtidige pengestrømme ud fra aktivets nuværende benyttelse⁷³.

Findes der et velfungeret marked, hvor salgsværdien kan opgøres forholdsvis pålideligt, vil risikoen for væsentlig fejlinformation være lavere, end hvis aktivet indregnes til kapitalværdi. Dette er tilfældet, da beregningen af kapitalværdien bygger på mange regnskabsmæssige skøn, hvor selv små ændringer i de fastlagte forudsætninger kan få stor betydning for værdiansættelsen.

Finanskrisen har betydet, at visse aktiver, hvor der tidligere var et velfungerende marked, og det derfor har været muligt at fastsætte en forholdsvis pålidelig salgsværdi, i dag skal indregnes til kapitalværdi.

Finanskrisen har især påvirket værdiansættelsen af investeringsejendomme og finansielle produkter, hvor salgspriserne enten er faldet væsentligt, eller hvor antallet af handler er reduceret kraftigt, således at det har været umuligt at fastsætte en pålidelig salgspris for det pågældende aktiv.

⁷³ Årsregnskabslovens § 37, 38, 41 samt definitioner

Udover usikkerheden omkring aktivernes værdiansættelse og medfølgende risiko for væsentlig fejlinformation, kan aktiver indregnet til dagsværdi også have betydning for revisors revision af going concern. Dette sker, da faldet i aktivernes værdi, som det fremgår af notatet fra FSR, kan være så stort, at forudsætningen om fortsæt drift ikke længere kan overholdes. Revisor skal derfor i forbindelse med vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften, ligeledes tage stilling til de risici, der er forbundet med aktivets værdi, samt om der er sket ændringer i de forudsætninger, som beregningen af kapitalværdien bygger på.

Faldet i værdien af aktiver indregnet til dagsværdi vil ikke sig selv give problemer for virksomhedens evne til at fortsætte driften, så længe virksomheden ikke ønsker at sælge aktivet. Men sammen med andre forhold kan det få betydning for virksomheden fortsatte drift.

Indregnes virksomhedens anlægsaktiver ikke til dagsværdi, stiller årsregnskabsloven i dag krav om, at virksomheden skal foretage nedskrivningstests, hvis der er forhold, der indikerer at aktivernes værdi kan være faldet⁷⁴. Kravet om nedskrivningstests skal sikre, at virksomheden ikke kan opretholde en kunstig høj værdi på deres aktiver ved at vælge ikke at indregne deres aktiver til dagsværdi. Kravet er derfor med til at sikre, at årsrapporten giver et retvisende billede.

Nedskrivningstests og indregning af aktiverne til dagsværdi medfører dog også større risiko for væsentlig fejlinformation i årsrapporten, da beregningerne er foretaget på grundlag af forudsætninger, som hurtigt kan ændre sig, og derved kan værdiansættelsen af virksomhedens aktiver være meget svingende. De svingende værdier giver større udfordringer for revisor. Ikke blot i forbindelse med revisors vurdering af om ledelsens værdiansættelse er forsvarlig, men også i forbindelse med vurderingen af virksomhedens finansielle styrke.

Pantsætning og kaution for tredjemands gæld

Ved en revision skal revisor kontrollere virksomhedens pantsætninger og sikkerhedsstillelser, som skal oplyses i årsrapporten. I den forbindelse skal revisor også kontrollere, om virksomheden har stillet sine aktiver til sikkerhed eller kautioneret for tredjemands gæld. Især i forbindelse med koncernforhold ses det ofte, at de enkelte selskaber stiller sikkerhed eller kautionerer for de andre selskabers gæld.

Har virksomheden stillet sikkerhed eller kautioneret for tredjemand, skal revisor vurdere tredjemands finansielle styrke og vurdere, om der er risiko for, at kautionsforpligtelsen eller sikkerhedsstillelsen kan blive udløst. Herefter skal revisor vurdere, om virksomheden i så fald kan klare, at sikkerhedsstillelsen eller

⁷⁴ "Gennemførelse af nedskrivningstest: konsekvenser af finanskrisen" Revision & Regnskabsvæsen, 2008, nr. 12

kautionsforpligtelsen bliver udløst. Revisor skal her kontrollere, om virksomheden har likviditet til at betale forpligtelsen, og om virksomheden kan undvære de pantsatte aktiver.

Kapitalandele eller tilgodehavende hos tilknyttede og associerede selskaber

Ved en revision skal revisor ligeledes kontrollere værdiansættelsen af kapitalandele i datter- og associerede selskaber og eventuelle tilgodehavender.

Kapitalandele indregnes ofte til indre værdi, men virksomhederne kan også vælge at indregne kapitalandele til kostpris eller dagsværdi. Indregnes kapitalandelene til kostpris, har virksomheden pligt til at nedskrive til en eventuel lavere genindvindingsværdi⁷⁵. Uanset hvilken indregningsmetode virksomheden vælger, vil den bogførte værdi derfor tilnærmelsesvist svare til kapitalandelenes reelle værdi. Er kostprismetoden valgt, kan kapitalandele dog stå for lavt, da der ikke er noget krav om opskrivning til en eventuel højere værdi.

Et dramatisk fald i kapitalandelenes værdi, kan få stor betydning for moderselskabet. Især hvis moderselskabets er et holdingselskab, hvis eneste aktivitet er at eje kapitalandele. Har moderselskabet samtidig kautioneret for datter- og associerede selskabers gæld, kan et eventuelt værdifald resultere i, at kapitalandelene i stedet for at være et aktiv bliver til en forpligtelse. Dette vil påvirke moderselskabets indre værdi og derved også muligheden for et opnå kredit med videre.

Revisor skal ligeledes have fokus på værdiansættelsen af tilgodehavender hos tilknyttede samt associerede selskaber. Går et af de underliggende selskaber konkurs, vil det betyde, at virksomheden skal afskrive sit tilgodehavende og derved risikere at lide et stort tab afhængig af tilgodehavendets størrelse. Er tilgodehavendet væsentligt for virksomheden, kan tabet i sidste ende risikere at få betydning for virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Likviditet

Likviditet er ikke et revisionsområde i sig selv, men som jeg var inde på tidligere, er det en væsentlig del af revisors vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften. Revisor kan fra revisionen af de øvrige revisionsområder, få indikationer på om virksomheden har likviditetsproblemer. F.eks. kan revisionen af leverandørgæld vise, om der er forfaldende kreditorer, samt om nogen af kreditorerne kræver betaling ved efterkrav, hvilket indikerer, at virksomheden ikke har likviditet til at betale sine forpligtelser i takt med, at de forfalder.

⁷⁵ "Finansiell rapportering – teori og regulering" af Jens O. Elling, s. 239-240

Generelt kan revisionen af virksomhedens gældsforpligtelser, give indikationer på, om virksomheden har likviditetsproblemer, og hvor slemt det i så fald står til. En viden som revisor skal anvende som en del af sin vurdering af om virksomheden kan fortsætte sin drift.

4.2.2 Yderligere revisionshandlinger

Er der i ledelsens vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften, eller i forbindelse med revisionen af de øvrige revisionsområder, fremkommet forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens fortsatte drift, skal revisor iflg. ISA 570⁷⁶ udføre yderlige revisionshandlinger. Afsnittet med kravene i ISA 570 oplister fem punkter, som revisor **skal** efterleve, hvis der findes indikationer på going concern problemer. Det første krav består i, at revisor skal anmode ledelsen om at foretage en vurdering, hvis ikke allerede ledelsen har gjort det. Derudover er der et krav om, at revisor skal vurdere virksomhedens budgetter for det kommende år, samt overveje om der er fremkommet yderlig information, siden ledelsen afsluttede sin vurdering. De to sidste krav lyder på, at revisor skal tage stilling til ledelsens fremtidsplaner og anmode om en skriftlig udtalelse herom. Kravene uddybes i det vejledende materiale, og der oplistes her flere revisionshandlinger, som revisor **kan** udføre for at opnå tilstrækkelig og egnet revisionsbevis til at kunne konkludere, om der er væsentlige usikkerheder omkring going concern.

⁷⁶ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 16

De yderligere revisionshandlinger, som revisor kan udføre, er følgende:

Yderligere revisionshandlinger:

- analyse af og drøftelse med den daglige ledelse om pengestrømme, overskud og andre relevante prognoser
- analyse og drøftelse af de seneste tilgængelige perioderegnskaber for virksomheden
- læsning af vilkårene for gældsbreve og låneaftaler og fastlæggelse af, om vilkårene er overtrådt
- læsning af referater fra generalforsamlinger, møder i den øverste ledelse og relevante udvalg for omtale af finansielle problemer
- forespørgsel til virksomhedens juridiske rådgiver om tilstedeværelsen af retssager og krav, rimeligheden i den daglige ledelses vurderinger af sagernes udfald samt et skøn over de økonomiske følger heraf
- bekræftelse af tilstedeværelsen, lovligheden og håndhævelsesmuligheden for aftaler med nærtstående parter og tredjeparter om at yde eller opretholde finansiell støtte og vurdering af sådanne parter økonomiske evne til at tilføre yderligere midler
- stillingtagen til virksomhedens planer for at håndtere uopfyldte ordrer
- udførelse af revisionshandlinger vedrørende efterfølgende begivenheder for at identificere de begivenheder, der enten mindsker eller på anden måde påvirker virksomhedens evne til at fortsætte driften
- bekræftelse af tilstedeværelsen af vilkårene for og hensigtsmæssigheden af lånefaciliteter
- opnåelse og gennemgang af rapporter om reguleringsmæssige indgreb
- fastlæggelse af, om der er hensigtsmæssigt belæg for en eventuel planlagt afhændelse af aktiver.

Figur 11: Yderligere revisionshandlinger

Kilde: ISA 570⁷⁷

Listen i figur 11 indeholder flere revisionshandlinger, som revisor eventuelt allerede har foretaget i forbindelse med revisionen af andre områder. Dette afhænger af den valgte revisionsstrategi, samt de

⁷⁷ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A15

revisionsplaner som revisor har udarbejdet i forbindelse med planlægningen. F.eks. kan gennemlæsningen af generalforsamlingsreferater og forespørgsler til virksomhedens juridiske rådgiver via et advokatbrev være revisionshandlinger, som revisor allerede har udført.

Virksomhedens kreditfaciliteter

Nogen af de revisionshandlinger som revisor ikke vil have udført i forbindelse med revisionen af andre områder, og som især er vigtig her under finanskrisen, er de punkter, som vedrører virksomhedens lånefaciliteter.

Som beskrevet i afsnit "4.1 Planlægningsfasen", indeholdt FSR's tjekliste en del yderligere punkter, som alle vedrørte forhold i forbindelse med virksomhedens kreditfaciliteter og som kan rejse betydelige tvivl om virksomhedens fortsatte drift. Disse punkter er ikke med på listen i ISA 570 over risikovurderingshandlinger, som revisor skal foretage i forbindelsen med planlægningen. Følger revisor alene ISA 570, vil han derfor først gennemlæse og vurdere virksomhedens kreditfaciliteter i forbindelse med udførelsen af yderligere revisionshandlinger, når der er konstateret forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften. Listen i notatet fra FSR indeholder ikke nogen beskrivelse af, hvornår revisor skal foretage en vurdering af de oplistede forhold. Det fremgår blot, at forholdene kan påvirke revisors vurdering af going concern.

I en tid hvor mange virksomheder har svært ved at opnå den ønskede finansiering, må det dog foretrækkes, at revisors gennemgang af virksomhedens kreditaftaler sker så tidligt som muligt i revisionsprocessen. Så eventuelle risici indarbejdes i revisionsstrategien helt fra starten, i stedet for at revisor senere skal tilbage og foretage ændringer.

Uanset om gennemgangen af virksomhedens kreditaftale foretages i forbindelse med planlægningen eller som yderligere revisionshandling, har finanskrisen gjort dem til en vigtig bestanddel af revisionen vedrørende going concern. Flere faglige artikler fra starten af finanskrisen udvidede kravene til de revisionshandlinger, som revisor skal udføre og anbefalede, at ledelsen og revisor forsøgte at få en bekræftelse fra banken, hvis virksomheden stod overfor en fornyelse eller udvidelse af sine kreditaftaler. Tidligere har der været tradition for, at virksomheden efter regnskabsafleggelsen gik i banken og fik forlænget deres kredit. I starten af finanskrisen oplevede flere virksomheder dog ikke at få forlænget deres aftaler, på trods af at virksomhedens kreditværdighed ikke var faldet. Dette skal i stedet ses i lyset af pengeinstitutternes egen økonomiske situation⁷⁸.

⁷⁸ "Revision i en krisetid – Overvejelser om going concern" Revision & Regnskabsvæsen, 2009, nr. 2

De ændrede forhold i finanssektoren betød, at revisionsbranchen var nødt til at foretage en revurdering af, om de revisionshandlinger, som revisorerne tidligere havde udført, stadig var tilstrækkelige til at kunne afgive en konklusion på virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Finanskrisen har nu været en kendsgerning et par år, og situationen er efterhånden blevet mere stabil. Det betyder, at selv om virksomhederne stadig har svært ved at opnå den ønskede finansiering, vil de i år ikke have sværere ved at opnå finansieringen end sidste år, hvis deres kreditværdighed ellers er uændret. Det vurderes derfor ikke længere at være nødvendigt, at revisor ved alle revisioner skal forsøge at opnå en bekræftelse fra banken. Revisor bør dog i de situationer, hvor virksomhedens kreditværdighed er faldet, eller der i øvrigt er indikationer på, at virksomheden kan få problemer med at opnå den nødvendige finansiering, forsøge at få en bekræftelse fra banken.

Dette svarer til anbefalingerne i det vejledende materiale i IAS 570⁷⁹, der lægger op til, at revisor skal anmode om en skriftlig bekræftelse, hvis virksomheden er afhængig af støtte fra tredjemand; herunder blandt andet kredit fra virksomhedens bankforbindelser.

Bankerne har tidligere i forbindelse med genforhandling af virksomhedernes kreditaftaler ville have et revideret årsregnskab, hvilket ikke er muligt, hvis revisor først vil have en bekræftelse fra banken. Virksomheden kan derfor i samarbejde med revisor gennemgå et udkast af virksomhedens årsrapport med banken for på den måde at få en bekræftelse fra banken, inden revisor skriver under på regnskabet.

Budgetter

I forbindelse med bankernes sagsbehandling ved indgåelse eller forlængelse af kreditaftaler vil de ofte have budgetter, som viser de fremtidige pengestrømme og forventninger til virksomhedens resultat. Mange virksomheder udarbejder derfor årlige budgetter, som afleveres i banken i forbindelse med regnskabsafslutningen. Budgetterne kan samtidig anvendes af revisor til vurderingen af virksomhedens evne til at fortsætte driften. Budgetterne er ofte udarbejdet for en periode, der svarer til virksomhedens regnskabsår, og perioden svarer derfor ofte til de 12 måneder, som er tidshorisonten for revisors vurdering af going concern.

Iflg. ISA 570⁸⁰ er det kun et krav, at revisor skal gennemgå virksomhedens budgetter, hvis virksomheden allerede har udarbejdet et budget. Men da et budget giver et samlet overblik over, hvordan ledelsens

⁷⁹ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A18

⁸⁰ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 16, punkt c

forventninger til fremtiden påvirker virksomhedens resultat, finansielle stilling og likviditet er et budget et godt redskab for revisor i forbindelse med vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften. Derfor bør revisor også overveje at anmode ledelsen om at udarbejde et budget, hvis virksomheden ikke allerede har gjort det.

Er der tale om en mindre virksomhed uden en regnskabsafdeling med den nødvendige kompetence til at udarbejde et budget, kan revisor eventuelt være behjælpelig med at udarbejde budgettet ud fra de forventninger, som ledelsen har til virksomhedens fremtidige drift.

Indarbejdes de planer, som ledelsen har til forbedring af virksomhedens økonomiske situation i budgettet, kan budgettet ligeledes give ledelsen og revisor en indikation af, om planerne er tilstrækkelige, eller om det er nødvendigt med yderligere tiltag.

I forbindelse med revisors gennemgang af virksomhedens budget skal revisor tage stilling til, om de forudsætninger, der ligger til grund for budgettet, er pålidelige, samt om de er underbygget fyldestgørende⁸¹. Desuden skal revisor sammenholde budgettet med de senere års realiserede resultater og periodeopgørelser for perioden efter statusdagen og frem til underskriftstidspunktet for at vurdere om budgettet er realistisk⁸².

Perioderegnskaber

Det fjerde krav til yderligere revisionshandling i ISA 570 består i, at revisor skal overveje, om der er fremkommet yderligere information eller fakta siden ledelsen afsluttede sin vurdering. Vigtige informationer, som kan være fremkommet efter ledelsens vurdering, kan eksempelvis være nye periodeopgørelser. Efterfølgende periodeopgørelser er i det hele taget et vigtigt redskab for revisor i forbindelse med vurdering af virksomheden fortsatte drift. Periodeopgørelserne kan være med til at vise revisor, om tendenser fra det afsluttede regnskabsår fortsætter ind i det nye år, eller om virksomheden har fået vendt tendensen. F.eks. kan revisor se, om en faldende omsætning eller indtjening er forsat i det nye år, hvilket kan være med til at give revisor en indikation på, hvor stort problemet er, og om de allerede igangsatte tiltag har haft en effekt.

Derudover kan periodeopgørelserne også være med til at fortælle revisor, om der har været efterfølgende begivenheder, som har påvirket virksomhedens finansielle situation, og ligeledes give et indblik i hvordan virksomhedens likviditet har det.

⁸¹ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 16, punkt c

⁸² "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A17

4.3 Afslutnings- og rapporteringsfasen

Efter at revisor har udført de yderligere revisionshandlinger, som er gennemgået i overstående afsnit, skal revisor konkludere, om der er væsentlige usikkerheder omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften og beslutte hvilken påtegning, årsrapporten skal forsynes med.

Revisor skal i sin konklusion anvende resultaterne af de indsamlede revisionsbevis og vurdere de fundne forhold op imod hinanden. Som tidligere beskrevet kan de forhold, der enkeltvis kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften, opvejes af andre forhold, og det er derfor vigtigt, at revisor tager stilling til alle relevante oplysninger inden den endelige konklusion.

Ved afslutningen af de fleste revisioner vil det være tydeligt for revisor, om virksomheden er en going concern eller ej. Der vil dog også være situationer, hvor virksomheden ligger på grænsen, og hvor kun fremtiden vil kunne vise, om revisor har afgivet den rigtige påtegning.

Dokumentation

Af samme grund er det derfor også vigtigt, at revisor kan dokumentere de udførte revisionshandlinger og har en skriftlig redegørelse for sin endelige konklusion, samt for på hvilket grundlag konklusionen er foretaget. Det er altid vigtigt for revisor at kunne dokumentere sit arbejde, men i forbindelse med revisionen af going concern er det specielt vigtigt, at revisor kan dokumentere den risikovurdering, som revisionen er planlagt efter. Det skal ligeledes kunne dokumenteres, hvilken information revisor har haft til rådighed på tidspunktet, hvor den endelige konklusion er blevet taget. Dette skyldes, at det i bagklogskabens klare lys er nemt at se, hvilken revisionspåtegning revisor burde have afgivet, hvis virksomheden senere går konkurs. Der har været flere konkursager, hvor kurator har sagsøgt revisor for at have afgivet en "blank" påtegning og derved have forårsaget et tab til kreditgiver samt virksomhedens øvrige kreditorer. Det er i forbindelse med en eventuel erstatningssag derfor vigtigt, at revisor kan bevise, at han har udført de revisionshandlinger, som kræves af "god revisorskik", og at han har afgivet den rigtige erklæring ud fra de informationer, som har været til rådighed på underskriftstidspunktet.

I de sager hvor der er usikkerhed om virksomhedens drifts evne, udarbejder revisor ofte et notat, som beskriver argumentationen for revisors konklusion. På den måde er der en samlet beskrivelse af de forhold, der har betydning for going concern problematikken, og det er derfor nemt for revisor at dokumentere sin konklusion. Notatet sikrer ligeledes, at argumentation bag revisors beslutning fremgår af arbejdsmaterialerne, og at de ikke kun findes i revisors hoved.

Konklusion

Som tidligere nævnt kan det i visse tilfælde være svært at vurdere, om en virksomhed er en going concern eller ej. Der kan være mange forskellige forhold og usikkerheder, som alle bygger på fremtidige begivenheder, og hvor revisor kun kan give et kvalificeret skøn på, hvordan udfaldet vil blive. Tidligere underdirektør i FSR Judith Skou beskrev i 2010 problematikken således⁸³:

”Det er ligesom et spil dominobrikker. Vælter den ene brik, så vælter den næste. Det, der ser fornuftigt ud den ene dag, kan den næste vælte på grund af uforudsete begivenheder...”

Dette citat beskriver ret godt, hvilke udfordringer en revisor står overfor. Det giver ligeledes et godt billede på, hvorfor en ”blank” påtegning fra revisor ikke er en garanti for, at virksomheden ikke går konkurs inden for tidshorisonten. Disse uforudsete begivenheder kan f.eks. vise sig i form af en stor debitor, som efterfølgende går konkurs eller en stor erstatningssag, som gør at virksomheden ikke længere er i stand til at fortsætte sin drift.

Som beskrevet i afsnit ”3.2.2 International Standard om Revision” skal revisor ved sin vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften tage stilling til al relevant information frem til underskriftstidspunktet. Revisionspåtegningens underskriftsdato bliver derved afgørende for, om et forhold eller en begivenhed burde have været med i revisors vurdering eller ej. Forekommer en begivenhed, som giver væsentlig usikkerhed om going concern efter revisors underskrift på revisionspåtegningen, men inden ledelsens godkendelse af årsrapporten, har ledelsen iflg. ISA 560⁸⁴ pligt til at informere revisor om disse forhold. Revisor skal derfor ikke selv foretage revisionshandling for denne periode.

I sin konklusion skal revisor vurdere, om anvendelsen af going concern forudsætningen er passende eller ej. Vurderer revisor at anvendelse af going concern forudsætningen ikke er passende, mens ledelsen har aflagt årsrapporten efter, at virksomheden er en going concern, skal revisor tage forbehold i sin påtegning.

Ved afgivelse af en revisionspåtegning uden forbehold har revisor ansvaret for, at regnskabet med høj grad af sikkerhed ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Revisor har derved også ansvaret for, at

⁸³ ”Krisebanker får blanke påtegninger”, Børsen, 20. oktober 2010

⁸⁴ ”ISA 560 Efterfølgende begivenheder” af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A11

virksomheden med høj grad af sikkerhed kan fortsætte driften indenfor tidshorisonten på de 12 måneder, hvis årsrapporten er aflagt efter going concern forudsætningen.

I reguleringen af going concern er der intet, der indikerer, hvornår virksomheden med høj grad af sikkerhed kan fortsætte driften. Jesper Seehausen har i sin ph.d.-afhandling forsøgt at analysere revisors overbevisningskriterium og herunder også dets placering på en sandsynlighedsskala. Iflg. Seehausen ligger overbevisningskriteriet et sted imellem "væsentlig" og "meget væsentlig" usikkerhed omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften, og kan således placeres et sted i mellem 70-95% på sandsynlighedsskalaen⁸⁵. På trods af en grundig analyse har det ikke været muligt for Jesper Seehausen at placere overbevisningskriteriet helt præcist, hvilket tydeligt viser, hvor svært det er for revisor at vurdere, hvornår der skal tages forbehold eller ej. Det er derfor op til den enkelte revisor, i den konkrete situation at vurdere, om virksomheden med høj grad af sikkerhed kan fortsætte driften, eller om revisor skal tage forbehold for going concern i sin revisionspåtegning.

Finder revisor, at going concern forudsætningen er passende, men at der er væsentlige usikkerheder omkring going concern, skal usikkerhederne oplyses i regnskabet. Iflg. ISA 570⁸⁶ er der en væsentlig usikkerhed, hvis det faktum, at den ikke oplyses i regnskabet, gør at regnskabet ikke indeholder et retvisende billede.

En mere detaljeret gennemgang af revisors rapportering af going concern vil blive foretaget i kapitel "5. Rapportering af going concern".

Da udfaldet af revisors konklusion resulterer i forskellige erklæringer, med stor forskel i konsekvensen for virksomheden, er det vigtig, at revisor foretager den helt rigtige konklusion, og samtidig afgiver den rigtige påtegning, som afspejler konklusionen.

Er revisor usikker på, om han afgiver den rigtige påtegning, eller om hans vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften er rigtig, kan revisor få foretaget en "second partner" vurdering. Det vil sige, at revisor får en af revisionsvirksomhedens andre statsautoriserede revisorer til at foretage en gennemgang af arbejdsmaterialerne, samt revisors argumenter for at træffe den konklusion, som er blevet truffet. På den måde kommer der to sæt øjne på vurderingen, hvilket skal sikre en mere korrekt påtegning. I særlige tilfælde, som hvis der f.eks. er trusler mod revisors uafhængighed, kan gennemgangen også være ekstern og foretages af en statsautoriseret revisor udenfor revisionsvirksomheden.

⁸⁵ "Going concern i retligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar" af Jesper Seehausen, s. 476

⁸⁶ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 17

4.4 Uafhængighed

Revisor skal ifølge revisorloven⁸⁷ være offentlighedens tillidsrepræsentant, hvilket indebærer, at revisor ikke kun skal varetage virksomhedens, men også regnskabsbrugernes interesser. For at kunne varetage regnskabsbrugernes interesser er det nødvendigt, at revisor er uafhængig og tør træffe beslutninger, der er upopulære i virksomhedens ledelse. Det kan eksempelvis være at tage et forbehold for going concern.

Der har siden starten af finanskrisen været en offentlig debat omkring revisors uafhængighed og dennes betydning for afgivelse af revisionspåtegningen i de tilfælde, hvor virksomhederne har haft going concern problemer. Reguleringen omkring revisors uafhængighed findes blandt andet i revisorloven⁸⁸, uafhængighedsbekendtgørelsen samt i de etiske regler, som kræver, at revisor ved udførelsen af en revision skal være uafhængig. I det tilfælde at revisor ikke er uafhængig, kræves det, at revisor afstår fra opgaven.

Som beskrevet i afsnit "4.1 Planlægningsfasen" skal der allerede i de indledende aktiviteter tages stilling til revisors uafhængighed. Det skal her vurderes, om der er trusler mod opgaveteamet eller andre i revisionsvirksomheden, som gør, at de ikke er uafhængige og derved ikke kan udføre det pågældende arbejde.

Både revisorloven og uafhængighedsbekendtgørelsen oplister specifikke situationer, hvor der **altid** foreligger trusler mod revisors uafhængighed, samt situationer hvor der **kan** være trusler mod revisors uafhængighed.

I de situationer hvor der kan være trusler mod revisors uafhængighed, kan der træffes sikkerhedsforanstaltninger, som formindsker truslerne og gør, at revisor alligevel kan udføre revisionen. Samtidig skelner lovgivningen imellem faktisk uafhængighed og synlig uafhængighed. Faktisk uafhængighed er de situationer, hvor revisor føler sig uafhængig, og synlig uafhængighed er i de situationer, hvor en velinformeret tredjemand også vil vurdere, at revisor er uafhængig.

Egeninteresse

Den offentlige debat omkring revisors uafhængighed i forbindelse med going concern har især drejet sig om den stigende tendens til, at en større andel af revisionsfirmaernes indtjening kommer fra rådgivning og ikke fra selve revisionsopgaven. Det skyldes blandt andet ophævelsen af revisionspligten for de mindre virksomheder, revisors assistance med regnskabsopstillingen samt det faktum, at revisorer i stigende grad fungerer som rådgivere for virksomhedens ledelse.

⁸⁷ Revisorloven § 16

⁸⁸ Revisorloven § 24

Ved vurdering af revisors uafhængig skal der dog ikke kun kigges på honorarindtægten fra rådgivning. Der skal også kigges på indtjeningen for udførelsen af selve revisionen samt øvrige opgaver for at kunne vurdere revisionsvirksomhedens samlede omsætning på kunden; og derved deres afhængighedsforhold. Teddy Wivel udtale i en artikel fra 2010 følgende⁸⁹:

”Branchen har en stor udfordring her, for man kan med rette rejse spørgsmålet, om man har en professionel skepsis over for en kunde, der samtidig betaler klækkelige honorar både for revision og rådgivning”

Lovgivningen indeholder allerede i dag bestemmelser om revisors uafhængighed i forbindelse med egeninteresser; herunder også afhængighed af store honorarindtægter fra samme kunde⁹⁰. Egeninteresse er en af de trusler, som ikke altid vil betyde, at revisor skal afstå fra at udføre opgaven, men hvor truslerne mod revisors uafhængighed kan afhjælpes via sikkerhedsforanstaltninger. Disse sikkerhedsforanstaltninger kan blandt andet være i form af ekstern kvalitetskontrol eller en ”second partner” vurdering fra en anden revisor eller faglig organisation⁹¹.

Hvilke sikkerhedsforanstaltninger, revisor skal foretage for at afhjælpe truslen, afhænger af, hvor betydelig truslen er samt revisionsvirksomhedens øvrige forhold. F.eks. har revisionsvirksomhedens størrelse, struktur og alder betydning for truslens påvirkning af revisors uafhængighed. Honorarets beløbsmæssige størrelse har f.eks. heller ikke altid samme betydning for uafhængigheden, da der er forskel på, om det er et mindre revisionskontor med få partnere, eller om det er et af landets store revisionsvirksomheder med adskilte partnere og afdelinger.

Truslen mod uafhængigheden ved store honorarindtægter kan forekomme både på virksomhedsniveau og partnerniveau. Er truslen på partnerniveau, kan sikkerhedsforanstaltningen f.eks. være at få en anden intern revisor udenfor opgaveteamet til at gennemgå arbejdsmaterialerne, inden erklæringen underskrives, hvorimod gennemgangen skal foretages af en ekstern revisor, hvis truslen er på virksomhedsniveau.

Da truslen mod revisors uafhængighed er forskellig fra situation til situation, kan det være svært for en udefrakommende at vurdere, om revisors uafhængighed er truet, og i særdeleshed om revisor har foretaget tilstrækkeligt med sikkerhedsforanstaltninger for at afhjælpe en eventuel trussel. Det er derfor

⁸⁹ ”Revisorer forgyldt af krakkede banker”, Jyllands-Posten, 21. oktober 2010

⁹⁰ Uafhængighedsvejledning, afsnit 3

⁹¹ ”Professionsetik for revisorer” af Kjeld Chr. Bøg & Lars Kiertzner, s. 88

svært at vurdere, om den offentlige kritik af revisors uafhængighed er berettiget. Men kritikken har tydeligt vist, at det er et område, som revisorer skal have stor fokus på, og de skal således forsøge at balancere imellem kravet om uafhængighed, egen indtjening og ønsket om at give kunden den bedst mulige service, ved at kunne varetage så mange af kundens behov som muligt.

Samtidig har flere undersøgelser vist, at revisors rådgivning har stor betydning for virksomhederne. FSR og Dansk Erhverv har for nyligt udarbejdet en undersøgelse⁹², som tydeligt viser, at revisors rådgivning er vigtig for virksomhederne. Det gør sig især gældende i en tid som denne, hvor mange virksomheder er økonomisk presset. I undersøgelsen svarer to ud af tre virksomheder således, at den professionelle økonomiske rådgivning kan aflæses direkte på deres bundlinje. Samtidig viser undersøgelsen, at revisor er virksomhedernes foretrukne økonomiske rådgiver. Dette skyldes, at revisor i forvejen har stor indsigt i virksomheden, og derfor har de bedste forudsætninger for at yde en god rådgivning ud fra virksomhedens konkrete forhold.

På trods af truslen mod revisors uafhængighed er det derfor vigtigt, at revisorer forsat kan yde økonomisk rådgivning til deres kunder, og det især her i finanskrisen, hvor virksomhederne har brug for professionel rådgivning, som kan hjælpe dem ud af krisen.

Revisionsbranchen skal dog være opmærksom på den synlige uafhængighed og spørge sig selv, om den offentlige debat giver grund til at tro, at en velinformeret tredjemand, i de sager som er nævnt i pressen, ikke ville have fundet revisor uafhængig. I kommentarerne til revisorloven defineres en velinformeret tredjemand som en person, der forudsættes at have den fornødne indsigt omkring en konkret erklæringsafgivelse til at kunne foretage en vurdering af forholdene⁹³.

Det kan diskuteres, om journalisterne har haft den fornødne viden om reguleringen af revisors uafhængighed til at kunne vurdere, om revisorer i de konkrete sager var uafhængig eller ej. Det må dog formodes, at hverken journalisterne eller de eksperter, der har udtalt sig, har haft indsigten i de konkrete sager og eventuelle udførte sikkerhedsforanstaltninger til at kunne vurdere, om revisor har fremstået uafhængig. Journalister og eksperter er derfor ikke lig med en velinformeret tredjemand og er derfor ikke i sig selv et udtryk for, at kravet om revisors uafhængighed er overtrådt.

Har revisor ikke udførte tilstrækkelige sikkerhedsforanstaltninger, er reglerne i revisorloven overtrådt, og revisor bør afstå fra at foretage opgaven. Har revisor foretaget en revision på trods af væsentlige trusler

⁹² "Økonomisk rådgivning vigtigere i krisetid", pressemeddelelse fra FSR, 31. oktober 2010

⁹³ Revisorloven med kommentarer, 4. bogudgave 2009, kommentar nr. 141

mod uafhængigheden, kan det, som Teddy Wivel udtalte, give problemer med revisors professionelle skepsis.

Som tidligere beskrevet, kan vurdering af, om virksomheden er en going concern, være særdeles vanskelig, og en stor del af resultatet af revisors konklusion vil derfor afhænge af revisors professionelle skepsis og dennes kritiske tilgang til det indsamlede revisionsbevis.

Udover truslen om egeninteresse indeholder lovgivningen også et krav om, at honorarindtægter fra den samme kunde ikke må overstige 20% af revisionsvirksomhedens samlede omsætningen i hvert af fem på hinanden efterfølgende år⁹⁴. Bestemmelsen er det, man populært kalder "rødt lys", hvilket betyder, at der ikke kan opstilles sikkerhedsforanstaltninger, som kan afhjælpe truslen. Revisor skal derfor altid afstå fra at udføre revisionen, hvis bestemmelsen ikke er overholdt. Bestemmelsen er dog sjældent relevant i praksis, da den samlede omsætning beregnes på virksomhedsniveau og ikke på partnerniveau. Det betyder, at den enkelte partner gerne må bruge mere end 20% af sin tid på opgaver for samme kunde, uden at det giver problemer med uafhængigheden.

Familiaritetstrussel

En anden ting, der kan få betydning for revisors uafhængighed i forbindelse med going concern, er tætte relationer mellem revisor og klienten. Alt efter, hvor tætte relationer revisor har til klienten, kan truslen have karakter af "rødt eller gult lys". F.eks. vil der i forbindelse med familiemæssige relationer være tale om et "rødt lys", og revisor skal derfor altid afstå fra opgaven⁹⁵.

Tætte relationer kan også opstå ved længerevarende tilknytning til samme revisionsklient, hvilket kan resultere i, at revisor får en form for "familiære følelser", og revisor kan derved blive for venligt indstillet over for klientens interesser. Denne form for trussel mod revisors uafhængighed kaldes en familiaritetstrussel og er kun et "gult lys".

Truslens betydning for revisors uafhængighed afhænger blandt andet af tilknytningens længde, og på hvilket niveau i revisionsvirksomhedens hierarki, revisoren befinder sig.

Ved revisionen af børsnoterede og andre virksomheder af interesse for offentligheden er der i lovgivningen⁹⁶ en rotationsregel, som kræver at de underskrivende revisorer hvert 7 år skal udskiftes og først må komme tilbage på opgaven igen efter 2 år.

⁹⁴ Revisorloven § 26, stk. 2

⁹⁵ Uafhængighedsbekendtgørelse § 1, punkt 1, a

⁹⁶ Revisorloven § 25

Der findes ikke et lignende krav for de små og mellemstore virksomheder, men rotationsprincippet kan anvendes som sikkerhedsforanstaltning i forbindelse med en eventuel familiaritetstrussel mod revisors uafhængighed. En anden sikkerhedsforanstaltning kan være en "second partner" vurdering.

Den offentlige debat omkring revisors uafhængighed i forbindelse med going concern har ikke haft fokus på familiaritetstruslen, men den har uden tvivl lige så stor betydning for revisors professionelle skepsis, som afhængigheden af store honorarer.

Et forbehold mod going concern kan i værste fald resultere i, at virksomheden er nødsaget til at stoppe driften. Tætte relationer som følge af familieband eller en længerevarende tilknytning til klienten kan derfor få revisor til at tøve med, at tage et forbehold. Det er derfor vigtigt, at revisor ikke er for tæt med klienten.

5. Rapportering af going concern

Revisor skal ved afslutningen af en revision, afgiver en revisionspåtegning på virksomhedens årsrapport⁹⁷.

En revisionspåtegning er en erklæring med høj grad af sikkerhed, som i modsætning til en gennemgangserklæring med begrænset sikkerhed indeholder en positiv formuleret konklusion, der bekræfter, at regnskabet giver et retvisende billede. Trods den positive formulering indebærer revisionspåtegningen som tidligere nævnt ikke en garanti for, at årsregnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation, men kun at den med høj grad af sikkerhed ikke gør.

Hvis revisor afgiver en revisionspåtegning uden forbehold eller supplerende oplysninger, afgiver revisor en erklæring på, at årsregnskabet med førnævnte forbehold ikke indeholder væsentlige fejlinformation, og at det giver et retvisende billede. Revisor afgiver samtidig en erklæring på, at regnskabet er aflagt efter den grundlæggende forudsætning om fortsat drift.

Regnskabsbrugerens kan derved via revisionspåtegningen se, om revisor er enig med ledelsen i, at regnskabet er aflagt efter going concern forudsætningen, og om der er eventuelle usikkerheder forbundet hermed.

Da revisor skal være uafhængig og have en professionel og kritisk tilgang til revisionen, er revisionspåtegningen et vigtigt værktøj i forbindelse med regnskabsbrugerens analyse af en virksomheds økonomiske situation.

5.1 Reguleringen af revisionspåtegningen

Revisionspåtegningen er en standardpåtegning, som er kraftig reguleret i den danske og internationale lovgivning samt "soft law" reguleringen. Regnskabsbrugerens kan derfor hurtigt identificere eventuelle usædvanlige forhold i påtegningen, og herunder også forbehold eller supplerende oplysninger om going concern.

De efterfølgende afsnit vil bestå af en kort generel beskrivelse af reguleringen for danske revisorers revisionspåtegninger samt reguleringens krav til indholdet af påtegningen.

5.1.1 Erklæringsbekendtgørelsen og erklæringsvejledningen

Erklæringsbekendtgørelsen⁹⁸ er udstedt af Erhvervs- og Selskabsstyrelsen med hjemmel i revisorloven⁹⁹ og bekendtgørelsen blev senest ajourført i 2008, i forbindelse med vedtagelsen af den nye revisorlov.

⁹⁷ Revisorloven § 19, stk. 1

⁹⁸ Bekendtgørelse 2008-06-26 nr. 668 om godkendte revisorers erklæringer (erklæringsbekendtgørelsen)

⁹⁹ Revisorloven § 16, stk. 4

Erklæringsbekendtgørelsen er en del af "hard law" reguleringen og har derved en større retskildeværdi end "soft law" reguleringen; herunder blandt andet ISA standarderne.

Erhvervs- og Selskabsstyrelsen har også udsendt en erklæringsvejledning¹⁰⁰ som tillæg til erklæringsbekendtgørelsen. Erklæringsvejledningen har ingen retsvirkning, men fungerer som fortolkningsbidrag til revisorloven og erklæringsbekendtgørelsen¹⁰¹.

Erklæringsbekendtgørelsen og vejledningen omfatter revisionspåtegningen, gennemgangserklæringen og øvrige erklæringer med sikkerhed. Den følgende gennemgang vil på baggrund af denne opgaves afgrænsning kun omfatte bestemmelserne vedrørende revisionspåtegningen.

Det fremgår af erklæringsbekendtgørelsen § 1, at revisor ved afgivelsen af en erklæring med sikkerhed er offentlighedens tillidsrepræsentant. Det fremgår ligeledes, at erklæringen skal udformes med de forhold, der forventes at have betydning for regnskabsbrugerens beslutninger, og at revisor derved skal tage stilling til alle forhold, medmindre de er uvæsentlige for erklæringens formål.

Samtidig fremgår det af § 1, at erklæringen skal udformes i et entydigt og let forståeligt sprog, som gør det let for regnskabsbruger at læse og forstå eventuelle usædvanlige forhold i påtegningen. Revisor skal ikke tage hensyn til alle tænkelige brugere, men kun til dem der normalt forventes at anvende revisors erklæring.

Revisionspåtegningen skal omfatte alle revisionspligtige dele. Indeholder årsrapporten en ledelsesberetning som ikke revideres, skal revisionspåtegningen indeholde en udtalelse om ledelsesberetningen. Revideres ledelsesberetningen derimod, skal påtegningen ikke indeholde en udtalelse. Ledelsesberetningen vil derimod være omfattet af selve revisionspåtegningen, indtil de nye ISA'er er trådt i kraft¹⁰². Hvis ledelsesberetningen revideres, skal det klart fremgå af revisionspåtegningen, at den også omfatter ledelsesberetningen og ikke kun årsregnskabet.

De nye krav i ISA'erne omkring revision af ledelsesberetningen vil blive gennemgået i afsnit "5.1.2 ISA 700 – en "blank" påtegning".

¹⁰⁰ Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorers erklæringer (erklæringsbekendtgørelsen), VEJL2009.0324.BOS

¹⁰¹ "Revisor – Regulering & rapportering" af Kim Fücksel, Peter Gath, Lars Bo Langsted og Jens Skovby, s.28

¹⁰² Træder i kraft for regnskaber, der begynder den 15. december 2010 eller senere.

Det fremgår af erklæringsbekendtgørelsen samt vejledningen, hvilke bestanddele revisionspåtegningen som minimum skal indeholde. Rækkefølgen for de enkelte dele, kan ses i nedenstående figur:

Bestanddele som en revisionspåtegning skal indeholde:

- Identifikation af det reviderede regnskab og den anvendte regnskabsmæssige begrebsramme.
- Omtale af revisors ansvar og den udførte revision
- Forbehold eller en oplysning om, at påtegningen er uden forbehold
- Konklusion vedrørende den udførte revision
- Eventuelle supplerende oplysninger
- Eventuel udtalelse om ledelsesberetningen
- Datering og underskrift

Figur 12: Bestanddele som en revisionspåtegning skal indeholde

Kilde: Egen tilvirkning med oplysninger fra erklæringsvejledningen¹⁰³

Det fremgår af erklæringsvejledningen, at der tidligere har været krav om, at revisionspåtegningen også skulle indeholde en omtale af ledelsens ansvar, hvilket dog ikke længere er tilfældet. Iflg. vejledningen er der dog ikke noget til hindring for, at ledelsens ansvar oplyses i revisionspåtegningen.

ISA 700¹⁰⁴ indeholder et krav om, at revisionspåtegningen skal indeholde en beskrivelse af ledelsens ansvar for regnskabet, og der er derfor i det eksempel, som FSR har udsendt på en dansk standard påtegning, et afsnit om ledelsens ansvar.

¹⁰³ Erklæringsvejledning, afsnit 5.1.

¹⁰⁴ "ISA 700 Udformning af en konklusion og afgivelse af erklæring om et regnskab" af IFAC og FSR, april 2009

Afsnittet om ledelsens ansvar i revisionspåtegningen har mødt kritik i Danmark. Dette skyldes, at flere mener, at beskrivelsen ikke hører til her. De mener, at den er overflødig, da det fremgår af ledelsespåtegningen, at det er ledelsen, der aflægger årsrapporten og dermed har ansvaret. FSR har dog udtalt følgende¹⁰⁵:

”Men i lyset af at mange misforstår eller negligerer det faktum, at ansvaret for at udarbejde og aflægge årsregnskabet ligger hos bestyrelse og direktion, synes der fortsat at være god grund til at fastholde eksplicitte formuleringer om ledelsens ansvar i revisionspåtegningen”

Erklæringsbekendtgørelsen¹⁰⁶ og vejledningen indeholder en række punkter, hvor revisor altid skal tage forbehold; herunder blandt andet i forbindelse med going concern.

Af vejledningen fremgår det ligeledes, at et forbehold skal begrundes, således at årsagen til forbeholdet er klart forståeligt for regnskabsbrugeren. Hvis det er muligt, skal den beløbsmæssige indvirkning af forbeholdet på regnskabet også oplyses.

Bekendtgørelsen og vejledningen indeholder også et krav om, at revisor skal afgive en erklæring med supplerende oplysninger, hvis der er forhold i regnskabet, som revisor påpeger uden at tage forbehold. En supplerende oplysning må ikke erstatte et forbehold og må ikke påvirke konklusionen. Derfor placeres denne altid efter konklusionen.

De supplerende oplysninger skal ifølge erklæringsbekendtgørelsen¹⁰⁷ opdeles i to typer: et om forhold i regnskabet og et om andre forhold, som skal have hver sin overskrift i revisionspåtegningen.

En supplerende oplysning om forhold i regnskabet fungerer som en form for pegepind, der skal henvise regnskabsbrugers opmærksomhed på væsentlige oplysninger, der allerede findes i regnskabet. F.eks. skal revisor ved en supplerende oplysning om going concern henvise til ledelsens beskrivelse af de usikkerheder, som har betydning for virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Revisor skal afgive en supplerende oplysning om andre forhold, hvis bogføringsloven er overtrådt, eller hvis revisor bliver bekendt med andre forhold, hvorved ledelsen kan ifalde erstatnings- eller straffeansvar¹⁰⁸.

¹⁰⁵ ”Klar tale fra revisor?”, INSPI, 2010, nr. 4

¹⁰⁶ Erklæringsbekendtgørelsen §6

¹⁰⁷ Erklæringsbekendtgørelsen §7, stk. 4

¹⁰⁸ Erklæringsbekendtgørelsen §7, stk. 2

5.1.2 ISA 700 – en ”blank” påtegning

Som jeg tidligere var inde på, er de tidligere danske revisionsstandards trukket tilbage, og de nye internationale ISA'er er trådt i kraft i forbindelse med revisioner af regnskaber, der er påbegyndt den 15. december 2010 eller senere. De tidligere danske revisionsstandards var de tilpasset særlige danske forhold, hvilket dog ikke er tilfældet for de nye ISA'er. I stedet har FSR udarbejdet et notat med yderligere krav ifølge dansk lovgivning¹⁰⁹.

Revisionspåtegningen er et af de områder, hvor der i den danske lovgivning er yderligere krav i forhold til de internationale revisionsstandards.

De yderligere krav kan findes i revisorloven og erklæringsbekendtgørelsen. Blandt andet er der i erklæringsbekendtgørelsen et krav om, at revisionspåtegningen skal indeholde en beskrivelse af, hvilken regnskabsmæssig begrebsramme, der er anvendt ved udarbejdelse af årsregnskabet. Det er ligeledes et krav, at det skal fremgå klart af revisionspåtegningen, hvis revisionen ikke har givet anledning til forbehold.

ISA 700 omhandler erklæringer på et regnskab uden forbehold eller supplerende oplysninger, hvilket også populært kaldes en ”blank” påtegning. De såkaldte modificerede konklusioner med forbehold, samt påtegninger med supplerende oplysninger, er reguleret i henholdsvis ISA 705¹¹⁰ og ISA 706¹¹¹, som gennemgås i det efterfølgende afsnit. Af nedenstående figur fremgår det, hvilke typer af revisionspåtegningen, der reguleres i hver af de tre internationale revisionsstandards; ISA 700, ISA 705 og ISA 706.

Umodificerede revisionspåtegninger (ISA 700)	Forhold, der ikke påvirker revisors konklusion (ISA 706)	Forhold, der påvirker revisors konklusion (ISA 705)		
		Forbehold	Forbehold	Forbehold
Konklusion uden forbehold	Supplerende oplysninger Konklusion uden forbehold	Konklusion med forbehold	Manglende konklusion	Afkræftende konklusion

Figur 13: Typer af revisionspåtegninger

Kilde: Egen tilvirkning

¹⁰⁹ ”Yderligere krav i følge dansk revisorlovgivning” af FSR, september 2011

¹¹⁰ ”ISA 705 Modifikationer til konklusionen i den uafhængige revisors erklæring” af IFAC og FSR, april 2009

¹¹¹ ”ISA 706 Supplerende oplysninger vedrørende forståelse af regnskabet og supplerende oplysninger vedrørende forståelse af revisionen i den uafhængige revisors erklæring” af IFAC og FSR, april 2009

Udover de typer af revisionspåtegninger, som vises i overstående figur, findes der i erklæringsbekendtgørelsen, et særligt dansk krav om, at revisor skal vurdere, om et eller flere forbehold er så afgørende, at generalforsamlingen ikke bør godkende regnskabet¹¹². Dette er især relevant, hvis revisor vurderer, at ledelsen af den ene eller anden årsag er i stand til at udarbejde et regnskab, som er mere retvisende end det regnskab, som ledelsen har aflagt. Det er primært i forbindelse med, at revisor afgiver en afkræftende eller en manglende konklusion, at det kan være relevant for revisor at overveje, om generalforsamlingen bør godkende regnskabet.

ISA 700 er en af de standarder, der blot er klarificeret og indeholder derfor ikke nye krav eller vejledning til revisor i forhold til den tidligere ISA 700. Dog har det forhold, at danske revisorer ikke længere kan anvende revisionsstandarden RS 700¹¹³ (og ændringer i begrebsanvendelsen), betydet ændringer i formuleringen og overskrifterne i påtegningen, der er udsendt af FSR i 2011. Et eksempel på den nye revisionspåtegning ses i bilag 1 og vil blive gennemgået i afsnit "5.1.4 Revisionsudtalelser".

ISA 700 er opdelt i tre hovedafsnit. Det første afsnit omhandler udformningen af konklusionen, samt hvilke forhold revisor skal vurdere for at kunne afgive en konklusion.

Andet afsnit omhandler konklusionens form og oplister kravene til, hvornår revisor skal afgive en konklusion uden modifikationer, og hvad der skal til før, revisor skal tage forbehold. I lighed med erklæringsbekendtgørelsen stiller ISA 700 krav om, at revisor skal tage forbehold, hvis regnskabet indeholder væsentlig information, samt hvis revisors ikke kan opnå tilstrækkelig og egnet revisionsbevis¹¹⁴. I modsætning til erklæringsbekendtgørelsen indeholder ISA 700 ikke specifikke tilfælde, hvor revisor skal tage forbehold, og det fremgår derfor ikke direkte af standarden, at revisor skal tage forbehold, hvis going concern forudsætningen ikke er overholdt. Hvis going concern forudsætningen ikke er overholdt, indeholder regnskabet væsentlig fejlinformation, og revisor skal derfor også ifølge ISA 700 tage forbehold, hvis det vurderes, at anvendelsen af going concern forudsætningen ikke er passende.

Det sidste afsnit omhandler erklæringens udformning, samt hvilke oplysninger erklæringen skal indeholde. Det fremgår blandt andet af afsnittet, at erklæringen skal have en titel, som klart indikerer, at det er en

¹¹² Erklæringsbekendtgørelsen §6, stk. 5

¹¹³ "RS 700 (Ajourført) Den uafhængige revisors påtegning på et fuldstændigt regnskab med generelt formål" af FSR, oktober 2006

¹¹⁴ "ISA 700 Udformning af en konklusion og afgivelse af erklæring om et regnskab" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 17

erklæring fra en uafhængig revisor¹¹⁵. I revisorloven anvendes betegnelsen revisionspåtegning og for at opfylde kravene i både revisorloven og ISA 700, fremgår det af notatet ”yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning”, at FSR har valgt at anvende begrebet ”den uafhængige revisors påtegning”¹¹⁶. Derudover er kravene i ISA 700, til hvilke bestanddele revisionspåtegningen skal indeholde meget lig erklæringsbekendtgørelsen. ISA 700 er dog mere detaljeret og stiller krav til overskrifterne, og hvilke oplysninger de enkelte bestanddele kan indeholde. Erklæringsbekendtgørelsens krav kan ikke fraviges, men forhindrer ikke anvendelse af de yderligere krav til overskrifter og indhold, som det fremgår af ISA 700.

ISA 700 indeholder et krav om, at hvis revisor har andre erklæringsforpligtelser end at afgive en erklæring på regnskabet, skal disse erklæringsforpligtelser behandles i et særskilt afsnit med overskriften ”Erklæring i henhold til anden lovgivning og øvrig regulering”¹¹⁷. De særlige danske regler vedrørende ”udtalelse om ledelsesberetningen” og ”supplerende oplysninger vedrørende andre forhold” er andre erklæringsforpligtelser, og skal derfor indgå i dette særlige afsnit¹¹⁸. Det er dog muligt at ændre overskriften, så den passer til afsnittets indhold, hvis afsnittet kun omfatter en enkelt anden erklæringsforpligtelse. Det er derfor f.eks. muligt at ændre overskriften til ”Udtalelse om ledelsesberetningen”, som er et krav i erklæringsbekendtgørelsen¹¹⁹.

FSR er i forbindelse med den nye revisionsudtalelse fra november 2011 kommet med flere eksempler på, hvordan den danske revisionspåtegning skal se ud, hvis revisors andre erklæringsforpligtelser kun omfatter revisors udtalelse om ledelsesberetningen. Et eksempel kan ses i bilag 1. FSR er i skrivende stund ikke kommet med eksempler på revisionspåtegningen, hvor revisor har andre yderligere erklæringsforpligtelser end udtalelsen om ledelsesberetningen.

Da ISA’erne kun kan anvendes i forbindelse med revisionen af historiske finansielle informationer, kan revisionspåtegningen, efter at nye ISA’er er trådt i kraft, ikke længere indeholde revisionen af ledelsesberetningen. Skulle ledelsen ønske at få ledelsesberetningen revideret, skal revisor afgive en særskilt erklæring efter ISAE 3000¹²⁰.

¹¹⁵ ”ISA 700 Udformning af en konklusion og afgivelse af erklæring om et regnskab” af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 21

¹¹⁶ ”Yderligere krav i følge dansk revisorlovgivning” af FSR, september 2011, side 2

¹¹⁷ ”ISA 700 Udformning af en konklusion og afgivelse af erklæring om et regnskab” af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 38

¹¹⁸ ”REVU’s udtalelse om den uafhængige revisors erklæringer uden modifikationer og supplerende oplysninger ved revision af et fuldstændigt regnskab med generelt formål” af FSR, november 2011

¹¹⁹ Erklæringsbekendtgørelsen §5, stk. 8

¹²⁰ ”ISAE 3000 Andre erklæringsopgaver med sikkerhed end revision eller review af historiske finansielle oplysninger” af IFAC og FSR, september 2007 (tidligere betegnet RS 3000)

5.1.3 ISA 705 og ISA 706 – Revisionspåtegning med forbehold eller supplerende oplysninger

Tidligere var de to typer af påtegninger samlet i den danske revisionsstandard RS 701¹²¹, som var tilpasset de særlige danske forhold. Da anvendte man betegnelsen ”modificerede påtegninger” for begge typer af erklæringerne. Opdelingen i de to nye standarder ISA 705 og ISA 706 har gjort, at man ikke længere opererer med begrebet ”modificerede påtegninger”. I stedet anvendes betegnelsen ”modificerede konklusioner”¹²², hvor betegnelsen kun vedrører de påtegninger, hvor revisor har taget et forbehold og ikke de situationer, hvor revisor kun giver en supplerende oplysning.

Dette skyldes, at man ønsker at skabe en mere tydelig sondring imellem erklæringer med forbehold, som modificere konklusionen og supplerende oplysninger som ikke påvirker konklusionen, men blot skal gøre regnskabsbruger opmærksom på konkrete forhold.

Forbehold

Ifølge ISA 705 findes der følgende tre typer af modificerede konklusioner: konklusion med forbehold, afkræftende konklusion og manglende konklusion. Af kravene i standarden fremgår det, i hvilke situationer revisor skal afgive en påtegning med de forskellige konklusioner. Det der er afgørende for, hvilken type konklusion revisor skal afgive, er om forbeholdet skyldes væsentlig fejlinformation i regnskabet, eller om det ikke har været mulig for revisor at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Derudover har det betydning, om forbeholdet er gennemgribende for regnskabet eller ej. Kravene er samlet i nedenstående figur.

Arten af forhold, der er årsag til modifikationen	Revisors vurdering af, hvor gennemgribende indvirkningerne eller de mulige indvirkninger er på regnskabet	
	Væsentlig, men ikke gennemgribende	Væsentlig og gennemgribende
Regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation	Konklusion med forbehold	Afkræftende konklusion
Der kan ikke opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis	Konklusion med forbehold	Manglende konklusion

Figur 14: Typer af revisionspåtegninger

Kilde: ISA 705¹²³

¹²¹ ”RS 701 Modifikationer af den uafhængige revisors påtegning” af FSR, oktober 2006

¹²² ”37 nye standarder om revision”, af FSR, 30. april 2011

¹²³ ”ISA 705 Modifikationer til konklusionen i den uafhængige revisors erklæring” af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A1

Erklæringsbekendtgørelsen opererer med de samme tre typer af modificerede konklusioner og afgrænsningen i mellem, hvornår revisor skal afgive de enkelte konklusioner, svarer også til kravene i ISA 705. Erklæringsbekendtgørelsen opererer dog med begrebet "uenighed med ledelsen" i stedet for "væsentlige fejlinformation". I praksis er de to kriterier dog sammenfaldende af den grund, at hvis ledelsen er enig med revisor i de fejl, som revisionen har fundet, vil ledelsen ændre regnskabet inden det aflægges, og det aflagte regnskab vil derfor kun indeholde væsentlige fejlinformationer, hvis ledelsen og revisor er uenige.

ISA 705 indeholder ligesom erklæringsbekendtgørelsen et krav om, at hvis revisor afgiver en modificeret konklusion, skal påtegningen indeholde et særskilt afsnit, som beskriver forbeholdet, og hvis det er muligt en beløbsmæssig angivelse af forbeholdets betydning for regnskabet. ISA og erklæringsbekendtgørelsen er dog ikke enige i afsnittets overskrift. Ifølge erklæringsbekendtgørelsen og vejledningen skal alle tre typer af forbehold beskrives i et afsnit med overskriften "forbehold", hvorimod ISA 705 stiller krav om, at revisor skal bruge overskrifterne "Grundlag for konklusion med forbehold", "Grundlag for afkræftende konklusion" samt "Grundlag for manglende konklusion"¹²⁴.

Som tidligere nævnt har FSR i skrivende stund ikke udsendt eksempler på den nye revisionspåtegning med modificeret konklusion efter de nye ISA'er, og det kan derfor endnu ikke siges endeligt, hvordan den nye danske revisionspåtegning vil se ud. En artikel i Revision og Regnskabsvæsen¹²⁵ viser dog et eksempel, hvor afsnittet først har overskriften "forbehold" og derefter med kursiv overskriften "Grundlag for konklusion med forbehold".

Supplerende oplysninger

Ifølge ISA 706 skal revisor afgive supplerende oplysninger i sin revisionspåtegning, hvis revisor finder det nødvendigt at henlede regnskabsbrugerens opmærksomhed på forhold, der er oplyst i regnskabet, men som er afgørende for brugerens forståelse af regnskabet. Den supplerende oplysning skal medtages under overskriften "Supplerende oplysning vedrørende forståelse af regnskabet" lige efter konklusionen¹²⁶.

Derudover skal revisor afgive en supplerende oplysning, hvis revisor finder det nødvendigt at oplyse om et forhold, der ikke er oplyst i regnskabet, men som revisor finder nødvendig i forhold til regnskabsbrugerens forståelse af revisionen, revisors ansvar eller revisors erklæring. Denne type supplerende oplysning skal

¹²⁴ "ISA 705 Modifikationer til konklusionen i den uafhængige revisors erklæring" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 16

¹²⁵ "Implementering af Internationale Standarder om Revision og yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning" Revision & Regnskabsvæsen, 2011, nr. 11

¹²⁶ "ISA 706 Supplerende oplysninger vedrørende forståelse af regnskabet og supplerende oplysninger vedrørende forståelse af revisionen i den uafhængige revisors erklæring" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 6-7

have overskriften "Supplerende oplysning vedrørende forståelse af revisionen" og skal ligeledes medtages efter konklusionen og efter en eventuel "supplerende oplysning vedrørende forståelse af regnskabet"¹²⁷.

Erklæringsbekendtgørelsen opererer også med to typer af supplerende oplysninger; her dog med overskrifterne "Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet" og "Supplerende oplysning vedrørende andre forhold"¹²⁸.

De supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet er sammenfaldende for ISA 706 og erklæringsbekendtgørelsen, og da erklæringsbekendtgørelsen ikke kan afviges, og det fremgår af ISA 706, at en anden passende overskrift kan anvendes, skal underoverskriften "Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet" anvendes i den danske revisionspåtegning.

De to øvrige typer af supplerende oplysninger er derimod ikke sammenfaldende og skal medtages under hver sin overskrift.

Der vil derfor for danske regnskaber påbegyndt den 15. december 2010 eller senere kunne være følgende tre typer af supplerende oplysninger:

Supplerende oplysninger:

- Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet
- Supplerende oplysning vedrørende forståelse af revisionen
- Supplerende oplysning vedrørende andre forhold

Figur 15: Typer af supplerende oplysninger

Kilde: Egen tilvirkning

Som tidligere beskrevet betragtes de situationer, hvor revisor skal afgive en supplerende oplysning under overskriften "Supplerende oplysning vedrørende andre forhold", som andre erklæringsforpligtelser ifølge ISA 700, og skal derfor medtages under et særskilt afsnit med overskriften "Erklæring i henhold til anden lovgivning og øvrige regulering", hvis revisor har mere end en anden erklæringsforpligtelse. Da danske revisorer også skal udtale sig om ledelsesberetningen, vil de to afsnit "supplerende oplysninger om andre forhold" samt "udtalelse om ledelsesberetningen" medtages under dette særskilte afsnit.

¹²⁷ "ISA 706 Supplerende oplysninger vedrørende forståelse af regnskabet og supplerende oplysninger vedrørende forståelse af revisionen i den uafhængige revisors erklæring" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 8

¹²⁸ Erklæringsbekendtgørelsen §7

5.1.4 Revisionsudtalelser

Revisionsudtalelserne er udsendt af FSR og er ikke bindende. De er blot anbefalinger til, hvordan revisor skal reagere i forskellige situationer. F.eks. har FSR igennem tiderne udsendt flere revisionsudtalelser med anbefalinger til, hvordan revisionspåtegningen skal se ud. Udtalelserne har været opdelt i udtalelser vedrørende en "blank" påtegning og påtegninger med modifikationer.

Som tidligere nævnt har FSR i november 2011 udsendt en revisionsudtale med anbefalinger til udformningen af en "blank" revisionspåtegning¹²⁹ efter ikrafttrædelsen af ISA 700. Denne udtalelse erstatter den tidligere udsendte revisionsudtalelse, UR 2010-1¹³⁰.

Revisionsudtalelsen samler kravene i erklæringsbekendtgørelsen og ISA 700 og kommer med anbefalinger til, hvordan den nye danske revisionspåtegning skal se ud. ISA 700 indeholder eksempler på, hvordan en revisionspåtegning skal se ud efter kravene i denne standard, men da oversættelserne af ISA'er til dansk skal ske så ordret som muligt, har FSR i eksemplerne til den nye revisionsudtalelse foretaget en sproglig tilpasning for at imødekomme kravet fra erklæringsbekendtgørelsen¹³¹ om, at påtegningen skal udformes i et entydigt og letforståeligt sprog.

Eksemplerne indeholder ligeledes de særlige danske krav til revisionspåtegningen ifølge dansk lovgivning, som fremgår af notatet fra FSR¹³².

Som tidligere beskrevet indeholder udtalelsen ikke eksempler på situationer, hvor revisor har andre erklæringsforpligtelser end udtalelsen om ledelsesberetningen eller eksempler på påtegninger med modificerede konklusioner eller supplerende oplysninger, og der vil derfor være flere situationer, hvor revisor ikke kan finde vejledning i denne udtalelse fra FSR.

Seneste revisionsudtalelse fra FSR vedrørende modificerede konklusioner og supplerende oplysninger er fra 2007¹³³ og indeholder derfor ikke de nye tilpasninger af revisionspåtegningen efter IAS 700, 705 og 706, samt efterfølgende ændringer i den danske lovgivning, og kan derfor kun anvendes som inspiration i forbindelse med formuleringen af et forbehold eller supplerende oplysninger.

¹²⁹ "REVU's udtalelse om den uafhængige revisors erklæringer uden modifikationer og supplerende oplysninger ved revision af et fuldstændigt regnskab med generelt formål" af FSR, november 2011

¹³⁰ "Revisionsudtalelse (UR) nr. 2010-1 – Revisors påtegning og andre erklæringer på årsregnskaber m.v.", af FSR, februar 2010

¹³¹ Erklæringsbekendtgørelsen §1, stk. 3

¹³² "Yderligere krav i følge dansk revisorlovgivning" af FSR, september 2011

¹³³ "Revisionsudtalelse (UR) nr. 2007-3 – Modifikation af den uafhængige revisors påtegning (forbehold og supplerende oplysninger)", af FSR, april 2007

5.2 Revisionspåtegning med usikkerhed om going concern

Efter en beskrivelse af reguleringen af revisionspåtegningen vil de efterfølgende afsnit indeholde en beskrivelse af konsekvenserne for revisionspåtegningen ved usikkerhed om going concern.

Som jeg tidligere var inde på, er det vitalt, at revisor afgiver den rigtige påtegning, idet en forkert påtegning kan blive dyrt for enten virksomheden eller kreditorerne. Mener revisor ikke, at going concern forudsætningen er relevant, og derfor afgiver en påtegning med en afkræftende konklusion, kan det nemt ende med at blive en selvopfyldende profeti.

Det må aldrig blive revisor, der er skyld i at en virksomhed lukker, men modsat er revisor også offentlighedens tillidsrepræsentant og skal derfor også varetage regnskabsbrugers interesse og oplyse om væsentlige forhold, som har betydning for brugerens beslutning. Det er derfor vigtigt, at revisor kender kravene til, hvornår der skal afgives en påtegning med forbehold, eller hvornår revisor kan nøjes med at give en supplerende oplysning.

Det er ligeledes vigtigt, at regnskabsbrugeren kender kravene og forstår, hvad de forskellige erklæringstyper betyder for virksomheden og deres egen risiko ved at give kredit, investere i virksomheden eller indlede et samarbejde.

Da det ikke kan forventes, at alle regnskabsbrugere har et detaljeret kendskab til reguleringen vedrørende revisionspåtegningen og going concern, er det vigtigt, at oplysningerne fra ledelsen og revisor fremkommer klart og tydeligt. Oplysningerne skal ligeledes være skrevet i et letforståeligt sprog, så regnskabsbrugeren forstår betydningen af de oplysninger, som gives i årsrapporten, og derved kan træffe deres beslutninger på et oplyst grundlag.

Rapporteringen af usikkerheder omkring going concern er reguleret meget detaljeret, og det fremgår klart af reguleringen, hvornår revisor skal afgive de forskellige typer af revisionspåtegningen. Det svære for revisor er, på baggrund af det indsamlede revisionsbevis, at vurdere, hvilken af de forskellige situationer virksomheden befinder sig i.

Er det relevant at anvende going concern forudsætningen, og er usikkerhederne i så fald tilstrækkeligt oplyst i regnskabet? Det er besvarelsen af dette spørgsmål, der gør rapportering af usikkerheder om going concern vanskelig.

Det kan dog være vanskeligt for revisor at formulere et eventuelt forbehold eller supplerende oplysninger, således at usikkerhederne fremgår klart og tydeligt for regnskabsbrugeren. ISA 570 og revisionsudtalelsen

UR 2007-3¹³⁴ indeholder dog eksempler på forbehold eller supplerende oplysninger, i forbindelse med usikkerhed om fortsat drift, som revisor kan anvende som inspiration. Det fremgår ligeledes af vejledningen til erklæringsbekendtgørelsen, hvordan eventuelle forbehold påvirker formuleringen af konklusionsafsnittet.

Formulering af et forbehold eller supplerende oplysninger skal indeholde en tydelig begrundelse af, hvorfor der tages forbehold eller gives en supplerende oplysning, så det fremgår klart for regnskabsbrugeren, hvorfor revisor ikke afgiver en "blank" påtegning.

Kravene til, hvilken erklæringstype revisor skal afgive, fremgår af ISA 570 og vejledningen til erklæringsbekendtgørelsen. Vejledningen indeholder en figur, hvor det fremgår, hvornår revisor skal afgive en påtegning med supplerende oplysninger, forbehold eller afkræftende konklusion.

Som det ses af figuren, afhænger kravene til revisors påtegning af, om regnskabet er aflagt under forudsætning af fortsat drift, samt om going concern forudsætningen er relevant eller ej. Er regnskabet aflagt efter going concern forudsætningen, og revisor samtidig vurderer, at forudsætningen er relevant, har det også betydning, om ledelsen har givet tilstrækkeligt med oplysninger om usikkerhederne i regnskabet eller ej.

		Omtale af usikkerhed	
		<i>Tilstrækkelig</i>	<i>Utilstrækkelig</i>
Going concern valgt som regnskabsprincip	<i>Relevant valg</i>	Supplerende oplysning	Forbehold eller afkræftende konklusion
	<i>Ikke relevant valg</i>	Afkræftende konklusion	
Going concern ikke valgt som regnskabsprincip	<i>Relevant valg</i>	Supplerende oplysning	
	<i>Ikke relevant valg</i>	Afkræftende konklusion	

Figur 16: Rapportering af going concern problemer

Kilde: Egen tilvirkning¹³⁵

¹³⁴ "Revisionsudtalelse (UR) nr. 2007-3 – Modifikation af den uafhængige revisors påtegning (forbehold og supplerende oplysninger)", af FSR, april 2007

¹³⁵ Ud fra oplysninger i ISA 570 og vejledningen til erklæringsbekendtgørelsen

Udover de situationer, som fremgår af overstående figur, kan der ifølge ISA 570¹³⁶ i yderst sjældne tilfælde være situationer, hvor der er talrige væsentlige usikkerheder om virksomhedens evne til at fortsætte driften og revisor skal i disse situationer afgive en påtegning med manglende konklusion.

Derudover kan der være situationer, hvor ledelsen ikke er villig til at foretage eller udvide sin vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften, og hvor revisor ikke på anden vis har kunnet opnå tilstrækkelig og egnet revisionsbevis til at vurdere, om going concern forudsætningen er relevant eller ej. I disse situationer skal revisor enten afgive en påtegning med forbehold eller manglende konklusion. Som det ses af figur 14, skal revisor afgive en påtegning med forbehold, hvis usikkerhederne om going concern vurderes at være væsentlige men ikke gennemgribende, og revisor skal afgive en påtegning med manglende konklusion, hvis usikkerheden vurderes både væsentlig og gennemgribende for regnskabet.

5.2.1 Regnskabet er aflagt efter going concern forudsætningen

Er årsregnskabet aflagt efter going concern forudsætningen, skal revisor, som det fremgår af figur 16, i første omgang vurdere, om forudsætningen er relevant eller passende. Vurderer revisor ud fra den udførte revision, at going concern forudsætningen er relevant, men at der er væsentlige usikkerheder omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften, skal revisor vurdere om disse usikkerheder er tilstrækkeligt oplyst i årsrapporten.

Ifølge ISA 570¹³⁷ er en væsentlig usikkerhed tilstrækkeligt oplyst, hvis ledelsen på en fyldestgørende måde har beskrevet de vigtigste begivenheder og forhold, som kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften. Derudover skal ledelsens planer for at håndtere disse begivenheder, og den usikkerhed der forbundet hermed, oplyses. Det skal ligeledes fremgå af beskrivelsen, at virksomheden muligvis ikke vil være i stand til at fortsætte driften.

Vurderer revisor, at usikkerhederne ikke er tilstrækkeligt oplyst, skal denne, som det fremgår af figur 16, tage forbehold eller afgive en afkræftende konklusion. Om revisor skal afgive en påtegning med forbehold eller en afkræftende konklusion, afhænger af om de manglende oplysninger blot er væsentlige for regnskabet, eller om den også er gennemgribende jf. figur 14. Det afhænger derfor af, hvor store sikkerhederne er, samt hvor tæt det er på, at going concern forudsætningen ikke længere er relevant. I bilag 2 og 3 vises eksempler på en konklusion med forbehold og en afkræftende konklusion, der er lånt fra

¹³⁶ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A22

¹³⁷ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 18 og A20

ISA 570. Eksemplerne er tilvirket de sproglige tilpasninger og de yderligere særlige danske krav, som fremgår af eksemplerne fra revisionsudtalelsen¹³⁸.

Konklusion med forbehold

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet **bortset fra virkningen af det i forbeholdet anførte**, giver et retvisende billede....

Afkræftende konklusion

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet **som følge af det i forbeholdet anførte, ikke** giver et retvisende billede....

Figur 17: Modifikation af konklusionsafsnittet

Kilde: Egen tilvirkning

Som det ses af overstående figur, bliver konklusionen i begge tilfælde modificeret. Ved en konklusion kun med forbehold fremgår det, at konklusionen fortsat indeholder en positiv formulering, og angiver at årsregnskabet ”bortset fra virkningen af det i forbeholdet anførte, giver et retvisende billede...”, hvoraf det i den afkræftende konklusion fremgår, at årsregnskabet ikke giver et retvisende billede.

Er usikkerheden om going concern tilstrækkeligt oplyst i regnskabet, kan revisor nøjes med at afgive en påtegning med en supplerende oplysning, som fremhæver tilstedeværelsen af usikkerheden, og samtidig henleder regnskabsbrugerens opmærksomhed på ledelsens beskrivelse heraf¹³⁹.

En supplerende oplysning om usikkerhed om going concern må ikke erstatte et forbehold¹⁴⁰ og en supplerende oplysning må derfor kun afgives i de situationer, hvor revisor er enig med ledelsen i, at going concern forudsætningen er relevant, og at usikkerheden er tilstrækkeligt oplyst i årsrapporten.

Den supplerende oplysning medtages under overskriften ”Supplerende oplysninger vedrørende forhold i regnskabet” og indsættes i revisionspåtegninger efter konklusionsafsnittet. Som tidligere beskrevet modificerer den supplerende oplysning ikke konklusionsafsnittet, og der vil derfor ikke være ændringer i

¹³⁸ ”REUV’s udtalelse om den uafhængige revisors erklæringer uden modifikationer og supplerende oplysninger ved revision af et fuldstændigt regnskab med generelt formål” af FSR, november 2011

¹³⁹ ”ISA 570 Fortsat drift (Going concern)” af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 19

¹⁴⁰ Erklæringsbekendtgørelsen § 7, stk. 3

konklusionsafsnittet i forhold til den "blanke" påtegning, som kan ses i bilag 1. I bilag 4 ses eksemplet fra ISA 570 på en supplerende oplysning ved usikkerhed om going concern. Eksemplet er tilpasset de særlige danske forhold.

Er ledelsens regnskab aflagt efter going concern forudsætningen, og der sker det, at revisor i sin konklusion, kommer frem til, at forudsætningen ikke er relevant, skal revisor afgive en påtegning med en afkræftende konklusion¹⁴¹. Revisor skal afgive en afkræftende konklusion, uanset om ledelsen har givet tilstrækkelige oplysninger i regnskabet eller ej. I bilag 5 ses et eksempel på et forbehold, hvor revisor ikke vurderer going concern forudsætningen som relevant.

5.2.2 Regnskabet er aflagt på non going concern-basis

Mener ledelsen, at going concern forudsætningen ikke er relevant, skal de som nævnt i afsnit "3. "Going concern" begrebet", aflægge regnskabet efter realisationsprincippet, og det skal fremgå af anvendt regnskabspraksis, at regnskabet er aflagt på *non* going concern-basis. Derudover skal ledelsesberetningen indeholde en beskrivelse af de forhold, som har givet anledning til, at regnskabet er aflagt på non going concern-basis¹⁴².

I praksis er det dog sjældent, at et regnskab er aflagt på non going concern-basis. Er en virksomhed kommet så langt ud, at selv ikke ledelsen tror på virksomhedens evne til at fortsætte driften, vil det ofte blot være et spørgsmål om tid, inden virksomheden går konkurs eller lukker frivilligt. Det ses derfor ofte, at virksomheden enten undlader at aflægge regnskabet, og derved bliver tvangsopløst af Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, eller i stedet udarbejder et likvidationsregnskab.

Vælger ledelsen at aflægge en årsrapport på non going concern-basis, skal revisor stadig foretage en vurdering af, om going concern forudsætningen er relevant eller ej.

Er revisor enig med ledelsen i, at virksomheden ikke er en going concern, skal revisor ikke modificere konklusionen, såfremt det i regnskabet er fyldestgørende oplyst, at den ikke er aflagt under forudsætning af fortsat drift. Her kan revisor i stedet nøjes med at afgive en supplerende oplysning, for derved at henlede regnskabsbrugerens opmærksomhed på, at realisationsprincippet er anvendt¹⁴³.

¹⁴¹ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit 21

¹⁴² "Going concern i retligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar" af Jesper Seehausen, s. 21

¹⁴³ "ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009, afsnit A26

Skulle den yderst sjældne situation opstå, hvor ledelsen ikke finder anvendelsen af going concern forudsætningen passende, men hvor revisor tror mere på virksomhedens evne til at fortsætte driften end ledelsen selv gør, skal revisor ifølge figur 16 afgive en afkræftende konklusion.

5.3 Revisors ansvar ved fejl i påtegningen

Som tidligere behandlet kan det få stor betydning for virksomheden eller dens kreditorer, hvis revisor afgiver en forkert påtegning. En forkert påtegning kan dog også gå hen og få stor betydning for revisor selv. Ved en forkert påtegning, eller hvis revisor ikke har udført sit arbejde godt nok, kan revisor ifalde disciplinær- og erstatningsansvar og i særligt grove tilfælde også straffeansvar.

Målet med revisors erstatnings- og disciplinærretlige ansvar er blandt andet, at revisorer skal have et økonomisk incitament til at overholde god revisorskik og på den måde være med til at fastholde en stærk og uafhængig profession, som kan være med til at skabe tillid til virksomhedernes årsrapporter med videre.

Igennem de sidste par år har antallet af sager mod revisorer været stigende, og det er især sager i forbindelse med virksomhedssammenbrud, hvor kurator forsøger at gøre revisor ansvarlig for sin påtegning på virksomhedens årsrapport, der har været stigende¹⁴⁴.

I lovgivningen er der et krav om, at revisor skal have en forsikring, som dækker eventuelle erstatningskrav i forbindelse med revisors afgivelse af erklæringer med sikkerhed¹⁴⁵.

I forbindelse med erstatningssager, hvor der er flere skadevoldere, er der solidarisk ansvar, og da revisorer er de eneste selskabsretlige aktører, der har en lovpligtig forsikring, har der været en stigende trends til, at kurator forsøger at inddrage revisor i sagen, for at få revisor til at dække en væsentlig del af erstatningsbeløbet. Denne tendens ses til trods for, at det er ledelsen, der har ansvaret for årsrapporten, plus det faktum at det ofte er ledelsens egne handlinger, der har forårsaget sammenbruddet. Der har endda været sager, hvor ledelsen har begået økonomisk kriminalitet, og hvor revisor alligevel er blevet kendt erstatningspligtig af en væsentlig andel af det samlede erstatningsbeløb¹⁴⁶.

¹⁴⁴ "Tilsyn gransker revisorer i konkurssager", Børsen, 5. januar 2011

¹⁴⁵ Revisorloven § 3, stk. 1, punkt 6

¹⁴⁶ "Grænser for ansvar – ret og Rimeligt", Revision & Regnskabsvæsen, 2011, nr. 10

Carsten Gerner, adm. direktør i PWC, udtalte i Jyllands Posten følgende om den nye tendens¹⁴⁷:

”Mange tror, at vi er erhvervslivets forsikringsselskab, og at det er der, man kan hente sine penge, når noget går galt, men sådan er det jo ikke”

For at revisor skal kunne kendes erstatningspligtig, skal revisor have handlet culpøst. Det vil sige, at revisor skal have handlet forsætligt eller uagtsomt¹⁴⁸. Desuden skal der være lidt et tab, og der skal være årsagssammenhæng imellem tabet og revisors culpøse handling. Samtidig må skadeslidte ikke have egen skyld. Egen skyld, i sager om virksomhedssammenbrud, kan f.eks. være, hvis banken kendte virksomheden så godt, at de viste eller i hvert fald burde vide, at regnskabet var forkert.

Ved sager om virksomhedsbrud og revisors fejl ved rapportering af going concern kan revisor have handlet culpøst, hvis denne forsætligt eller via forsømmelse ikke har overholdt kravene til revision eller rapportering af going concern, som er blevet gennemgået i de foregående afsnit. I forbindelse med erstatningssager anmoder domstolene ofte FSR's responsumudvalg om at afgive et responsum, hvor medlemmerne i udvalget vurderer, om revisor har overholdt god revisorskik, eller om revisor har handlet culpøst.

Har revisor handlet culpøst, og kan det dokumenteres, at revisors fejl direkte har resulteret i, at virksomhedens kreditorer har lidt et tab, kan revisor blive dømt til at erstatte hele tabet eller blot en del af tabet.

Hvor stor en andel af kreditorernes tab revisor kan blive erstatningspligtig af afhænger af årsagssammenhængen imellem revisor fejl og kreditors tab. Har banken f.eks. forhøjet en kassekredit på baggrund af en årsrapport med en ”blank” påtegning, og der burde have været taget et forbehold eller supplerende oplysning omkring going concern, kan revisor blive erstatningspligtig. Revisor kan dog kun blive erstatningspligtig for det tab, som banken har lidt på baggrund af forhøjelsen af kassekrediten og ikke på den del af kassekrediten, som virksomheden havde i forvejen.

I dag er danske revisorerers erstatningsansvar ubegrænset, og da flere forsikringsselskaber har en begrænsning i forsikringssummen, kan revisor i værste fald komme til at hæfte for den resterende del af erstatningssummen, hvilket kan resultere i efterfølgende økonomiske problemer for den enkelte revisor eller revisionsvirksomhed. EU Kommissionen udsendte i 2008 en henstilling til medlemslandene om, at

¹⁴⁷ ”Revisorer: Hav ikke blind tillid til os”, Jyllands-Posten, 14. februar 2011

¹⁴⁸ Selskabsloven § 361

indføre en ansvarsbegrænsning for revisors erstatningspligt¹⁴⁹. Ansvarsbegrænsningen er allerede indført i nogle af de andre EU lande, men ikke i Danmark og danske revisor hæfter derfor stadig ubegrænset.

Udover erstatningsansvaret kan revisor også blive ramt af et disciplinærretligt ansvar i form af advarsel, bøde og frakendelse af godkendelsen.

Som det også er i forbindelse med revisors erstatningsretlige ansvar, skal revisor have handlet culpøst for at kunne ifalde disciplinærretsligt ansvar. Klager kan indbringes for Revisornævnet, som foretager en selvstændig vurdering af, om god revisorskik er overholdt. Revisornævnet anvender ikke eventuelle responsummer fra samme sag, men foretager i stedet deres egen vurdering. Der er som hovedregel sammenfald imellem Responsumvalgets og Revisornævnets vurdering.

Ifølge revisorloven¹⁵⁰ kan den enkelte revisor idømmes en bøde på op til 300.000 kr. og en revisionsvirksomhed en bøde på op til 750.000 kr. I grove tilfælde, eller ved gentagende forsømmelser af god revisorskik, kan revisornævnet som sagt frakende revisor sin godkendelse. Revisornævnet har kun i meget få tilfælde frakendt en revisor sin godkendelse¹⁵¹.

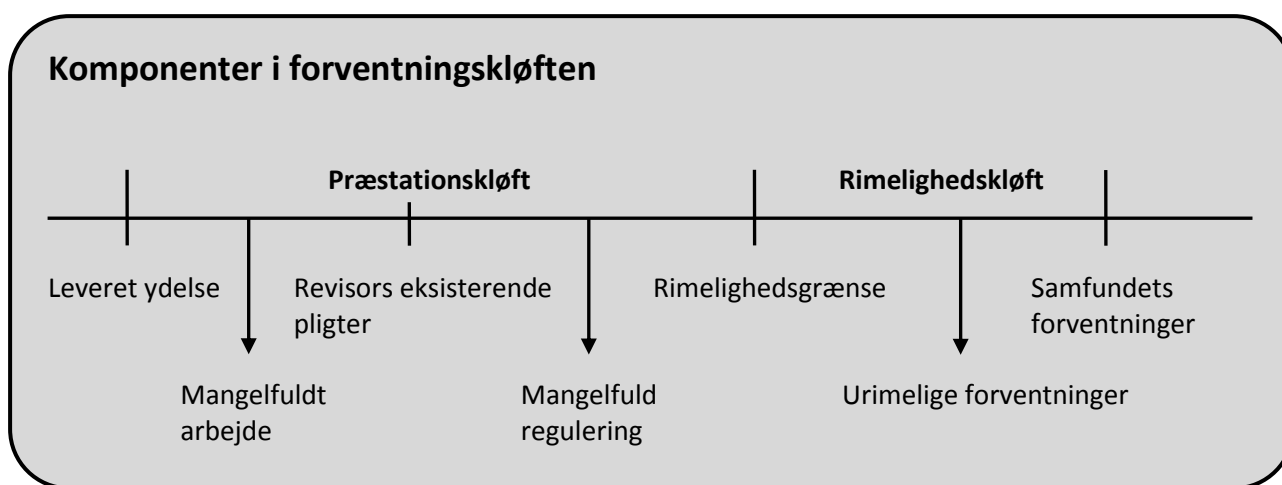
¹⁴⁹ ”Grænser for ansvar – ret og rimeligt” Revision & Regnskabsvæsen, 2011, nr. 10

¹⁵⁰ Revisorloven § 44, stk. 1 og 4

¹⁵¹ Revisorloven med kommentarer, 4. bogudgave 2009, kommentar nr. 279

6. Forventningskløften

Som beskrevet i problemformuleringen er formålet med denne opgave at foretage en analyse af, hvorvidt der er en forventningskløft imellem revisors revision og rapportering af going concern og regnskabsbrugerens forventninger til revisors arbejde. I de foregående afsnit er reguleringen af revisionen og rapporteringen af going concern beskrevet detaljeret for at udstyre læseren med den fornødne viden til at vurdere, om en eventuel forventningskløft skyldes manglede regulering, eller om regnskabsbrugerens har urimelige forventninger.

Figur 18: Komponenter i forventningskløften

Kilde: Professionsetik for revisorer¹⁵²

Som det fremgår af overstående figur kan en forventningskløft bestå af flere komponenter.

Forventningskløften kan i hovedtræk opdeles i to komponenter; en præstationskløft og en rimelighedskløft.

Rimelighedskløften omfatter uoverensstemmelser imellem regnskabsbrugerens forventninger, og hvad der er rimeligt at forlange af revisor. Eksempelvis har der i medierne været en del skriveri om, at regnskabsbrugerne forventninger en form for garanti for, at virksomheden ikke går konkurs indenfor en overskuelig fremtid, hvis revisor har afgivet en "blank" påtegning. Som tidligere beskrevet vil dette være urimeligt at forlange af revisor, da der efterfølgende kan ske mange uforudsete begivenheder, som kan være medvirkende til, at virksomheden ikke er i stand til at fortsætte driften.

Præstationskløften kan yderligere opdeles i to komponenter, som består af henholdsvis mangelfuld regulering og fejl i revisors arbejde. Som det fremgår af afgrænsningen, vil denne opgave ikke indeholde en

¹⁵² "Professionsetik for revisorer" af Kjeld Chr. Bøgg & Lars Kiertzner, s. 15

analyse af revisors evt. mangelfulde arbejde, men vil i stedet koncentrere sig om den del af forventningskløften, der vedrører mangelfuld regulering eller regnskabsbrugernes urimelige forventninger til revisors arbejde.

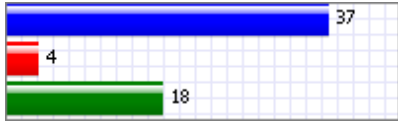
6.1 Spørgeskema undersøgelse

Til at analysere denne del af forventningskløften har jeg udarbejdet et spørgeskema, som kan ses i bilag 6. Spørgeskemaet er udarbejdet, således at det giver en viden om respondenter og dennes kendskab til kravene for revisors revision og rapportering generelt. Herefter spørges der ind til respondentens viden omkring kravene til rapportering af usikkerheder omkring going concern, hvor respondenter blandt andet, ud fra nogen praktiske eksempler, skal afgøre, hvilken påtegning revisor burde have givet. Til sidst spørges der ind til respondentens syn på revisors uafhængighed samt forslag til forbedring af regnskabsbrugerens tillid til revisors arbejde.

Spørgeskemaet er elektronisk og er udsendt pr. mail til respondenter, som jeg på forhånd vidste anvendte andre virksomheders årsrapporter i deres daglige arbejde. Det være sig enten i forbindelse med kreditvurdering af kunder, samarbejdspartnere med videre. Intro-mailen indeholdte en kort beskrivelse af spørgeskemaet og dets formål, samt en opfordring til at respondenter videresendte spørgeskemaet til kolleger, som også er regnskabsbrugere. Det kan derved ikke siges præcis, hvor mange der reelt har modtaget spørgeskemaet, og derfor heller ikke hvor stor svarprocenten er.

Efter den indledende databehandling står det fast, at der er flere respondenter, der har påbegyndt spørgeskemaet, men som ikke har færdiggjort hele spørgeskemaet. Disse omtalte "halve besparelser" er dog ikke medtaget i analysen. Der er i alt 59 respondenter, der har færdiggjort spørgeskemaet. Det samlede resultat af undersøgelsen kan ses i bilag 7.

I det første spørgsmål skulle respondenterne svare på, om de anvender årsrapporterne som kreditgiver, investor eller til kreditvurdering af samarbejdspartnere eller konkurrenter.

1 I hvilken forbindelse anvender du årsrapporter?	Antal	Procent	Grafik
1 1. Som kreditgiver (Bankrådgiver, realkreditinstitut mv.)	37	62,71%	
2 2. Som investor	4	6,78%	
3 3. Som samarbejdspartner eller konkurrenter (Leverandør, kunder mv.)	18	30,51%	
Total	59	100%	
Gennemsnit	1,68		

Som det ses af overstående besvarelser, anvender 63% af respondenterne årsrapporterne i forbindelse

med kreditgivning i banker, realkreditinstitutter med videre. 31% af respondenterne anvender årsrapporter til kreditvurdering af samarbejdspartnere med videre og de resterende som investor. Det er derfor en stor andel af respondenterne, som anvender årsrapporter i forbindelse med kreditgivning i banker med videre. En stor andel af undersøgelsens respondenter må derved anses for at være professionelle regnskabsbrugere med stor erfaring i at læse regnskaber. Dette fremgår også af besvarelserne til spørgsmål 2, hvor over 50% har svaret, at de dagligt eller ugentligt anvender årsrapporter. Det kan ligeledes ses af besvarelserne til spørgsmål 5, at over 70% af respondenterne har en mellemlang eller lang uddannelse, hvoraf 46% har en økonomisk uddannelse.

I forbindelse med analysen af regnskabsbrugernes viden og forventninger til revisors arbejde skal man altså have in mente, at undersøgelsen er foretaget med hjælp fra respondenter, der er veluddannede og har stor erfaring med at læse årsrapporter. Havde undersøgelsen været foretaget med respondenter med mindre erfaring og viden, ville undersøgelsen højst sandsynligt have givet et andet resultat, forstået på den måde at respondenternes viden omkring revisors arbejde formentlig ville have været mindre end det er tilfældet i indeværende undersøgelse. Men da formålet med denne opgave er at analysere på viden og forventninger hos regnskabsbrugeren, og ikke hos manden på gaden, vurderes sammensætningen af respondenter at være i tråd med undersøgelsens formål.

6.1.1 Respondenternes kendskab til revisors revision og rapportering generelt

På trods af det relativt høje uddannelsesniveau og erfaring hos de deltagende respondenter svarer kun en lille andel, at de har et stort kendskab til kravene for udarbejdelse af en årsrapport og endnu færre, at de har et stort kendskab til kravene til revisors revision. Dog mener over 70%, at de kender de mest grundlæggende krav til både udarbejdelsen af årsrapporten og revisionen. Det kan være svært at vurdere, hvor den enkelte respondent rent kognitiv har lagt skillelinjen imellem "stor viden" og "kendskab til grundlæggende krav". Det må dog forventes, at respondenterne, blandt andet på grund af den danske mentalitet, vil svare, at de har kendskab til de mest grundlæggende krav, hvis de er usikre på, hvilken af disse to svarmuligheder de befinder sig under.

Som regnskabsbruger, der ikke selv skal udarbejde årsrapporter, må det også vurderes at være tilstrækkeligt at have kendskab til de mest grundlæggende krav. Det vigtigste for en regnskabsbruger er, at kunne læse et regnskab og forstå betydningen af de oplysninger, som ledelsen og revisor giver i årsrapporten.

Data fra undersøgelsen viser dog også, at regnskabsbrugerne generelt ikke har stor viden omkring revisors rapportering, og til tider kan det endda diskuteres, om de kender de grundlæggende krav.

I spørgeskemaet skal respondenterne svare på, hvad det betyder, når revisor tager et forbehold eller giver supplerende oplysninger i påtegningen. Spørgsmål 11 vedrørte forståelsen af en supplerende oplysning, og her svarer 85% af respondenterne rigtigt med svarmuligheden "Revisor vil gerne have, at du som regnskabsbruger bliver opmærksom på væsentlige oplysninger og usikkerheder i regnskabet eller i øvrige forhold, hvor ledelsen kan ifalde ansvar". Af de 50 respondenter, der svarer rigtig på dette spørgsmål, sætter 52% dog også kryds ved samme svarmulighed i det efterfølgende spørgsmål om, hvad det betyder, at revisor tager forbehold. Det er altså derved kun 41% af respondenterne, der svarer rigtigt på begge spørgsmål. Det faktum, at så mange vælger samme svarmulighed i begge spørgsmål, viser tydeligt, at en stor andel af respondenterne ikke forstår forskellen på, om revisor afgiver en supplerende oplysning eller tager et forbehold.

Det skal dog bemærkes, at ingen af respondenterne har valgt svarmuligheden "Revisor mener, at regnskabet giver et retvisende billede" i spørgsmålet om betydningen af et forbehold. Kun to har valgt denne svarmulighed ved spørgsmålet omkring en supplerende oplysning. Principielt kan man sige, at disse to respondenter heller ikke er helt på vildspor, da regnskabet netop, ved en supplerende oplysning i modsætning til et forbehold, fortsat giver et retvisende billede. Dette viser, at på trods af, at en forholdsvis stor andel af respondenterne mangler forståelse for forskellen mellem et forbehold og en supplerende oplysning, har respondenterne forstået betydningen af, at revisor ikke afgiver en "blank" påtegning.

Ligeledes er de respondenter som har valgt svarmuligheden "Revisor vil gerne have, at du som regnskabsbruger bliver opmærksom på væsentlige oplysninger og usikkerheder i regnskabet eller i øvrige forhold, hvor ledelsen kan ifalde ansvar", ved spørgsmålet omkring betydningen af, at revisor tager et forbehold heller ikke helt på vildspor. Godt nok, ville det rigtige svar have været, at "Revisor mener ikke, at dele af eller hele regnskabet giver et retvisende billede", men et forbehold skal jo netop også være med til at gøre regnskabsbrugeren opmærksom på væsentlige forhold i regnskabet. Men i modsætning til en supplerende oplysning skal et forbehold gøre regnskabsbrugeren opmærksom på de forhold, hvor revisor mener, at regnskabet er forkert, hvorimod en supplerende oplysning skal gøre regnskabsbrugeren opmærksom på oplysninger i regnskabet, som er væsentlige for forståelsen af regnskabet.

For en regnskabsbruger uden indgående kendskab til reglerne for revisors rapportering kan det være svært ved en besvarelse af et spørgeskema som dette at forstå forskellen imellem de to svarmuligheder. Dette kan være en del af årsagen til, at så stor en andel af ellers erfarne regnskabsbrugere ikke kender forskellen imellem et forbehold og en supplerende oplysning.

Havde spørgeskemaet været udarbejdet med åbne svarkategorier, således at respondenterne selv skulle skrive, hvad de mente, at et forbehold eller supplerende oplysninger betød, kunne det i teorien have givet et bedre billede af, om respondenterne forstår forskellen. I forsøget på at lette spørgeskemaets kognitive belastning på respondenterne, og på den måde gøre det så enkelt som muligt for respondenterne at besvare, er det dog forsøgt undgået, at respondenterne selv skulle skrive for meget tekst. Dette letter samtidig den efterfølgende analyse af de indsamlede data samt kvaliteten af besvarelsener, da de på denne måde allerede er inddelt i kategorier, således at det ikke er op til undertegnede selv at tolke respondenternes svarafgivelser.

I spørgeskemaet bliver der ligeledes spurgt til, om respondenterne kender forskellen på de tre typer af forbehold, som revisor kan afgive. Ingen af respondenterne siger klart ja, men 61% tror, at de ved det, selvom de dog er lidt usikre på, om det i sidste ende også er rigtigt.

13	Revisor kan afgive tre typer af forbehold; manglende konklusion, afkræftende konklusion samt konklusion med forbehold. Ved du, hvad forskellen er på disse tre typer?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Ja	0	0,00%	0
2	2. Måske (Jeg tror det, men er usikker)	36	61,02%	36
3	3. Nej	23	38,98%	23
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,39		

Ud fra svarene i de to foregående spørgsmål, må det dog vurderes at være en smule usikkert, om respondenterne rent faktisk også kender forskellen. Af de respondenter som har svaret måske, har kun 39% af disse respondenter svaret rigtigt på forskellen imellem et forbehold og en supplerende oplysning. Det vurderes derfor heller ikke, at det er sandsynligt, at de resterende 61% kender forskellen i mellem de tre typer af forbehold.

Dette stemmer godt overens med følgende udtalelse fra Professor ved SDU¹⁵³ Bent Warming-Rasmussen om revisionsbranchen¹⁵⁴:

"De bevæger sig rundt med et selvskabt normsæt, som ingen kender"

¹⁵³ Syddansk Univesitet

¹⁵⁴ "Revisorer: Hav ikke blind tillid til os", Jyllands-Posten, 14. februar 2011

Ud fra svarene til de tre spørgsmål vedr. betydningen af de typer af en revisionspåtegning, som en revisor kan afgive, er der noget der tyder på, at Bent Warming-Rasmussen har ret. Revisionsbranchen har derfor en stor opgave foran sig med at fortælle omverden og regnskabsbrugere, hvordan de skal forstå erklæringen samt hvilken betydning eventuelle forbehold og supplerende oplysninger har for regnskabet og regnskabsbrugernes analyse heraf.

De indsamlede svar til på de tre spørgsmål viser ligeledes tydeligt vigtigheden af, at revisor formulerer eventuelle forbehold eller supplerende oplysninger, så det er nemt for regnskabsbrugeren at forstå, hvorfor de afgives og ikke mindst, hvilken betydning det har for regnskabet og revisors konklusion. Når selv erfarne regnskabsbrugere ikke nødvendigvis kender forskellen på en supplerende oplysning og et forbehold, er det vigtigt, at det klart fremgår af teksten, om revisor mener, at der er fejl i regnskabet eller om revisor blot vil henlede regnskabsbrugeren opmærksomhed på ledelsens beskrivelse af forhold, som er væsentlige for regnskabsbrugeren; herunder også oplysninger om usikkerhed ved going concern.

Væsentlige bestanddele i årsrapporten

I spørgeskemaet skulle respondenterne også svare på, hvilke bestanddele der har væsentlig betydning for deres analyse af en årsrapport.

Naturligt nok finder de fleste respondenter tal-delen væsentlig, og 88% har sat kryds ved resultatopgørelsen og balancen, men pengestrømsopgørelsen samt hoved- og nøgletal ligger også forholdsvis højt på listen.

Som revisor er det overraskende at se, at en forholdsvis stor andel af respondenterne, repræsenteret ved 32% af besvarelserne, ikke finder revisors erklæring væsentlig, da det er her vi som revisorer, har mulighed for at kommunikere med regnskabsbrugeren. Det er med andre ord her, vi har mulighed for at fortælle, hvis der er noget i regnskabet, vi er uenige i, ligesom det også er her, vi har mulighed for at fremhæve væsentlige oplysninger, som kan have betydning for regnskabsbrugeren.

De respondenter, som ikke havde valgt revisors erklæring som en væsentlig bestanddel af årsrapporten, skulle i spørgsmål 10 svare på, hvorfor de ikke finder revisor erklæring væsentlig. Det skal nævnes, at det var muligt for respondenterne at sætte flere krydsere, hvilket flere af respondenterne også har gjort

10	Hvorfor læser du ikke revisors erklæring? Du kan her vælge flere svarmuligheder.	Antal	Procent	Grafik
1	1. Der står altid det samme	11	40,74%	
2	2. Forstår alligevel ikke hvad der står	0	0,00%	
3	3. Føler ikke den giver andre informationer, end hvad jeg kan læse andre steder i årsrapporten	8	29,63%	
4	4. Det er bare tekst, den vigtigste information i regnskabet er tal-delen	6	22,22%	
5	5. Anden begrundelse	2	7,41%	
Total		27	100%	
Gennemsnit		2,56		

Som det ses af besvarelsene, svarede en stor andel af de 19 respondenter, som ikke mente, at revisors erklæring var en vigtig bestanddel, at dette skyldes, at der altid står det samme i erklæringen. Derudover har en af de respondenter, der har valgt svarmulighed 5 (anden begrundelse), skrevet: "føler ofte det er standardformuleringer", hvilket respondenteren jo også har helt ret i. Som beskrevet i afsnit "5.1 Reguleringen af revisionspåtegningen" skyldes dette dog, at revisors erklæring altid er en standardformulering, som skal gøre det nemt for regnskabsbruger, at identificere eventuelle usædvanlige forhold i erklæringen. En "blank" påtegning vil derfor altid, hvis den er afgivet af en dansk revisor, svare til eksemplerne fra FSR's revisionsudtalelser lige meget, hvilken type virksomhed den afgives for.

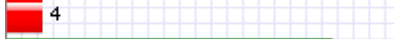
De usædvanlige forhold skal ligeledes fremgå af særskilte afsnit med overskrifterne "forbehold" eller "supplerende oplysninger..." for at gøre det nemmere for regnskabsbruger.

Af de respondenter, som har svaret, at revisors erklæring er en vigtig bestanddel af en årsrapport, har 65% svaret, at de kun læser konklusionsafsnittet og eventuelle forbehold eller supplerende oplysninger. Dette viser, at respondenterne har forstået, at det er i disse afsnit, at de væsentlige oplysninger fra revisor vil kunne findes.

Dog er der 35%, som har svaret, at de læser hele erklæringen, og da flere af disse respondenter samtidig har svaret, at de dagligt eller ugentligt anvender årsrapporter, virker det som spild af tid, da den første del af erklæringen jo er en standardtekst.

Ansvarsfordeling

Den offentlige debat, samt revisors inddragelse i erstatningssager, viser at der er en tendens til, at offentligheden tror, at det er revisor, der bærer enten en del eller hele ansvaret for regnskabsaflæggelsen. Ifølge lovgivningen er det dog ledelsens ansvar at aflægge regnskabet og dermed kun revisors opgave at afgive en erklæring på, om det af ledelsens aflagt regnskab giver, et retvisende billede.

6	Hvem har ansvaret for at årsrapporten giver et retvisende billede?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Virksomhedens ledelse	20	33,90%	
2	2. Revisor	4	6,78%	
3	3. Både virksomhedens ledelse og revisor	35	59,32%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,25		

Svardata fra undersøgelsen viser ligeledes, at en stor del af undersøgelsens respondenter mener, at ansvaret ligger hos både ledelsen og revisor. Der er ligeledes et mindretal, der mener, at det alene er revisor, der ligger inde med ansvaret.

Selvom lovgivningen siger, at det alene er ledelsens ansvar, at årsrapporten giver et retvisende billede, kan det i praksis diskuteres, om ikke også revisor bærer en del af ansvaret. Her tænkes primært på mindre virksomheder, hvor revisor ofte også udfører regnskabsmæssig assistance.

Generelt vil revisor i praksis forsøge at få ledelsen til at ændre regnskabet, hvis revisor mener, at dele af eller hele årsregnskabet ikke giver et retvisende billede. Det vil derfor kun være i de situationer, hvor ledelsen og revisor er uenige, at der vil være en forskel på det regnskab, som ledelsen og revisor vil aflægge.

Det er dog vigtigt at pointere, at det er ledelsens ansvar at aflægge regnskabet, da ledelsen har et indgående kendskab til virksomheden og dens finansielle situation, som ingen andre har. Der vil derfor være forhold, som kun ledelsen kender til, og som vil være umulige for revisor at opdage medmindre ledelsen oplyser herom.

6.1.2 Respondenternes forventninger til revisors revision og rapportering af going concern

De spørgsmål, som er gennemgået i overstående del af kapitlet, er alle medtaget i undersøgelsen for at give information om respondenterne og deres generelle viden omkring revisors rapportering af revisionsresultatet. Spørgsmålene er medtaget for at give et bedre analysegrundlag for undersøgelsens primære formål, hvilket som bekendt er at analysere regnskabsbrugernes viden og forventninger til revisors rapportering af usikkerheder omkring going concern. Dette hjælper besvarelserne fra spørgsmål 15-19 til at give oplysninger omkring.

Tidshorisont

En af de ting, der har været diskuteret i medierne i forbindelse med kritikken af revisors påtegning i konkurssager, har været tidshorisonten for going concern forudsætningen. Som beskrevet tidligere er

tidshorisonten ifølge den regnskabs- og revisionsmæssige regulering på mindst 12 måneder efter balancedagen og ikke som tidligere 12 måneder efter underskriftstidspunktet¹⁵⁵.

15	Hvor lang tid skal virksomheden kunne fortsætte sin drift for at going concern forudsætningen er overholdt?	Antal	Procent	Grafik
1	1. 3 måneder efter regnskabsårets afslutning	3	5,08%	
2	2. 6 måneder efter regnskabsårets afslutning	3	5,08%	
3	3. 12 måneder efter regnskabsårets afslutning	27	45,76%	
4	4. 12 måneder efter at revisor har underskrevet regnskabet	17	28,81%	
5	5. Mere end et år efter at revisor har underskrevet regnskabet	9	15,25%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		3,44		

Som det ses af overstående figur over besvarelser, har 46% af respondenterne svaret rigtigt, hvorimod 29% mener, at den gamle tidshorisont stadig er gældende. Der er samtidig 15%, som mener, at tidshorisonten er på mere end et år efter, at revisor har underskrevet regnskabet.

Som sagt, er tidshorisonten på **mindst** 12 måneder efter balancedagen, og der kan derfor godt være enkelte tilfælde, hvor tidshorisonten er mere end 12 måneder fra balancedagen. Dette vil dog kun forekomme i helt særlige tilfælde.

Usikkerheden ved going concern forudsætningen og revisors ansvar stiger i takt med udvidelsen af tidshorisontens længde, og det er derfor et problem, at 44% af respondenterne i denne undersøgelse har højere forventning til tidshorisonten, end reguleringen af going concern kræver. De høje forventninger til tidshorisonten er en del af forventningskløften ved revisors rapportering af going concern, men om problemet er en del af rimelighedskløften eller præstationskløften, under komponenten ”mangelfuld regulering” kan diskuteres.

Som sagt stiger usikkerheden ved anvendelse af going concern forudsætningen jo længere tidshorisonten er, hvorfor det også vil være urimeligt at forlange, at ledelsen og revisor kan forudsige forhold og begivenheder, der lægger alt for langt ude i fremtiden. Men hvor er så grænsen for, hvad der kan forlanges?

Det vil under alle omstændigheder være urimeligt at forlange, at going concern forudsætningen skal gælde for en periode efter, at et nyt årsregnskab er aflagt, da ledelsen og revisor ved aflæggelsen af et nyt regnskab på ny tager stilling til going concern forudsætningen.

¹⁵⁵ ”Going concern i retligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar” af Jesper Seehausen, s. 124 og 413

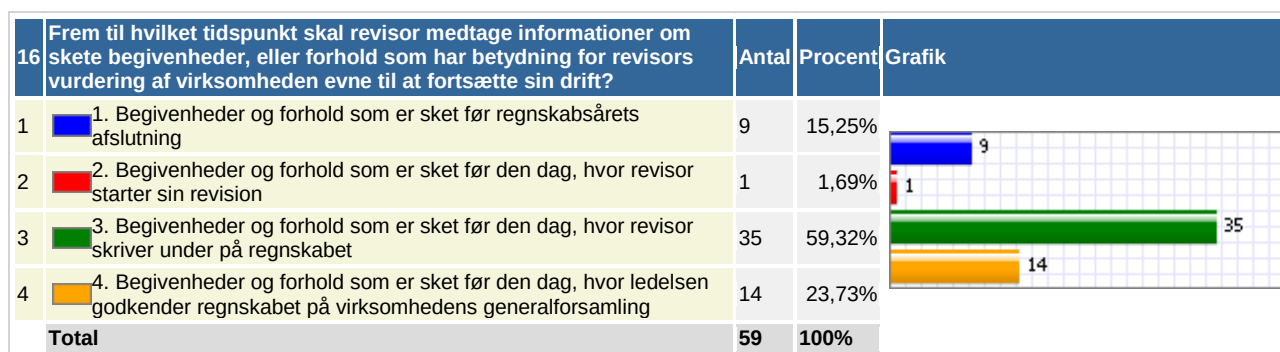
Ved anvendelse af den nye regel er vurderingsperioden kortere, og usikkerheden ved anvendelse af forudsætningen må derfor vurderes at være lavere end ved anvendelsen af den gamle regel. Samtidig vil tidshorisonten altid være den samme og ikke være afhængig af, hvor længe ledelsen er om at aflægge årsrapporten. Til gengæld vil det også betyde, at der vil være en periode fra balancedagen og frem til aflæggelsen af en ny årsrapport, som ikke vil være dækket af going concern forudsætningen.

Den tidligere danske regel om, at tidshorisonten skulle beregnes fra ledelsens og revisors underskrift på årsrapporten, blev på daværende tidspunkt ændret med det formål, at den danske regulering skulle harmonisere med den internationale regulering, hvilket må anses for at være en fordel, for at undgå misforståelser i den globale verden, som vi lever i.

Der er derved både fordele og ulemper ved begge regler, men da det nuværende krav stammer fra den internationale regulering, og der på nuværende tidspunkt ikke har været nogen indikationer på at dette krav ønskes ændret, må den danske revisionsbranche gøre en større indsats for, at lukke denne del af forventningskløften via bedre information til regnskabsbrugerne om den nuværende tidshorisont.

Tidsmæssig placering

Respondenterne blev endvidere bedt om at svare på den tidsmæssige placering af revisors vurdering af going concern. Som det fremgår af nedenstående figur, valgte 59% af respondenterne den rigtige svarmulighed, idet de satte kryds ved svarmulighed nummer 3; "Begivenheder og forhold som er sket før den dag, hvor revisor skriver under på regnskabet"

Af figuren fremgår det også, at 24% af respondenterne svarede, at revisor i sin vurdering skulle medtage begivenheder og forhold helt frem til ledelsens godkendelse af virksomhedens årsrapport, men som beskrevet i afsnit "4.3 Afslutnings- og rapporteringsfasen" fremgår det af ISA 560, at revisor ikke har pligt til at foretage revisionshandling efter den dato, hvor revisor skriver under på regnskabet. Det fremgår ligeledes af ISA 560, at det er ledelsens pligt at oplyse revisor om væsentlige begivenheder, der indtræffer i

perioden fra revisors underskrift og frem til ledelsens godkendelse af årsrapporten. Der er altså derfor 24% af denne undersøgelses regnskabsbrugere der mener, at den tidsmæssige placering af revisors vurdering af going concern ligger senere, end reguleringen af going concern foreskriver.

I praksis er tidspunktet for ledelsens godkendelse af regnskabet og revisors underskrift ofte sammenfaldende. Dette er især tilfældet med mindre virksomheder, og det vil derfor kun i få tilfælde have betydning, at en andel af regnskabsbrugerne har forventninger om, at revisors vurdering af virksomhedens evne til at fortsatte driften løber helt frem til tidspunktet for ledelsens godkendelse af årsregnskabet.

Det er i øvrigt også værd at bemærke, at 17% af respondenterne har svaret, at den tidsmæssige placering ligger før revisors underskrift dato. Denne gruppe respondenter mener derved, at revisors revisionsretlige ansvar på dette område er mindre end kravene i reguleringen og sammen med den store andel af respondenter, der har svaret rigtigt, vurderes det derfor ikke, at den tidsmæssige placering er en væsentlig del af forventningskløften.

Overbevisningskriterium

Som det tidligere blev slået fast, er overbevisningskriteriet "høj grad af sikkerhed" i forbindelse med revisors vurdering af going concern ved afgivelse af en revisionspåtegning. Respondenterne blev i spørgeskemaet spurgt til, hvor sikkert det var, at virksomheden ikke går konkurs inden der igen aflægges et nyt årsregnskab. Som det ses af nedenstående besvarelser, har kun 32 % svaret rigtigt på dette spørgsmål.

18	Hvis revisor har revideret årsregnskabet og afgiver en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger, hvor sikkert er det så efter din vurdering, at virksomheden ikke går konkurs inden, der igen aflægges et nyt årsregnskab?	Antal	Procent	Grafik
1	1. 100% sikkerhed (garanti)	0	0,00%	0
2	2. Høj grad af sikkerhed	19	32,20%	19
3	3. Begrænset grad af sikkerhed	19	32,20%	19
4	4. Ingen sikkerhed	21	35,59%	21
Total		59	100%	

Den offentlige debat har til tider givet udtryk for, at der nærmest er en forventning om, at en "blank" påtegning er en form for garanti for, at virksomheden ikke går konkurs indenfor tidshorisonten på de 12 måneder. FSR og andre eksperter har i flere artikler forsøgt at forklare offentligheden, at en revisionspåtegning ikke er en garanti for, at virksomheden ikke kan gå konkurs, men at det derimod er en erklæring på, at regnskabet er korrekt udarbejdet ud fra den gældende regulering. F.eks. prøver Carsten Gerner der er adm. direktør i PWC at forklare det på denne måde¹⁵⁶:

¹⁵⁶ "Revisorer: Hav ikke blind tillid til os", Jyllands-Posten, 14. februar 2011

”Man kan sammenligne det med, at en person får en helbredsundersøgelse. Det er jo heller ingen garanti for, at vi ikke bliver syge”

På baggrund af den offentlige debat er det derfor overraskende, at slet ingen respondenter har svaret, at en revisionspåtegning er lig med en garanti. Derimod har 68% svaret, at en revisionspåtegning giver en lavere sikkerhed end ”høj grad af sikkerhed”, og det bør især bemærkes, at 36% har svaret, at den ingen sikkerhed giver, på trods af at revisor har afgivet en ”blank” påtegning. Dette er det samme som, at regnskabsbrugeren ikke mener, at revisors påtegning har nogen betydning i forhold til risikoen for, at virksomheden kan gå konkurs.

Selvfølgelig kan en revisionspåtegning aldrig give nogen garanti for, at virksomheden ikke går konkurs, og det er også derfor, at reguleringen kun kræver, at revisor skriver under på, at virksomheden med ”høj grad af sikkerhed” ikke går konkurs. Det er dog skidt for revisionsbranchen, hvis regnskabsbrugerne overhovedet ikke mener, at erklæringen giver nogen form for sikkerhed.

Det bør dog understreges, at revisionspåtegningen generelt giver en høj grad af sikkerhed for, at årsregnskabet ikke indeholder væsentlige fejlinformation og ikke kun i forbindelse med vurderingen af virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Der er i denne undersøgelse ikke spurgt til, hvilken sikkerhed respondenterne generelt mener, at revisionspåtegningen giver, og det kan derfor ikke ud fra denne undersøgelse vurderes, om regnskabsbrugerne generelt mener, at revisionspåtegningen giver begrænset eller ingen sikkerhed, eller om det blot er i forbindelse med vurderingen af virksomhedens evne til at fortsætte driften.

FSR foretog i 2010 en undersøgelse af værdien af revisors revision for landets pengeinstitutter i samarbejde med analyseinstituttet Epinion¹⁵⁷. Undersøgelsen viste, at 87% af de forespurgte mente, at det havde stor eller meget stor betydning for bankens kreditvurdering, at virksomhederne kunne fremlægge et revideret regnskab, og flere gav udtryk for, at et revideret regnskab var et troværdigt udtryk for virksomhedens driftsudvikling, ligesom de også anså det for at være et kvalitetsstempling. Det må derfor vurderes, at regnskabsbrugerne ikke generelt mener, at revisors påtegning giver begrænset eller ingen sikkerhed, men at det kun er i forbindelse med spørgsmålet omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften.

¹⁵⁷ ”Pengeinstitutter tillægger revision stor værdi”, FSR, 16. december 2010

Forskellen mellem resultatet af denne undersøgelse og det billede, som medierne har skabt vedrørende sikkerheden for, at virksomheden ikke går konkurs, kan skyldes flere ting. For det første kan det skyldes sammensætningen af respondenterne til denne undersøgelse, hvor de fleste respondenter, som tidligere nævnt, er veluddannede og erfarne regnskabsbrugere, hvilket formentlig bevirker, at de har kendskab til revisionens begrænsninger, og derfor ikke har urimelige forventninger om, at en "blank" påtegning, er lig med en garanti.

Forskellen kan også skyldes, at den offentlige debat og revisionsbranchens forsøg på at oplyse omverdenen om begrænsningerne i revisors arbejde har hjulpet, og at regnskabsbrugerne derfor har fået et mere realistisk syn på sikkerheden ved en revision.

Respondenternes lave forventning til sikkerheden ved revisors påtegning kan ligeledes skyldes, at regnskabsbrugere, uden et detaljeret kendskab til den revisionsmæssige regulering, har svært ved at fortolke begreberne "begrænset" og "høj grad" af sikkerhed og derved har svært ved at vurdere betydningen af disse ord i forbindelse med graden af sikkerhed ved revisors revision og rapportering herom. Begrebet "ingen sikkerhed" kan ingen dog være i tvivl om hvad betyder, og det er derfor foruroligende, at så stor en andel af respondenterne har valgt denne svarmulighed, da det er et tegn på, at respondenterne ingen tiltro har til, at revisors påtegning kan fungere som advarselsslampe i forbindelse med vurderingen af virksomheders evne til at fortsætte driften.

Dette skyldes måske, at regnskabsbrugerne ikke kender forskel på de forskellige muligheder, som revisor har for at informere regnskabsbrugerne om eventuelle usikkerheder ved virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Et forbehold er den mest kritiske situation, og revisor skal som tidligere nævnt kun tage forbehold i de situationer, hvor revisor enten mener, at virksomheden med "høj grad af sikkerhed" ikke vil overleve indenfor tidshorisonten på 12 måneder, eller hvis revisor ikke mener, at ledelsen har givet tilstrækkelige oplysninger i årsregnskabet omkring de usikkerheder, som har væsentlig betydning for virksomhedens fortsatte driftsevne.

Mener revisor, at going concern forudsætningen er overholdt, men at der er væsentlige usikkerheder omkring virksomhedens fortsatte drift, og at disse usikkerheder er tilstrækkeligt oplyst i regnskabet, skal revisor nøjes med at afgive en supplerende oplysning, der henleder regnskabsbrugerens opmærksomhed på ledelsens beskrivelse af disse usikkerheder.

Det er altså ikke kun i de situationer, hvor revisor vurderer, at virksomheden **ikke** vil være i stand til at fortsætte driften, at revisor skal give regnskabsbrugere oplysninger om going concern problemer. Dette gøres også i situationer, hvor revisor vurderer, at der er **væsentlige usikkerheder** omkring, hvorvidt virksomheden vil være i stand til at fortsætte driften eller ej. Man kan derfor argumentere for, at en "blank" påtegning i højere grad vil udgøre en sikkerhed for, at virksomheden ikke går konkurs inden for tidshorisonten på 12 mdr. Det er dog endnu engang vigtigt at pointere, at en "blank" påtegning ikke er nogen garanti, selvom "graden af sikkerhed" vil være større end ved en revisionspåtegning med supplerende oplysninger eller forbehold.

I den offentlige debat har det til tider fremstået som om, at revisor altid har fejlet, hvis virksomheder går konkurs inden virksomheden når at aflægge en ny årsrapport. Men som det fremgår af denne undersøgelse, mener ingen af respondenterne, at revisor altid har fejlet, hvis virksomheden efterfølgende går konkurs. Til gengæld har 95% af respondenterne svaret, at revisor har fejlet, hvis revisor har afgivet en "blank" påtegning og kendte eller burde have kendskab til det eller de forhold som gør, at virksomheden efterfølgende ender med at gå konkurs. Der er sågar et par respondenter der mener, at det udelukkende er ledelsens ansvar, at going concern forudsætningen overholdes.

17	Hvis revisor har afgivet en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger og virksomheden efterfølgende går konkurs. Har revisor så efter din vurdering lavet en fejl.	Antal	Procent	Grafik
1	1. Ja, helt sikkert. Revisor har altid fejlet hvis virksomheden går konkurs, inden der aflægges et nyt regnskab	0	0,00%	
2	2. Det kommer an på, om revisor kendte eller burde kende det forhold, som er skyld i at virksomheden er gået konkurs	55	94,83%	
3	3. Nej, det er kun ledelsens ansvar, at virksomheden overholder going concern forudsætningen	3	5,17%	
4	4. Nej, det er bankens ansvar	0	0,00%	
Total		58	100%	
Gennemsnit		2,05		

Det må derfor kunne konkluderes at denne undersøgelses respondenter og regnskabsbrugere har forstået, at revisor kun har et medansvar, hvis virksomhedens sammenbrud skyldes forhold, som revisor kendte eller burde have kendt til. Det næste spørgsmål, der melder sig er så, hvilke forhold revisor bør kende til, og hvilke forhold der vurderes at være så væsentlige, at de kan påvirke virksomhedens drift på en sådan måde, at virksomheden ender med at gå konkurs.

Rapportering af going concern i praksis

I tilknytning til overstående spørgsmål, og for at kunne vurdere om respondenterne forstår, i hvilke situationer revisor i praksis skal afgive en påtegning med forbehold eller supplerende oplysninger omkring

usikkerheder ved going concern, skulle respondenterne ud fra nogle forskellige oplysninger om en case-virksomhed svare på, hvilken påtegning revisor burde have afgivet. Den generelle beskrivelse af virksomheden og de forskellige forhold, som betyder, at case-virksomheden ender med at gå konkurs efter regnskabsaflæggelsen, kan sammen med respondenternes besvarelser ses i spørgsmål 19.1-7 i bilag 7. Som det fremgår af respondenternes svar til spørgsmål 11 og 12 vedrørende forskellen imellem en supplerende oplysning og et forbehold, kender en stor andel af regnskabsbrugerne ikke forskel mellem disse to typer af revisionspåtegninger. For at undgå at dette skulle påvirke muligheden for at kunne analysere på respondentens viden, var det derfor muligt for respondenterne at vælge svarmuligheden "ej forsat drift". Som det fremgår af definitionen af denne svarmulighed, skulle respondenterne vælge denne svarmulighed, hvis de mente, at revisor burde have afgivet en erklæring, som henviser til eventuelle problemer i forbindelse med virksomhedens evne til at fortsætte driften, uden at de dog vidste, hvilken type erklæring revisor burde have afgivet.

I de situationer, hvor det rigtige svar er, at revisor burde have afgivet en erklæring med et forbehold eller supplerende oplysning, medtages disse besvarelser derfor som et rigtigt svar.

Som jeg også har været inde på i de to foregående kapitler, kan det være meget vanskeligt for revisor at vurdere, hvilken påtegning der skal afgives i den enkelte situation, da der kan være mange forhold, der spiller ind på virksomhedens evne til at fortsætte driften. Det kan derfor også være svært for respondenterne at vurdere, hvilken påtegning revisor burde have afgivet ud fra den mængde oplysninger, som kan gives i et spørgeskema. Dette kan også tænkes at have været medvirkende til de forskellige svar, som respondenterne har givet til de enkelte situationer.

I indledningen til spørgsmålet 19 får respondenterne oplyst, at case-virksomheden har kørt med underskud de seneste to år, og at omsætningen har været faldende, men at selskabskapitalen er intakt, og at virksomheden ikke havde likviditetsproblemer ved regnskabsårets afslutning. Ved tidspunktet for revisors underskrift er der altså tegn på en negativ tendens i virksomhedens indtjening, men ud over det er der umiddelbart ingen tegn på, at virksomheden ikke vil kunne fortsætte sin drift frem til 12 måneder efter balancedagen. Ud fra disse oplysninger skal revisor derfor ikke afgive en påtegning med et forbehold eller en supplerende oplysning, hvilket 50% af respondenterne også har svaret. Samtidig har 43% af respondenterne dog svaret, at revisor burde have givet en heller anden form for oplysning til regnskabsbrugerne i revisionspåtegningen om usikkerhed ved virksomhedens evne til at fortsætte driften; enten via et forbehold eller en supplerende oplysning.

I dette fiktive tilfælde er eneste tegn på, at der kan være usikkerhed ved virksomhedens evne til at fortsætte driften en negativ indtjening og en faldende omsætning. Dette er oplysninger, som tydeligt fremgår af regnskabet tal-del, og som regnskabsbrugeren derved nemt selv kan få andre steder i regnskabet end i revisors påtegning.

Som Charlotte Jepsen, adm. direktør i FSR fastslår i nedenstående udtalelse¹⁵⁸, er det vigtigt for regnskabsbrugeren at forstå, at revisors påtegning kun er en konklusion på, om regnskabet er aflagt efter den gældende regulering. Hun siger således:

”(...) her er det vigtigt at forstå, at en påtegning er en meddelelse til investorer og andre regnskabsbrugere om, at regnskabet er korrekt aflagt i overensstemmelse med gældende regler, mens redegørelsen om virksomhedens økonomiske forhold, risikoeksponering og sundhedstilstand i det hele taget fremgår af det af ledelsen udarbejdede regnskab.”

Som det fremgår af udtalelsen, skal oplysninger om virksomheden afgives af ledelsen i den øvrige del af årsrapporten og kun i de tilfælde, hvor der er væsentlige usikkerheder, som kan have betydning for regnskabsbrugernes økonomiske beslutninger, skal revisor afgive en supplerende oplysning med henvisning til de oplysninger, som ledelsen har givet. Der er derfor ingen tvivl om, at revisor **ikke** burde have afgivet en påtegning med et forbehold eller en supplerende oplysning ud fra de oplysninger, som er givet i indledningen til dette spørgsmål. Respondenternes besvarelser viser derfor, at der for en stor andel af respondenternes vedkommende, er en forventningskløft imellem deres forventninger til, i hvilke situationer revisor skal afgive en påtegning med informationer om usikkerhed omkring going concern, og hvornår revisor ifølge reguleringen skal afgive en sådan påtegning.

I spørgsmål 19.3 får respondenterne oplyst, at en af case-virksomhedens store kunder er gået konkurs efter regnskabsaflæggelsen, og at virksomheden derfor efterfølgende går konkurs. Da debitoren først går konkurs efter regnskabsaflæggelsen, er det ikke et forhold, som revisor hverken kendte eller burde have kendt til på underskriftstidspunktet. Det er derfor rigtigt, at revisor har afgivet en ”blank” påtegning, hvilket 67% af respondenterne da også har svaret.

Der er 20% af respondenterne, der har svaret, at revisor burde have givet en supplerende oplysning i denne situation. Denne svarmulighed ville udelukkende kunne have været rigtig, hvis debitoren allerede på

¹⁵⁸ ”Ramt af finanskrisen ikke revisionskrise”, FSR, 28. november 2011

tidspunktet for regnskabsaflæggelsen var af en sådan størrelsesorden, at det eventuelle tab ville få betydning for virksomhedens evne til at fortsætte driften. Derudover skulle der have været identifikationer på, at debitoren ikke ville kunne betale, samt at usikkerheden var tilstrækkeligt beskrevet i regnskabet af ledelsen. En supplerende oplysning kan kun gives i de situationer, hvor revisor mener, at en eventuel usikkerhed er tilstrækkeligt beskrevet. Mener revisor ikke at dette er tilfældet, skal revisor i stedet tage et forbehold.

Det er værd at bemærke, at en forholdsvis stor andel af respondenterne har svaret, at revisor har afgivet den rigtige påtegning til dette spørgsmål end til spørgsmål 19.1, hvor respondenterne skulle svare på, om revisor havde afgivet den rigtige påtegning ud fra oplysningerne i indledningen. Det må derfor konkluderes, at flere af respondenterne ved besvarelserne i spørgsmål 19.2 – 19.6 ikke har medtaget oplysninger fra indledningen i sin vurdering af, hvilken påtegning revisor burde have afgivet.

Der er meget stor forskel på, hvor stor en andel af respondenterne, der har svaret rigtigt i de enkelte underspørgsmål til spørgsmål 19. F.eks. svarer 75% af respondenterne rigtigt på spørgsmål 19.2, hvorimod kun 20% svarer rigtigt til spørgsmål 19.5.

I spørgsmål 19.2 er en af virksomhedens store debitorer gået konkurs før regnskabsaflæggelsen, og der er i regnskabet ingen oplysninger om debitorabet. Til dette spørgsmål er alle respondenter enige i, at revisor ikke burde have afgivet en "blank" påtegning, og 45% svarer helt rigtigt, at revisor burde have taget et forbehold, og 29% har valgt svarmuligheden, der lyder på, at revisor burde have afgivet en påtegning med oplysninger om usikkerhed ved fortsat drift, men at de dog er i tvivl om, hvilken type påtegning revisor burde have afgivet.

I spørgsmål 19.5 taber virksomheden en retssag, som er startet før regnskabsaflæggelsen, og det er i regnskabet oplyst, at der er usikkerhed om retssagens udfald, og at udfaldet kan påvirke virksomhedens evne til at fortsætte driften. Til dette spørgsmål svarer kun 16%, at revisor burde have afgivet en påtegning med en supplerende oplysning, hvilket er det rigtige svar, og kun 4% vælger svarmulighed 4. "ej fortsat drift". Til spørgsmålet er der blandt respondenterne stor uenighed om, hvorvidt revisor har afgivet den rigtige påtegning, eller om revisor burde have afgivet en påtegning med et forbehold, som er de to muligheder, der lægger længst fra hinanden. Dette er med til at vise, at respondenterne generelt har svært ved at vurdere, i hvilke situationer revisor skal afgive en "blank" påtegning, en påtegning med forbehold eller en påtegning med supplerende oplysninger om going concern problemer.

Dette kan skyldes, at en stor andel af regnskabsbrugerne ikke forstår forskellen mellem en supplerende oplysning og et forbehold, som besvarelsene til spørgsmål 11 og 12 i denne undersøgelse viste. Ses der kun på de svarafgivelser, som har svaret rigtigt på spørgsmål 11 og 12, er der dog ikke den store forskel i fordelingen mellem de enkelte svarmuligheder i forhold til de samlede besvarelser. Dette viser, at selv de respondenter, som kender forskellen i mellem en supplerende oplysning og et forbehold, har svært ved at vurdere, hvornår revisor skal afgive de forskellige typer af erklæringer.

6.1.3 Analyse af forventningskløften på baggrund af spørgeskema undersøgelsen

På trods af usikkerheder omkring bevæggrundene i forhold til den enkelte respondents valg af svarmuligheder, viser besvarelsene tydeligt, at der både i forbindelse med regnskabsbrugernes generelle viden om revisors rapportering og omkring revisors rapportering af going concern er en stor andel af respondenterne, som simpelthen ikke kender kravene til og/eller forstår revisors rapportering. Dette er som bekendt på trods af, at undersøgelsen er foretaget med erfarne og veluddannede respondenter inden for området, og det kan derved konstateres, at en stor del af forventningskløften skyldes regnskabsbrugernes manglende viden omkring kravene til revisors arbejde.

Den største del af forventningskløften er derfor ikke et spørgsmål om, at regnskabsbrugerne har urimelige forventninger, eller at reguleringen er mangelfuld. Det er snarere et spørgsmål omkring regnskabsbrugernes manglende viden, og der er derfor i stedet tale, om det man kunne kalde en "forståelseskluft".

Det kan i forlængelse heraf diskuteres, om regnskabsbrugernes manglende viden så resulterer i nogen urimelige forventninger, men ud fra besvarelsene i denne undersøgelse er der umiddelbart ikke noget, der tyder på det. Til nogen af omstændighederne i spørgsmålene er respondenter forventninger større end kravene i reguleringen, hvorimod det ved andre spørgsmål forholder sig modsat. Der er derfor ikke noget, der indikerer, at regnskabsbrugerne generelt har urimelige forventninger, men snarere at de ikke kender kravene til revisors rapportering og ikke forstår forskellen imellem de muligheder, som revisor har for at give regnskabsbrugerne oplysninger i revisionspåtegningen.

Spørgsmålet omkring manglende regulering gennemgås i det følgende kapitel "7. Analyse af regnskabsbrugernes forventninger i forhold til den nuværende regulering"

I forbindelse med analysen af besvarelsene til spørgeskemaet er der analyseret på, om der er forskel på regnskabsbrugernes viden og forståelse af revisors rapportering alt efter, om respondenterne til daglig fungerer som kreditgivere, investorer, samarbejdspartnere eller konkurrenter. Procentfordelingen mellem

de forskellige muligheder ligger i alle tre grupper overraskende tæt på fordelingen ved de samlede besvarelser. Der er enkelte udsving i forbindelse med nogen af spørgsmålene, men idet udsvingene går begge veje, er der ikke noget der tyder på, at en enkelt gruppe har større eller dårligere kendskab til reguleringen end de to øvrige grupper.

Den forholdsvis skæve fordeling af antallet af respondenter i de tre grupper gør det dog svært at sammenligne besvarelserne, da en enkelt besvarelse i gruppen af investorer f.eks. har stort betydning i procentfordelingen i mellem de enkelte svarmuligheder. I denne forbindelse er det på et mere generelt plan i opgaven værd at bemærke, at undersøgelsens samlede antal af respondenter ligeledes kan spille ind på de endelige procentfordelinger. Rent matematisk vil forskellige svarafgivelser fra de i alt 59 respondenter således give et større udslag i procentfordelingen, end hvis der f.eks. havde været 200 respondenter. Alligevel mener jeg dog, at det anvendte antal respondenter tjener som et repræsentativt udsnit for den målgruppe, jeg har ønsket at undersøge.

Journalist Jacob Brejnbø Knudsen hos Jyllands-Posten skriver i en artikel nedenstående¹⁵⁹. Som det fremgår af citatet, kender den professionelle forretningsverden revisors begrænsninger, og det skulle således kun være i det offentlige rum, at der er en forventningskløft i forbindelse med revisors rapportering af going concern problemer.

”I den professionelle forretningsverden kender man revisors begrænsninger, men i det offentlig rum er der en tendens til at tro, at en blank påtegning fra revisor i en virksomheds regnskab er det samme som, at virksomheden i hvert fald ikke går konkurs lige med det første.”

Resultaterne i indeværende undersøgelse har dog vist, at der ligeledes er en stor del af den professionelle forretningsverden, som ikke forstår betydningen af revisors rapportering, samt i hvilke situationer revisor skal tage et forbehold eller give en supplerende oplysning.

Det er dog vigtigt at bemærke, at i modsætning til i den offentlige debat ser det ifølge denne undersøgelse ud til, at den professionelle forretningsverden kender revisionen begrænsninger i forbindelse med going concern. F.eks. har en stor andel af respondenterne svaret rigtigt på spørgsmålene vedrørende tidshorisonten, den tidsmæssige placering samt vurderingens indhold i forbindelse med revisors stillingtagen til anvendelsen af going concern forudsætningen. Undersøgelsen har sågar vist, at en stor andel af respondenterne tillægger en ”blank” påtegning fra revisor mindre sikkerhed i forbindelse med virksomhedens evne til at fortsætte driften, end den bør give ifølge reguleringen.

¹⁵⁹ ”Bag Facaden: Skøn skepsis til revision”, Jyllandsposten, 18. februar 2011

I forbindelse med den offentlige kritik af revisorer, har der været en del debat omkring revisionens værdi og revisors samfundsmæssige rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant. Kritikken har blandt andet handlet om, hvad samfundet og regnskabsbrugerne kan bruge revisors påtegning til, når eksempelvis de krakkede banker har fået en "blank" påtegning inden en umiddelbar konkurs. FSR har som tidligere nævnt forsvaret sig med, at kravene i reguleringen i langt de fleste tilfælde var opfyldt. I forbindelse med fordelene ved at foretage revision er FSR i et debatindlæg kommet med følgende udtalelse¹⁶⁰:

"Fordelene ved revision er netop, at området er gennemreguleret og standardiseret, så regnskabsbrugerne ved præcis, hvad de får"

Det er rigtigt, at revisionen er gennemreguleret, men som det fremgår af denne undersøgelse, kender regnskabsbrugerne ikke umiddelbart reguleringen gennemgående nok og ved derfor ikke, hvad de helt præcist får. Revisionsbranchen står derfor overfor en kæmpe udfordring med henblik på at informere regnskabsbrugerne om kravene til revisionen, revisionens begrænsninger samt betydningen af revisors rapportering i revisionspåtegningen.

Især har finanskrisen og denne undersøgelse vist, at det er vigtigt, at regnskabsbrugerne får et bedre kendskab til reguleringen af going concern problematikken, og om hvornår revisor har pligt til at give information om usikkerhederne i sin påtegning. Bedre information vil ganske givet kunne mindske forventningskløften, således at regnskabsbrugerne fortsat kan have tillid til revisors arbejde.

Respondenternes tillid til revisors arbejde

Revisorers troværdighed og regnskabsbrugernes tillid til revisorers arbejde har historisk set lagt højt, men de seneste års kritik i medierne på baggrund af de mange virksomhedssammenbrud og efterfølgende erstatningssager, har haft en skadelig effekt på branchens omdømme.

For at få en ide om skadens omfang blev respondenterne sidst i spørgeskemaet bedt om at tage stilling til, om den offentlige debat og kritik af revisorernes rolle har haft betydning for deres vurdering af revisors troværdighed.

¹⁶⁰ "Revision er forudsætningen for et velfungerende finansielt marked", debatindlæg FSR, 11. juli 2011

23	Har den offentlig debat og kritik af revisors rolle i konkurssager haft betydning for din vurdering af revisors troværdighed?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Nej, det har ikke ændret mit syn på revisorer	34	57,63%	
2	2. Ja, min tillid til revisors arbejde er blevet mindre	16	27,12%	
3	3. Ja, min tillid til revisors arbejde er blevet bedre	0	0,00%	
4	4. Jeg har ikke hørt den offentlige kritik og mit syn på revisor er derfor uændret	9	15,25%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		1,73		

Som det ses af overstående besvarelser, havde 15% af respondenterne ikke hørt den offentlige debat, og deres syn på revisorer var derfor uændret. Af de resterende respondenter havde den offentlige debat for 58% af respondenternes vedkommende ikke påvirket deres syn på revisors troværdighed, mens 27% af respondenterne har svaret, at deres tillid til revisors arbejde er blevet mindre. Det er således en forholdsvis lille andel, der har svaret, at deres tillid til revisors arbejde er blevet mindre, men det er alligevel et tegn på, at tilliden har taget skade. Fortsætter kritikken kan det således frygtes, at revisorers omdømme vil kunne gå hen og tage endnu mere skade.

Som det fremgår af nedenstående citat fra en leder i tidsskriftet Revision & Regnskabsvæsen, skrevet af Kurt Gimsing og Charlotte Jepsen fra FSR¹⁶¹, er det på ingen måde i revisionsbranchens interesse, at der stilles spørgsmålstegn ved revisors arbejde, hver gang en virksomhed går konkurs, og det er derfor vigtigt, at der gøres noget.

”Det er bestemt ikke i revisorbranchens interesse, at der stilles spørgsmål ved kvaliteten af revisors arbejde, hver gang en virksomhed går konkurs eller kollapse”

Som jeg tidligere var inde på skyldes en stor del af forventningskløften regnskabsbrugernes manglende viden inden for området, men der har i medierne ligeledes været en debat omkring, at reguleringen bør laves om med det formål at formindske forventningskløften og genoprette tilliden til revisorers arbejde. Blandt andet er EU-kommissionen fremkommet med en række forslag til forbedringer. Disse forslag vil sammen med respondenternes syn på forslagene blive gennemgået i det efterfølgende kapitel.

¹⁶¹ ”Revisorbranchen under lup”, Revision & Regnskabsvæsen, 2010, nr. 11

7. Analyse af regnskabsbrugernes forventninger i forhold til den nuværende regulering

I spørgeskemaet blev respondenterne selv bedt om at svare på, om de mente, der var en forventningskløft imellem deres forventninger og den nuværende regulering. Som det ses af nedenstående besvarelser, har 44% af respondenterne svaret, at de ikke mener, at der er en forventningskløft i forhold til den nuværende regulering, og som analysen af de øvrige spørgsmål i undersøgelsen viser, er den primære årsag til forventningskløften også regnskabsbrugernes manglende viden, og altså ikke mangler i den nuværende regulering.

21	Der har igennem den seneste tid været en offentlig debat og kritik af revisorer i sager, hvor virksomheder er gået konkurs, efter at revisor har afgivet en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger omkring going concern problemer. Der har i den offentlige debat været talt om, at der er en forventningskløft imellem regnskabsbrugernes forventninger og de regler, som revisor skal følge. Mener du, at der er en forventningskløft imellem dine forventninger til revisors arbejde og det arbejde, som revisor udfører for at revidere going concern problematikken?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Nej, mine forventninger svarer til det arbejde, som revisor udfører i dag	26	44,07%	
2	2. Ja, jeg mener ikke at reglerne svarer til mine forventninger, og mener at reglerne bør laves om.	4	6,78%	
3	3. Ja, reglerne svarer ikke til mine forventninger, men det skyldes, at jeg har højere forventninger til revisors arbejde, end det som reglerne kræver af revisor.	18	30,51%	
4	4. Nej, jeg mener ikke, at der er nogen forskel på mine forventninger og de regler som revisor skal følge, men jeg mener til gengæld ikke, at revisorer udfører deres arbejde godt nok.	6	10,17%	
5	5. Andre begrundelser	5	8,47%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,32		

Som det ses af figur 18 på side 70, kan en af komponenterne i forventningskløften også være mangler i revisors arbejde. 10% af respondenterne har valgt denne svarmulighed, og derudover har flere af de respondenter, som har valgt svarmulighed "5. Andre begrundelser", uddybet deres svar ved at skrive, at de synes, at kvaliteten af de årsrapporter de modtager er meget svingende. En enkelt respondent giver desuden udtryk for, at det især er kvaliteten af de årsrapporter, som de modtager fra de mindre revisionskontorer, der er af svingende karakterer. De uddybende svar til svarmulighed 5 kan desuden ses i bilag 7.

Som det fremgår af den indledende afgrænsning, er formålet med denne opgave ikke at undersøge den del af forventningskløften, der skyldes revisors mangelfulde arbejde, og jeg vil derfor ikke komme nærmere ind på den del i min opgave.

I alt har 37% af respondenterne svaret, at de ikke mener, at reguleringen svarer overens med deres forventninger, men alligevel har kun 7% svaret, at reglerne bør laves om. Det til trods har ændring af reguleringen fyldt meget i den offentlige debat. F.eks. kom FSR med denne udtalelse efter et større indslag på DR1 omkring revisors "blanke" påtegninger på de krakkede bankers regnskaber¹⁶².

"Når vi kan konstatere, at aktionærer og investorer misforstår indholdet af en blank påtegning og tager det som udtryk for, at virksomheden er en god investering, så må vi sammen med lovgiver overveje, om der er behov for at ændre indholdet og udformningen af påtegningen"

Som jeg nævnte afslutningsvist i kapitel 6, er EU-kommissionen allerede kommet med et forslag til en forbedring af den nuværende regulering. I oktober 2010 udsendte EU-kommissionen deres såkaldte "grønbog" om den fremtidige revisionspolitik ud fra de erfaringer, som man har fået i forbindelse med finanskrisen. EU's grønne bog skulle fungere som et debatoplæg til indsamling af høringssvar fra så mange aktører på regnskabsområdet som overhovedet muligt. EU fik næsten 700 høringssvar¹⁶³ og afholdte i februar 2011 en konference vedrørende de indkomne høringssvar, og på baggrund heraf fremsatte EU-kommissionen i november 2011 et lovforslag indeholdende en række ændringer til den nuværende regulering.

Det nye lovforslag er opdelt i to dele; en forordning med forslag til ændring af reguleringen for revisioner af virksomheder af interesse for offentligheden¹⁶⁴, samt et direktiv med generelle ændringer til reguleringen¹⁶⁵. De mest vidtgående forslag, som primært omhandler revisors uafhængighed, findes i forordningen og vedrører derfor kun revisioner af virksomheder af interesse for offentligheden, hvorimod ændringerne i direktivet er knap så vidtgående og mere omhandler styrkelsen af et fælles revisionsmarked i EU, eksternt tilsyn samt tilpasningen af revisionsstandarder for små og mellemstore virksomheder.

Flere af områderne i EU's grønne bog og de efterfølgende lovforslag er ikke relevant for denne opgave. F.eks. handler en stor del af EU's grønne bog om koncentration og markedsstrukturen i revisionsbranchen og især truslen ved, at en af "Big Four" revisionsfirmaerne skulle kollapse. Forslagene omkring revisors rolle, uafhængighed og tilsyn er dog yderst relevant i forhold til denne opgave. Respondenterne blev i spørgeskemaet bedt om at svare på, om nogen af de forslag, der ses i nedenstående spørgsmål, ville kunne

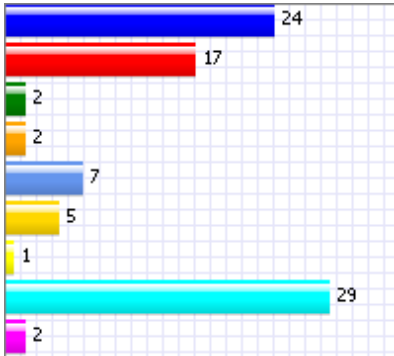
¹⁶² "Ramt af finanskrisen ikke revisionskrise", pressemeddelelse FSR, 28. november 2011

¹⁶³ "Fra grønne bog til lovforslag", FSR, 30. november 2011

¹⁶⁴ "Forslag til Europa-parlamentets og rådets forordning om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden", Europa-Kommissionen, 30. november 2011

¹⁶⁵ "Forslag til Europa-parlamentets og rådets direktiv om ændring af direktiv 2006/43/EF om lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber", Europa-Kommissionen, 30. november 2011

forbedre respondentens tillid til revisors arbejde. Det skal her nævnes, at spørgeskemaet er udsendt og besvaret af respondenterne, inden EU-kommissionen fremkom med lovforslaget den 30. november 2011.

22	EU-kommissionen er kommet med en række forslag der skal forbedre revisors erklæring og derved formindske en forventningskløft. Er der nogen af følgende forhold, som vil forbedre din tillid til revisors rapportering, give dig relevante oplysninger eller gøre det nemmere for dig, at forstå revisors rapportering?	Antal	Procent	Grafik
Du kan her vælge flere svarmuligheder				
1	 1. Revisionen skal give en større sikkerhed for, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejl information end regnskabet gør i dag, også selv om det bliver dyrere for virksomhederne	24	26,97%	
2	 2. Revisors erklæring skal indeholde en bedre beskrivelse af revisors rolle og den udførte revision	17	19,10%	
3	 3. Bedre uddannelse af revisorerne	2	2,25%	
4	 4. Revisor skal ikke aflønnes af de virksomheder som de reviderer	2	2,25%	
5	 5. Revisor må kun revidere den enkelte virksomhed i et bestemt antal år, for at undgå at revisor får for tætte relationer med virksomheden og dennes ledelsen	7	7,87%	
6	 6. De revisorer der udfører revisionen, må ikke også udføre rådgivning og øvrig assistance for virksomheden, men andre revisorer i samme revisionsvirksomhed må godt	5	5,62%	
7	 7. Der skal fastsættes et maksimalt honorar, som revisor må modtage fra samme virksomhed	1	1,12%	
8	 8. Der skal være bedre ekstern tilsyn med, at revisor udfører deres arbejde godt nok	29	32,58%	
9	 9. Erklæringen bør indeholde flere oplysninger. Hvilke oplysninger mangler du:	 2	2,25%	
Total		89	100%	
Gennemsnit		4,43		

Revisionspåtegningens sikkerhed

Som det ses af overstående besvarelser har 24 respondenter, svarende til 41% af alle respondenter, svaret at de mener, at revisionen bør give en større sikkerhed, end den gør i dag. Dette gælder også, selvom det vil betyde, at det bliver dyrere for virksomhederne. Som sagt kan en revision aldrig blive en 100% garanti for, at årsrapporten ikke indeholder væsentlige fejlinformation, da revisionen primært bygger på stikprøvekontrol, oplysninger fra ledelsen samt det faktum, at revisionen foretages ud fra bogføringen. Det vil med andre ord sige, at modtager revisor enten ved en fejl eller på grund af besvigelser ikke visse oplysninger fra ledelsen, kan det være næsten umuligt for revisor at opdage disse fejl. Dette gør sig især gældende ved besvigelser, da disse jo netop er forsøgt skjult for revisor og omverdenen. En del af revisors revisionshandlinger består i at få bekræftelser fra tredje mand, men revisorer kan af gode grunde ikke indsamle bekræftelser på forhold, som de ikke kender til.

Der vil derfor altid være en vis grad af usikkerhed ved en revision, men det er klart, at jo større et stykke arbejde revisor foretager, desto højere bliver graden af sikkerhed. I takt med dette vil virksomhedens

omkostninger dog samtidig stige, og der skal derfor findes et passende niveau for graden af sikkerhed i forhold til omkostningerne.

I forbindelse med vurderingen af, om en revision bør give en større sikkerhed, skal det dog bemærkes, at 58% af de respondenter, der mener, at revisionen bør give en større sikkerhed, end den gør i dag, har svaret, at en "blank" påtegning giver begrænset eller ingen sikkerhed for, at virksomheden ikke går konkurs indenfor tidshorisonten på de 12 måneder i spørgsmål 18. Som tidligere nævnt, er det ikke ensbetydende med, at de generelt mener, at en revisionspåtegning ikke giver høj grad af sikkerhed. Besvarelsenerne til spørgsmål 18 indikerer dog, at en del af disse respondenter har en lavere forventning til sikkerheden af revisionspåtegningen, end der kræves af reguleringen i dag. Respondenternes ønske om en højere sikkerhed kan derved svare til den sikkerhed, der allerede gives i dag.

Der er dog 42% af de 24 respondenter, som er klar over, at en revisionspåtegning giver en høj grad af sikkerhed, og som stadig mener, at revisionen bør give en endnu større sikkerhed.

I EU's grønnebog bekendtgør EU, at de vil undersøge muligheden for, at den strategi, som revisionen udføres efter, igen kan vende tilbage til sit udgangspunkt og derved rette mere fokus på en grundig verifikation af balanceposter i stedet for systemrevision, da kontrollen af virksomhedens interne kontroller bør foretages af virksomheden selv¹⁶⁶. Dette vil ikke forbedre sikkerheden i forbindelse med going concern, men kun omkring sikkerheden imod væsentlig fejlinformation på de poster, der fremgår af balancen og til dels også resultatopgørelsen.

Det kan diskuteres, om sikkerheden ved en revisionspåtegning generelt skal være højere, men i forbindelse med going concern problematikken, vurderer jeg, at det vil være svært at opnå en højere sikkerhed, end det vi har i dag, da vurderingen af virksomhedens evne til at fortsætte driften, som tidligere beskrevet, blandt andet bygger på fremtidige begivenheder og derved altid vil indeholde en vis grad af usikkerhed.

Flere oplysninger i revisionspåtegningen

32% af respondenterne har i spørgsmål 22 svaret, at de mener, at revisionspåtegningen skal indeholde en bedre beskrivelse af revisors rolle, den udførte revision eller, at påtegningen bør indeholde øvrige oplysninger. I EU's grønnebog lægges der op til en diskussion omkring, hvilke oplysninger der skal gives i revisionspåtegningen; herunder også oplysninger om, hvordan virksomhedens balanceposter er revideret¹⁶⁷. I det endelige lovforslag er der ikke ændringer til indholdet af revisionspåtegningen generelt,

¹⁶⁶ "Grønbog – Revisionspolitik: Læren af krisen (EØS-relevant tekst), Europa-Kommisionen, 13. oktober 2010, side 7

¹⁶⁷ "Grønbog – Revisionspolitik: Læren af krisen (EØS-relevant tekst), Europa-Kommisionen, 13. oktober 2010, side 7

men i forordningen for virksomheder af interesse for offentligheden oplistes en lang række af nye krav til indholdet af revisionspåtegningen. Bl.a. skal en revisionspåtegning for en offentlig virksomhed indeholde følgende oplysninger, hvis ellers lovforslaget fra EU-kommissionen bliver godkendt¹⁶⁸:

Lovforslag om indholdet af en revisionspåtegning for virksomheder af interesse for offentligheden:

- Oplysninger om revisors udnævnelse, herunder oplysninger om datoen for udnævnelsen, tidsrummet, hvor revisor har varetaget opgaven, samt hvem der har udnævnt revisor
- Beskrivelse af den anvendte revisionsmetode, samt hvor stor en andel af balancen, der er kontrolleret via substansrevision, og hvor meget der er baseret på systemrevision
- Beskrivelse af væsentlighedsniveauet og væsentlige risikofyldte områder
- Afgivelse af en erklæring om den reviderede virksomheds situation, herunder evne til at fortsætte driften
- Beskrivelse af virksomhedens interne kontroller og væsentlige mangler i den interne kontrol
- Erklæring af, at der ikke er udført ikke-revisionsydelser, samt erklæring af at revisionsvirksomheden og hvert enkelt medarbejder i opgaveteamet alle er uafhængige

Figur 19: Nye krav til revisionspåtegningen for offentlige virksomheder

Kilde: Egen tilvirkning¹⁶⁹

Som det ses af overstående figur, vil en revisionspåtegningen, der er afgivet efter de nye krav i EU's lovforslag sammen med de eksisterende krav, som ses i figur 12, blive meget omfangsrig. Der er dog ingen tvivl om, at nogen af oplysningerne kan være med til at give regnskabsbrugerne flere informationer om revisionen, samt være med til at skabe en bedre tillid til revisionspåtegningen. Især de konkrete oplysninger om revisionsstrategi, væsentlighedsniveau og risici kan være med til at fremme forståelsen af revisionen og dens begrænsninger.

På den anden side vil de mange oplysninger dog også gøre det svære for regnskabsbrugeren at identificere eventuelle usædvanlige forhold, hvilket er en af de væsentligste årsager til, at vi har den standard

¹⁶⁸ "Forslag til europa-parlamentets og rådets forordning om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden", Europa-Kommissionen, 30. november 2011, artikel 22, s. 41

¹⁶⁹ Med oplysninger fra "Forslag til europa-parlamentets og rådets forordning om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden", Europa-Kommissionen, 30. november 2011, artikel 22, s. 41

revisionspåtegning, som vi kender i dag. Samtidig kan de nye krav også være med til at skabe forvirring omkring ansvarsfordelingen imellem ledelsen og revisor, da det f.eks. er ledelsens ansvar at oplyse omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften i årsrapporten, og mens der er revisors ansvar at afgive en erklæring på, om ledelsens oplysninger giver et retvisende billede af virksomhedens situation. Som det ses af besvarelserne til spørgsmål 6 i spørgeskemaet, tror 59% af respondenterne allerede i dag, at ansvaret for, at årsregnskabet giver et retvisende billede ligger hos både ledelsen og revisor. Skal revisionspåtegningen nu også til at indeholde oplysninger om bl.a. virksomhedens økonomiske situation, vil det formentlig være med til at skabe endnu større forvirring omkring ansvarsfordelingen. Der er derfor både fordele og ulemper ved de nye krav.

En af de respondenterne, der har valgt svarmulighed 9 i spørgsmål 22, skriver følgende:

”Der bør i konklusionen stå en tydeligere vurdering af det reviderede. Det betyder større arbejde og muligvis også omk. men det vil øge tilliden og anvendeligheden.”

Som respondenterne skriver, vil de yderligere oplysninger betyde mere arbejde til revisor, og derved også større omkostninger for virksomheden, men det vil samtidig være med til at øge tilliden og anvendeligheden af regnskabet.

Da de nye krav til indholdet af revisionspåtegningen stiller væsentlig flere krav til revisors arbejde og rapportering, vurderes det som værende fornuftigt, at kravene kun gælder for virksomheder af offentlig interesse og ikke for mindre virksomheder med få regnskabsbrugere, som ofte har et kendskab til virksomheden i forvejen. Denne differentiering har man valgt at lave for at holde omkostningsniveauet lavt for gruppen af mindre virksomheder. Det kan dog diskuteres, om ikke også regnskabsbrugere af mindre virksomheders årsrapporter ville kunne drage fordel af oplysningerne omkring revisionsmetoden, væsentlighedsniveau og eventuelle risikofyldte områder.

Spørgsmålet er blot, om regnskabsbrugere vil kunne forstå disse oplysninger og deres betydning for revisionen af virksomhedens årsregnskab, når man tænker på den viden, som undersøgelsen har vist, at respondenterne har om revisors arbejde. Dette gælder i øvrigt også for regnskabsbrugere af virksomheder af interesse for offentligheden.

Som det tidligere er blevet nævnt i opgaven, er FSR klar til at kigge på indholdet af revisionspåtegningen og skriver følgende i deres høringsvar¹⁷⁰ vedrørende det nye lovforslag:

"Den nuværende revisionspåtegning er resultat af en mangeårig udvikling af standarder baseret på dialog med brugerne. Den udviklingsproces og dialog skal fortsætte, så vi løbende får en forbedret kommunikation mellem revisor og brugere"

FSR skriver altså her, at revisionspåtegningen er et resultat af en dialog mellem regnskabsbrugerne og revisor, og at denne udvikling skal fortsætte. FSR er dog ikke særlig positivt stemt overfor EU-kommissionens lovforslag vedrørende ændring af revisionspåtegningen for virksomheder af interesse for offentligheden, som de mener vil give en uklar kommunikation og ansvarsfordeling.

Som FSR selv skriver, bør dialogen mellem regnskabsbrugerne og revisor fortsætte, så revisionspåtegningen fortsat forbedres. Når 32% af denne undersøgelses respondenter giver udtryk for et ønske om yderligere informationer i revisionspåtegningen, bør det overvejes, om ikke det er ved at være på tide, at denne dialog styrkes. På den måde kan vi få en forbedret revisionspåtegning for både mindre virksomheder og virksomheder af interesse for offentligheden, som også regnskabsbrugeren forstår. En engelsk undersøgelse¹⁷¹ viser ligeledes, at engelske investorer og andre regnskabsbrugere har et ønske om, at påtegningen skal indeholde andre oplysninger end regnskabets retvisende billede.

For at fastholde den ensartethed af revisionspåtegningen på internationalt plan, som indførelsen af de nye ISA'er har medført, er det vigtigt, at ændringer af indholdet i revisionspåtegningen ikke kun sker i EU, men at det også sker på verdensplan igennem IAASB.

Revisors uafhængighed

Som det ses af figur 19, ligger EU-kommissionen også op til, at revisorerne i revisionspåtegningen skal erklære, at de er helt uafhængige, og at de ikke samtidig har udført ikke-revisionsydelser for virksomheder af interesse for offentligheden. Da det i revisorlovgivningen er et krav, at revisor er uafhængig for at kunne afgive en erklæring med sikkerhed, vurderes det som en overflødig oplysning og oplysningen vil derfor kun

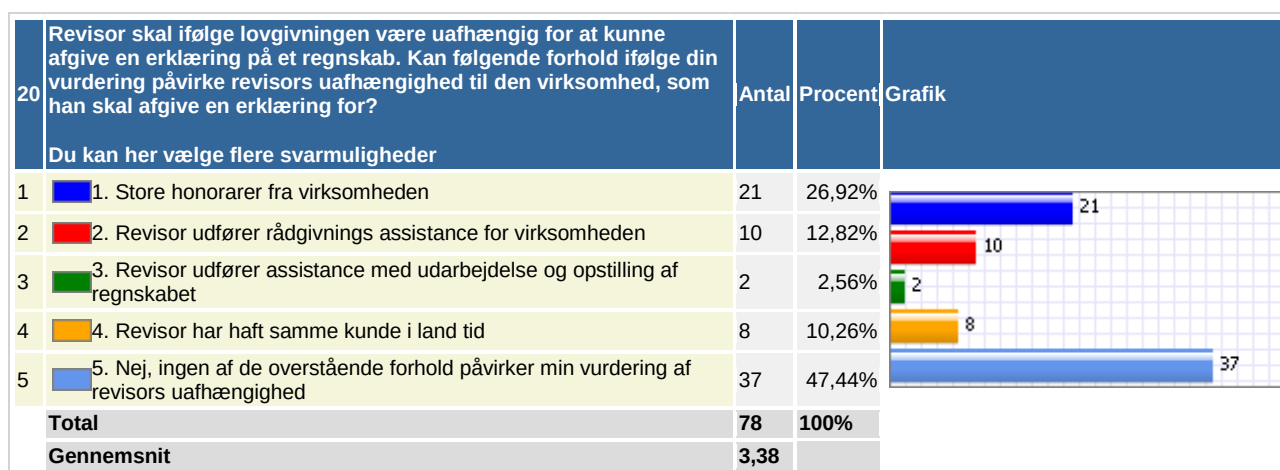
¹⁷⁰ "Høring om Europakommissionens forslag til nye regler på revisionsområdet – KOM (2011) 778 og KOM (2011) 779/3, FSR, 12. december 2011, s. 15

¹⁷¹ "Revisors rolle og koncentrationen på markedet for revisionsydelser – Rapport fra det britiske Overhus "Economic Affairs Committee", Revision & Regnskabsvæsen, 2011, nr. 5

være medvirkende til, at de væsentlige oplysninger i påtegningen forsvinder i mængden af øvrige mindre relevante oplysninger.

EU-kommissionen ligger ligeledes op til, at revisorer, der står for revisionen af virksomheder af interesse for offentligheden, ikke samtidig må yde rådgivningsassistance overfor virksomheden. Dette sker for at modvirke interessekonflikter i forbindelse med honorarafhængighed og egenkontrol.

Som det ses af nedenstående besvarelser, mener 17% af respondenterne, at det forhold, at revisor også udfører rådgivning for en revisionsklient, kan påvirke revisors uafhængighed. Det er dog kun 8% af respondenterne, der ifølge svardata fra spørgsmål 22 mener, at det vil forbedre deres tillid til revisors rapportering, hvis revisorer ikke må udføre rådgivningsassistance for samme virksomhed, som de reviderer.

Det ses ligeledes, at respondenterne mener, at det kan påvirke revisors uafhængighed, at revisor modtager store honorarindtægter, samt at revisor har haft kunden i lang tid. Dog mener 63% af respondenterne, at ingen af de 4 trusler i spørgsmålet, påvirker deres syn på revisors uafhængighed.

36% af respondenterne har i spørgsmål 22 svaret, at store honorarer efter deres vurdering vil kunne påvirke revisors uafhængighed. På trods af det, er der kun en enkelt respondent, der har svaret, at forslaget fra EU, om at der skal fastsættes et maksimalt honorar, som revisor må modtage fra en enkelt kunde, vil være med til at forbedre regnskabsbrugerens tillid. Forslaget er dog heller ikke med i det endelige lovforslag fra EU-kommissionen.

Som nævnt i afsnit "4.4 Uafhængighed", er rådgivningsassistance fra revisionsfirmaerne medvirkende til, at revisionsfirmaerne modtager store honorarer fra en enkelt revisionskunde og svarmulighed 1 og 2 hænger derfor til dels sammen. De fleste respondenter, som har sat kryds ved rådgivningsassistancen, har derfor også sat kryds i svarmuligheden vedrørende store honorar.

Som beskrevet i afsnit "4.4 Uafhængighed" er revisors økonomiske rådgivning vigtig for virksomhederne, og samtidig er revisors løbende rådgivning med til at give et mere dybdegående kendskab til virksomheden, som revisor kan anvende i forbindelse med revision af virksomheden. Det virker derfor som et meget vidtgående skridt helt at forbyde revisors rådgivning. Dette forslag vil dog også ved en eventuel vedtagelse, kun blive gældende for virksomheder af offentlig interesse og ikke for små og mellemstore virksomheder, hvor omkostninger til at skulle sætte en anden økonomiske rådgiver ind i virksomhedens forhold vil være store i forhold til virksomhedens indtjening.

EU-kommissionen forsøger ligeledes at undgå, at revisorer på grund af et længevarende klientforhold bliver for tætte med deres kunder ved at indføre tvunget rotation. Ifølge lovforslaget skal virksomheder af interesse for offentligheden skifte revisionsfirma hver 6 år, og det er derfor ikke nok, at der bare er rotation på den underskrivende revisor, som det i dag ellers er kravet ifølge dansk lovgivning. Det nye revisionsfirma må ligeledes ikke være en del af det gamle revisionsfirmas netværk. Det gamle revisionsfirma, må desuden først genvælges efter 4 år¹⁷².

Forslagene vedrørende tvungen rotation og en adskillelse i mellem revision og rådgivning i de store revisionsvirksomheder er begge fremsat for at undgå trusler mod revisors uafhængighed. Som det fremgår af besvarelserne i denne undersøgelse samt den offentlige debat, er der på trods af, at revisorer ikke selv mener, at der er problemer med deres uafhængighed en tendens til, at omverden ser det som et problem. Da revisionsbranchen til dels lever af at sælge tillid, er det derfor en problemstilling, som skal tages særdeles alvorligt.

Begge forslag er dog meget vidtgående i forhold til virksomhedernes valgfrihed i forbindelse med valg af revisor og rådgiver, og da revision blandt andet bygger på et godt samarbejde mellem ledelsen og revisor, er det vigtigt, at virksomhederne selv kan være med til at vælge deres revisor.

Som det ses af besvarelserne til spørgsmål 20 og 22, er der en større andel af respondenterne, der kan se en risiko for, at revisors uafhængighed bliver truet, end der er respondenter der mener, at forslagene fra EU vil forbedre deres tillid til revisors rapportering. Indførelsen af forslagene vurderes derfor ud fra respondenternes besvarelser at være en kende drastiske.

¹⁷² "Forslag til europa-parlamentets og rådets forordning om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden", Europa-Kommisionen, 30. november 2011, artikel 33, s. 56

Samtidig har høringsvarerne fra EU's grønbog og resultater fra en undersøgelse foretaget af YouGoVStone¹⁷³ vist, at en stor andel af både regnskabsbrugere og virksomhederne er imod både tvungen rotation og forbuddet mod rådgivningsassistance fra den samme revisor som foretager revisionen.

Det er desuden dokumenteret, at der ikke opnås en højere revisionskvalitet i de to første år efter et skifte, og derudover kan det tilføjes, at udgifter til revisionen ligeledes stiger i de første år¹⁷⁴.

Der findes endvidere ingen eksempler på, at en revisor er dømt på baggrund af at have udført dårligere revision på grund af, at vedkommende sideløbende har udført rådgivningsassistance¹⁷⁵, hvilket sammen med de overstående ulemper betyder, at det vil være fordelagtigt, hvis den trussel, som omverden føler der er mod revisors uafhængighed, kan formindskes på en anden vis.

Jeg tror, at en stor del af den kløft, der er mellem regnskabsbrugernes syn på truslerne og revisorerens egen følelse af, at de er uafhængige, kan formindskes ved, at der etableres en bedre kommunikation med omverdenen. Revisionsbranchen skal blandt andet blive bedre til at oplyse omkring de regler, som revisor allerede i dag er underlagt og de sikkerhedsforanstaltninger, som det er muligt for revisor at sætte i værk, hvis de skulle befinde sig i en situation, hvor der er "gult lys" mod revisors uafhængighed.

Det er under alle omstændigheder vigtigt, at tilliden til revisors uafhængig kommer op på samme høje niveau som før finanskrisen, da revisionsbranchens opgave netop er at skabe tillid til virksomhedernes årsrapporter med videre. Dette skal dog helst ske uden at skade samarbejdet imellem revisor og ledelsen, og uden for mange ekstra omkostninger til virksomhederne, som i forvejen er hårdt presset og derfor har brug for god økonomisk rådgivning fra deres revisor.

Et af de andre forslag fra EU, som respondenterne skulle svare på, var om et bedre eksternt tilsyn med revisionsbranchen ville forbedre deres tillid til revisor, hvilket 49% af respondenterne har svaret, at det ville. Dette er en forholdsvis høj andel af respondenterne, og det er også et af de forslag, som EU-kommissionen har valgt at fokusere på i deres endelige lovforslag. Lovforslaget er medtaget i direktivet og vil derfor gælde for revisionsbranchen generelt og ikke kun for virksomheder af interesse for offentligheden.

Forslaget bygger på et forbud mod, at personer, der aktivt arbejder som revisorer, må foretage det eksterne tilsyn. I Danmark er det Revisortilsynet, der har ansvaret for tilsynsopgaven. Revisortilsynet

¹⁷³ "Høring om Europakommissionens forslag til nye regler på revisionsområdet – KOM (2011) 778 og KOM (2011) 779/3, FSR, 12. december 2011, s. 7

¹⁷⁴ "Høring om Europakommissionens forslag til nye regler på revisionsområdet – KOM (2011) 778 og KOM (2011) 779/3, FSR, 12. december 2011, s. 7-10

¹⁷⁵ "Høring om Europakommissionens forslag til nye regler på revisionsområdet – KOM (2011) 778 og KOM (2011) 779/3, FSR, 12. december 2011, s. 9

udvælger kvalitetskontrollanter, som står for kontrollen af de enkelte revisionsfirmaer.

Kvalitetskontrollanterne består af registrerede og statsautoriserede revisorer, og hvis EU's lovforslag bliver vedtaget, vil dette ikke længere være muligt. Indførelsen af dette lovforslag vil derfor på kort sigt betyde, at der vil blive mangel på kontrollanter, der har indgående viden omkring reguleringen af revisors revision. Der er få personer udenfor revisionsbranchen i Danmark, der i dag har tilstrækkelig viden omkring reguleringen til at kunne udføre en kvalitetskontrol. På sigt vil det selvfølgelig være muligt, at uddanne kontrollanter udenfor revisionsbranchen eller eventuelt ansætte tidligere revisorer, men jeg ligger inde med en formodning om, at det er vigtigt, at kontrollanten, udover den teoretiske viden om reguleringen, også har praktisk erfaring med hensyn til udførelsen af en revisionsopgave. Det anser jeg som værende hensigtsmæssigt for at kunne forstå, hvilke problemstillinger revisorer rent praktisk står overfor med at tilpasse revisionen til virksomhedens konkrete forhold.

Det er dog vigtigt, at omverdenen har tillid til, at kvalitetskontrollen er uafhængig, og der er vel reelt ikke noget at sige til, at der kan sættes spørgsmålstegn ved, om kvalitetskontrollanten er uafhængig, når vedkommende er sat til at kontrollere folk inden for sin egen branche. Ses der imidlertid på resultatet af kvalitetskontrollen fra 2010¹⁷⁶, er der ingen tvivl om, at kontrollanterne er kritiske på trods af, at det netop er deres egen branche, de kontrollerer. Kvalitetskontrollen havde i 2010 overraskende mange bemærkninger, og flere revisorer blev således også indberettet til Revisornævnet.

Tilsynssystemet i Danmark har igennem de sidste 10 år været i gennem en betydelig styrkelse, og denne udvikling forventes at fortsætte¹⁷⁷. Det er derfor ikke til at vide, om respondenterne svarer ud fra et kendskab til det nuværende tilsyn, eller efter hvordan tilsynet var tidligere. Da udviklingen forventes at fortsætte, vurderes det, at respondenternes ønske om en forbedret kvalitetskontrol, vil blive opfyldt uden indførelsen af EU's lovforslag. Som tidligere nævnt, har der i de sidste år været et krav om, at kontrollanten skal udvælge minimum en revisionsklient, som efter regnskabsaflæggelsen var gået konkurs eller i betalingsstandsning. Den forbedrede kvalitetskontrol vil derfor ikke kun være i forhold til kontrol af revisionen generelt, men også i forhold til revisionen af going concern.

¹⁷⁶ "Redegørelse om Revisortilsynets kvalitetskontrol 2010", af Revisortilsynet, 24. oktober 2010

¹⁷⁷ "Grænser for ansvar – ret og rimeligt", Revision & Regnskabsvæsen, 2011, nr. 5

Ændring af den fremtidige regulering

Som det fremgår af ovenstående, er der formentlig ingen tvivl om, at der indenfor den nærmeste fremtid vil ske ændringer inden for revisionsområdet. EU's konference vedrørende den grønne bog sluttede da også med følgende udtalelse fra kommissær Michel Barnier¹⁷⁸:

"Status quo is no longer an option in the area of audit"

Det er derfor formentlig blot et spørgsmål om, hvor stor en del af det fremsatte lovforslag EU-kommissionen ender med at få indført. Som beskrevet i nærværende kapitel vil de fleste af forslagene kun komme til at gælde for virksomheder af interesse for offentligheden, og det vil derfor blive begrænset, hvad der vil komme af stramninger, som vil få betydningen for revisors uafhængighed og indholdet af revisionspåtegningen for mindre og mellemstore virksomheder. Derimod er der i lovforslaget givet grønt lys for, at de enkelte lande kan indføre særlige standarder for små eller mellemstore virksomheder, som mindsker kravene til revisors arbejds handlinger og derved også virksomhederne omkostninger.

Der er i EU's lovforslag ikke lagt op til, at der skal ske ændringer i reguleringen af going concern. Formålet med forslagene er derimod at forbedre omverdenens tiltro til revisors uafhængighed, og det især i forbindelse med revisionen af virksomheder med økonomiske problemer. Finanskrisen og de mange virksomhedssammenbrud har betydet, at tiltroen til revisorerers uafhængighed har været faldene, og forslagene skal derfor være med til at genoprette tilliden til revisors påtegning.

Mange af forslagene er dog forholdsvist vidtrækkende og kan betyde, at kvaliteten af revisionen vil blive forringet, ligesom det vil medføre større omkostninger til virksomhederne.

¹⁷⁸ "Den fremtidige revisionsregulering i EU i dansk perspektiv", Revision & Regnskabsvæsen, 2011, nr. 5

8. Konklusion

Formålet med denne opgave har været at foretage en analyse af, om der er en forventningskløft imellem regnskabsbrugernes forventninger til revisors påtegning i forbindelse med usikkerheder om going concern, og det arbejde som revisor ifølge reguleringen skal udføre. Derudover har formålet været at vurdere, om der på baggrund af regnskabsbrugernes forventninger bør ske ændringer i den nuværende regulering.

Til besvarelse af dette formål blev der i problemformulering opstillet fem hovedspørgsmål med udgangspunkt i opgaveteksten. Disse fem hovedspørgsmål er blevet besvaret i opgaven og vil her blive opsummeret i konklusionen.

Going concern forudsætningen er en af de grundlæggende forudsætninger i forbindelse med virksomheders regnskabsaflæggelse. Hvis andet ikke fremgår af virksomhedernes årsrapport, er årsregnskabet aflagt under forudsætning af, at virksomheden med høj grad af sikkerhed kan fortsætte sin drift i en overskuelig fremtid.

Både revisor og virksomhedens ledelse skal i forbindelse med regnskabsaflæggelsen tage stilling til om anvendelsen af going concern forudsætningen er passende.

Ledelsens ansvar i forbindelse med going concern problematikken er ikke reguleret i en særskilt regnskabsvejledning, men er kort beskrevet i RV nr. 1 og regnskabsvejledningen for mindre virksomheder og i revisionsstandarden ISA 570.

Revisors ansvar er derimod beskrevet detaljeret i revisionsstanden ISA 570. Derudover omtales revisors ansvar i forbindelse med going concern også indirekte i nogen af de øvrige revisionsstandarder.

Revisors ansvar i forbindelse med going concern reguleres primært via revisionsstandarderne, hvor kravene til både revisors revision og rapportering fremgår. Området er ligeledes reguleret i lovgivningen, i revisionsudtalelser samt i notater fra FSR og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen.

Revisor skal igennem hele revisionen, fra planlægningsfasen til den afsluttende fase, være opmærksom på going concern problematikken. Finder revisor indikationer på, at virksomheden har problemer med at fortsætte driften, skal revisor tilrette den indledende planlægning, samt revisionsplanerne, således at der skaffes tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, til at revisor kan foretage en konklusion på, om virksomhedens anvendelse af going concern forudsætningen er passende eller ej.

For at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis ved usikkerhed om going concern skal revisor som minimum udføre de yderligere revisionshandlinger, som fremgår af ISA 570, for at opfylde god revisorskik.

Af kravene og det vejledende materiale i ISA 570 fremgår det, at revisor blandt andet skal gennemgå virksomhedens budgetter, efterfølgende periodeopgørelser for det nye regnskabsår og virksomhedens kreditfaciliteter.

Finder revisor, at der er væsentlige usikkerheder omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften, skal revisor via sin revisionspåtegning gøre regnskabsbrugerne opmærksom på disse usikkerheder.

Revisor skal tage et forbehold i det tilfælde, hvor ledelsen har aflagt årsregnskabet efter going concern forudsætningen, og revisor ikke mener, at anvendelsen af forudsætningen er passende. Derudover skal revisor tage forbehold, hvis forudsætningen er passende, men ledelsen ikke har beskrevet usikkerhederne tilstrækkeligt i årsrapporten.

Revisor kan nøjes med at afgive en supplerende oplysning i de tilfælde, hvor revisor vurderer, at going concern forudsætningen er passende, og ledelsen har beskrevet usikkerhederne tilstrækkeligt.

Er der ikke væsentlige usikkerheder om virksomhedens evne til at fortsætte driften, kan revisor afgive en "blank" påtegning uden nogen form for forbehold eller supplerende oplysninger.

Analysen af den foretagne spørgeskemaundersøgelse har vist, at der kan argumenteres for, at der er en forventningskløft imellem regnskabsbrugernes forventninger og revisors revision og rapportering af going concern. Denne kløft skyldes dog primært en forståelseskluft, som bunder i regnskabsbrugernes manglende kendskab til kravene i forbindelse med revisors revision og forståelse af revisors rapportering. Dette er tilfældet på trods af, at undersøgelsen er foretaget med erfarne og veluddannede regnskabsbrugere i rollerne som respondenter. Undersøgelsen har dog ligeledes vist, at forventningskløften er mindre, end hvad der har været givet udtryk for i medierne, og at respondenternes forventninger til revisors revision af going concern er mere rimelige. Undersøgelsen viser derfor ikke overraskende, at der er et større kendskab til revisors arbejde i den professionelle forretningsverden end i det offentlige rum.

Det er primært den professionelle forretningsverden, der anvender virksomhedernes årsrapporter, og det er derfor vigtigt, at den professionelle forretningsverden kender kravene til revisors arbejde. Den offentlige kritik har været med til at skade både revisorerens omdømme og regnskabsbrugerne tillid til revisors revisionspåtegninger. Det er derfor vigtigt for revisionsbranchen, at den ikke kun bliver bedre til at informere den professionelle forretningsverden om kravene til revisors revision og dens begrænsninger, men også at det offentlige rum får en bedre forståelse for revisors arbejde.

Det fremgår af ligeledes af undersøgelsen, at regnskabsbrugerne generelt ikke har urimelige forventninger til revisors revision og rapportering af usikkerhed om going concern. Ved nogen af spørgsmålene havde nogen af regnskabsbrugerne højere forventninger end de faktiske krav i reguleringen og ved andre spørgsmål, var forventningerne lavere. F.eks. havde en forholdsvis stor andel af respondenter en forventning om, at tidshorizonten var længere end de minimum 12 måneder, som er kravet ifølge den nuværende regulering. Respondenter havde omvendt en lavere forventning til sikkerheden for, at virksomheden ikke efterfølgende ville gå konkurs, når revisor havde afgivet en "blank" påtegning.

Der er altså ikke noget i undersøgelsen, der peger i retning af, at selve reguleringen af going concern bør ændres. Undersøgelsen viser dog, at flere af respondenterne ønsker, at revisionspåtegningen skal give en større sikkerhed, at det eksterne tilsyn med revisionsbranchen skal forbedres, samt at revisionspåtegningen skal indeholde flere oplysninger.

Derudover viser undersøgelsen også, at flere af respondenter mener, at revisors uafhængighed kan være truet af store honorarer fra en enkelt kunde i forbindelse med rådgivningsassistance, samt det forhold at revisor har haft den samme kunde i længere tid. Dog er det kun få af respondenterne der mener, at forslagene i EU's grønbog, der omhandler revisors uafhængighed, vil forbedre deres tiltro til revisors arbejde.

EU-kommissionen kom i november 2011 med et lovforslag, der skal forbedre omverdens tiltro til revisors rapportering og i sær i forbindelse med rapporteringen af usikkerhed om going concern.

Der er i EU's lovforslag ikke lagt op til, at der skal ske ændringer af selve reguleringen af going concern, men forslagene skal forbedre omverdens tiltro til revisors arbejde generelt og især til revisors uafhængighed. De fleste af forslagene vedrører kun virksomheder af interesse for offentligheden, og af de ønsker som denne undersøgelses respondenter havde, er det kun ønsket om et forbedret eksternt tilsyn, der vil komme til at gælde for hele revisionsbranchen. Lovforslaget indeholder et krav om, at revisionspåtegningen for virksomheder af interesse for offentligheden skal indeholde flere oplysninger uden dog at indeholde et krav om at revisionspåtegningen skal give en større grad af sikkerhed.

Der er ingen tvivl om, at nogen af lovforslagene vil kunne forbedre regnskabsbrugernes forståelse af revisors arbejde og give større tiltro til revisors uafhængighed, men lovforslagene fra EU-kommissionen er generelt meget vidtgående og vil medføre store ulemper for både virksomhederne og revisionsbranchen. Det kan derfor diskuteres, om det vil være fordelagtigt at indføre EU's lovforslag, eller om

forventningskløften i stedet skal forsøges formindsket ved hjælp af bedre kommunikation imellem revisionsbranchen og omverdenen i forbindelse med de krav, der allerede findes i dag.

Det er min holdning, at en stor del af forventningskløften ville forsvinde, hvis regnskabsbrugerne havde en bedre viden om den nuværende reguleringen og de krav, der allerede findes til revisors uafhængighed, og at det derfor ikke vil være nødvendigt med så stort et indgreb i virksomhedernes valgfrihed i forbindelse med valg af revisor og rådgiver, som lovforslaget lægger op til.

EU kommissær Michel Barnier har udtalt, at "Status quo is no longer an option...", og der er derfor ingen tvivl om, at der vil komme til at ske ændringer i reguleringen. Det bliver derfor spændende at se, hvor stor en del af EU's lovforslag, der vil blive gennemført.

Uanset om der sker ændringer i reguleringen eller ej, står revisionsbranchen overfor en stor opgave med, at genoprette tilliden til revisors arbejde efter finanskrisen og med at informere omverdenen om de krav, der gælder for revisors rapportering af usikkerheder om going concern. Her er det især vigtigt at få gjort alle regnskabsbrugere opmærksomme på, at en "blank" revisionspåtegning ikke er ensbetydende med, at virksomheden er kreditværdig og/eller en god investering, men at det er en erklæring på, at revisor mener, at det af ledelsen lagte årsregnskab giver et retvisende billede af virksomhedens finansielle status.

9. English summary

The purpose with this assignment has been to conduct out an examination on whether there is an expectation gap between the accounting users' expectations for the accountant's remark in connection with uncertainty about going concern and the work the accountant has to execute according to the regulation and whether on the basis of the accounting users' expectations, should lead changes in the current regulation.

To obtain the necessary knowledge to assess whether there is an expectation gap; this assignment begins with a theoretical passage of the regulation of going concern.

"Going concern" qualification is one of the basic qualifications related to corporate financial reporting and if nothing else is shown in the companies' annual reports, that financial statements are made under the qualification, that the company can continue its operation for foreseeable future.

During the revision, the accountant has to be aware of going concern issues, from the planning phase to the finishing phase. Does the accountant find indications that has it problems to continue operations, the accountant have to arrange the introductory planning and the revisions plans, so obtained sufficient and qualified revision evidence, so the accountant can make a conclusion on the company's use of "going concern" qualification is suitable or not.

To obtain the sufficient and qualified revision evidence by the uncertainty about going concern, the accountant should at least execute the additional revision procedures which appears in ISA 570 to meet generally good accounting practices.

Does the accountant find essential uncertainty about the company's ability to continue operations the accountant should through its revision remark to the accounting users' aware on the uncertainties.

The accountant should take a reservation if the management has prepared financial statements on the "going concern" qualification and the accountant does not believe that the use of the qualifications is appropriate or if qualification is appropriate, but the management has not described the uncertainties enough.

That accountant can settle to give away additional information in cases where the accountant assess that the "going concern" qualification is appropriate and the management has described the uncertainties enough.

Are there significant uncertainties about the company's ability to continue operations, the accountant give away a "blank" remark without reservation or additional information.

The analysis of the survey has showed that there is an expectation gap between accounting users' and accountants' revision and reporting of going concern, but the gap, the primary is an understanding gap caused by accounting users' lack of knowledge about the demands to the accountant's revision and comprehension of the accountant's report and this is despite the fact that the survey is conducted by experienced and well-educated accounting users. However, that investigation has shown that the expectation gap is less than what the media has expressed and the respondent's expectations of the accountant's revision of going concern is more reasonable

The study shows that accounting users in generally do not have reasonable expectations to the accountant's revision and reporting of uncertainty about going concern. With some of the questions, some of the accounting user had higher expectations than the requirements of the regulation and other issues, expectations lower.

There is nothing in the study that indicates that regulation of going concern should be changed, but the study showed that more of the respondents wish, that the remark of the revision has to give greater certainty, that the external oversight of the accounting profession must be improved and that the remark of the revision has to contain more information.

In addition, the study also shows that several respondents believe that the account's independence can be threatened by large fee from a client, account's guidance assistance and the relationship that accountant has had with the costumer for a longer time. However, only few of the respondents who believe that the proposals in EU's Green Paper about accountants independence will improve their confidence to the accountants work.

The EU commission came in November 2011 with a bill designed to improve the world around trust to the accountant's reporting and especially in connection with the reporting of uncertainty about going concern. There isn't in the bill talk about any changes of the regulation of going concern, but proposals to improve the surrounding world's confidence to in the accountant's work in general and especially the accountant's independence. Most of the proposals concern only companies of public interest and the wish that this study respondents had, only desire an improved external monitoring will be concern the entire accounting profession. The bill contains a requirement about the remark of the revision for companies of public interest should contain more information, but not a requirement that the remark of the revision should provide greater degree of certainty.

There is no doubt that some of the bills would improve the accounting user's understanding of the accountant's work and give greater credence to accountant's independence but draft laws from the EU Commission are in general very wide and would result in hardship for both the companies and the accounting profession and it can therefore be debatable whether it would be advantageous to introduce the EU's bill or expectation gap instead merely attempting to reduce it through better communication between the accounting profession and the surrounding world, about the requirements that already exist today.

EU Commissioner Michel Barnier has expressed "The status quo is no longer an option..." and therefore there is no doubt that there will be changes in the regulation and that it will be interesting to see how large a part of EU legislative proposals that will be implemented.

Regardless of whether there are changes in the regulation or not, the accounting profession is facing a huge task to restore the confidence in the accountants' work after the financial crisis and especially to inform the surrounding world on the requirements applicable to the accountant's reporting of uncertainty about going concern. It is especially important to draw the accounting users' attention, that a "blank" remark does not mean that the company is credit worthy or has a good investment, but that it is a statement that the accountant believes that the management prepared financial statements give a true picture of the company's financial position.

9. Litteraturliste

Artikler

- DR 1, Uafhængige revisionsselskaber i kritisabel dobbeltrolle", 28/11 2011
- Berlinske Tidende, "Revisorer forudser hver anden konkurs", 4/9 2009
- Berlinske Tidende, "Hvad er revisoren egentlig værd", 11/9 2010
- Berlinske Tidende, "Kommentar: Blåstempling savner indhold", 12/5 2009
- Berlinske Tidende, "Debat: Revisorer i skudlinien", 18/5 2009
- Berlinske Tidende, "Det uoverskuelige ansvar", 12/2 2010
- Berlinske Tidende, "Revisorpåtegninger svære at gennemskue", 27/8 2010
- Berlinske Tidende, "Regnskabskvalitet eller regnskabsmanipulation?", 6/12 2010
- Berlinske Tidende, "Når bankerne krakker", 22/2 2011
- Berlinske Tidende, "Danske virksomheder fanget i likviditetsklemme", 7/6 2011
- Berlinske Tidende, "Revisors blåstemplinger krakelerer", 03/7 2011
- Business.dk, "Bagger-revisor: Omverden forstår os ikke", 12/5 2009
- Børsen, "Fejl i regnskaber eksploderer", 19/3 2010
- Børsen, "Revisorer under skarp beskyddning", 19/10 2010
- Børsen, "Krisebanker får blanke påtegninger", 20/10 2010
- Børsen, "Revisorer flygter fra revision til rådgivning", 2/11 2010
- Børsen, "Tilsyn gransker revisorer i konkurssager", 5/1 2011
- Børsen, "Slap revision af konkurskandidater", 10/6 2011
- Børsen, "Revisorbombe tikker under Cimber", 16/6 2011
- Epn.dk, "Der fuskes mere med regnskaber", 12/10 2010
- Erhvervsblandet, "Revisorer forudser konkurser", 4/9 2009
- Erhvervsblandet, "Undgå forbehold i årsregnskabet", 16/2 2010
- INSPI, "Erklæringsbekendtgørelsen", nr. 12, 2008
- INSPI, "Revision i en recessionsperiode", nr. 2, 2009
- INSPI, "Betydningen af ophævelse af revisionspligten for ledelsesberetningen i forhold til revisors påtegninger, placeringen af oplysninger i årsrapporter mv.", nr. 3, 2010
- INSPI, "Going concern og den finansielle krise - Del 1 – ledelsens og revisors generelle ansvar i relation til going concern", nr. 5, 2009
- INSPI, "Going concern og den finansielle krise - Del 2 – ledelsens og revisors generelle ansvar i relation til going concern", nr. 6, 2009
- INSPI, "Going concern og den finansielle krise - Del 3 – betydningen af den finansielle krise for ledelsens og revisors ansvar i relation til going concern (forsat)", nr. 9, 2009
- INSPI, "Ny revisionspåtegning og revisors udtalelse om ledelsesberetningen", nr. 12, 2009
- INSPI, "Klar tale fra revisor?", nr. 4, 2010
- Jyllands-Posten, "Revisorer har vågent øje", 19/10 2010
- Jyllands-Posten, "KRITIK: Hård kritik af danske revisorer", 19/10 2010
- Jyllands-Posten, "Revisorforening klar til andre regler", 19/10 2010
- Jyllands-Posten, "Revisorer forgyldt af krakkede banker", 21/10 2010
- Jyllands-Posten, "Revisorer: Hav ikke blind tillid til os", 14/2 2011
- Jyllands-Posten, "Bag Facaden: Skøn skepsis til revisionen", 18/2 2011
- Politiken, "Stein Bagger-sagen: Erhvervslivets efterskrift", 14/6 2009
- Politiken, "Firmaregnskaber sprækket med fejl", 2/10 2009
- Nyhedsbrev for bestyrelser, "Revisorer har rygrade som regnorme", 4/9 2009
- Nyhedsbrev for bestyrelser, "Skulle revisor have taget forbehold her?", 18/9 2009
- Nyhedsbrev for bestyrelser, "Revisors kommunikation med "Maren i kæret", 2/10 2009

- Nyhedsbrev for bestyrelser, "Presser priskonkurrence revisors uafhængighed?", 12/2 2010
- Nyhedsbrev for bestyrelser, "Revisortilsynet stiller skarpt på going concern", 27/8 2010
- Nyhedsbrev for bestyrelser, "Tvivl om professionel skepsis hos revisorer", 22/10 2010
- Nyhedsbrev for bestyrelser, "Revisortilsyn sætter going concern under lup", 5/11 2010
- Revision & Regnskabsvæsen, "Leder: Revisors påtegning af regnskaber i en krisetid", nr. 9, 2008
- Revision & Regnskabsvæsen, "Gennemførsel af nedskrivningstest: konsekvenser af finanskrisen", 2008, nr. 12
- Revision & Regnskabsvæsen, "Revision i en krisetid – Overvejelser om going concern", nr. 2, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Revisionsudvalg under ændrede økonomiske konjunkturer – Får revisionsudvalget (bestyrelsen) særlige opgaver, når konjunkturerne ændres", nr. 2, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Finanskrisens indvirkning – på oplysninger i årsrapporten om låne faciliteter mv.", nr. 2, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Going concern (1) – ledelsens ansvar i relation til going concern", nr. 6, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Going concern (2) – revisors ansvar i relation til going concern (a) – revisors vurdering af going concern", nr. 7, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Going concern (3) – revisors ansvar i relation til going concern (b) – revisors rapportering om going concern", nr. 8, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Going concern (4) – domme og afgørelser i relation til going concern", nr. 9, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Going concern – En undersøgelse af de seneste årsrapporter og revisionspåtegninger for konkursramte selskaber", nr. 9, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Leder: Rettidig omhu eller rygrade som regnorme?", nr. 10, 2009
- Revision & Regnskabsvæsen, "Leder: Revisorbranchen under lup", nr. 11, 2010
- Revision & Regnskabsvæsen, "Tid til forandring", nr. 1, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Going concern – i retligt perspektiv – ledelsens og revisors ansvar", nr. 4, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Leder: Ramt af finanskrisen – ikke revisionskrisen", nr. 5, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Revisorbranchen under forandring – hvad kan vi forvente fra EU efter krisen og kritik", nr. 5, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Den fremtidige revisionsregulering i EU i dansk perspektiv", nr. 5, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "EU's Grønbog om revision", nr. 5, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Grønbogen og systemiske risici op revisionsmarkedet", nr. 5, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Revisors rolle og koncentrationen på markedet for revisionsydelse – Rapport fra det britiske Overhus "Economic Affairs Committee"", nr. 5, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Leder: Grænser for ansvar – ret og rimeligt", nr. 10, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Grænser for ansvar – ret og rimeligt", nr. 10, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Begrænsning – af revisors ansvar, et erstatnings- og forsikringsretligt perspektiv", nr. 10, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Revisors erstatningsansvar: Grænser for ansvar – ret og rimeligt", nr. 10, 2011
- Revision & Regnskabsvæsen, "Implementering – af Internationale Standarder om Revision og yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning", nr. 11, 2011
- Økonomisk Ugebrev, "Revisorer tvinger virksomheder til åbenhed om bankaftaler", 1/12 2008
- Økonomisk Ugebrev, "E&S Øget risiko for misvisende regnskaber", 23/3 2009
- Økonomisk Ugebrev, "Revisorpåtegning svigter som advarsel", 7/9 2009
- Økonomisk Ugebrev, "Nul kontanter giver ikke revisoradvarsel", 21/9 2009

- Økonomisk Ugebrev, "Mange faresignaler allerede i årsregnskaber", 12/10 2009
- Økonomisk Ugebrev, "Kritisk lup på revisor i kølvandet på krisen", 18/10 2010
- Økonomisk Ugebrev, "Uklar revisorhenvielse til modergarantier", 22/11 2010

Bøger

- Kjeld Chr. Bøg & Lars Kiertzner, "Professionsetik for revisorer", 1. udgave, Foreningen af Statsautoriserede Revisorer
- Jens O. Elling "Finansiell rapportering – teori og regulering", 1. udgave, Gjellerup
- Kim Fücksel, Peter Gath, Lars Bo Langsted & Jens Skovby, "Revisor – regulering & rapportering", 2. udgave, Thomson Reuters
- IFAC, "Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Service Pronouncements" 2010 udgave
- Jesper Seehausen, "Going concern I retligt perspektiv – Ledelsens og revisors ansvar", 1. udgave, Thomson Reuters

Fjernsynsudsendelser

- DR 1, "21 Søndag" 28/11 2011

Hjemmesider

- Danmarks Statistik: www.dst.dk
- Finansiell stabilitet: www.finansiellstabilitet.dk
- FSR: www.fsr.dk
- Relationwise: www.relationwise.com

Lovtekster og regulering øvrigt

- Bekendtgørelse 2008-06-26 nr. 663 om godkendte revisorer og revisionsvirksomheders uafhængighed
- Bekendtgørelse 2008-06-26 nr. 668 om godkendte revisorer erklæringer (erklæringsbekendtgørelsen)
- Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, "Meddelelse om kravene til revisors dokumentation ved afgivelse af erklæringer med sikkerhed", 25/10 2011
- Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, "Udvalgte revisionsmæssige forhold, som revisor skal overveje i lyset af de ændrede markedsforshold", 6/3 2009
- FSR, "Oplysning om usikkerheder om going concern, usikkerhed ved indregning og måling, usædvanlige forhold og efterfølgende begivenheder", 16/12 2009
- FSR, "Udfordringer i forbindelse med årsrapporten 2008", 28/1 2009
- "International Standard om Revision – ISA 300 Planlægning af revision af regnskaber" af IFAC og FSR, april 2009
- "International Standard om Revision – ISA 315 Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser" af IFAC og FSR, april 2009,
- "International Standard om Revision – ISA 560 Efterfølgende begivenheder" af IFAC og FSR, april 2009
- "International Standard om Revision – ISA 570 Fortsat drift (Going concern)" af IFAC og FSR, april 2009
- "International Standard om Revision – ISA 700 Udformning af en konklusion og afgivelse af erklæring om et regnskab" af IFAC og FSR, april 2009
- "International Standard om Revision – ISA 705 Modifikationer til konklusionen i den uafhængige revisors erklæring" af IFAC og FSR, april 2009

- "International Standard om Revision – ISA 706 Supplerende oplysninger vedrørende forståelse af regnskabet og supplerende oplysninger vedrørende forståelse af revisionen i den uafhængige revisors erklæring" af IFAC og FSR, april 2009
- LBKG 2011-04-11 nr. 322 Selskabsloven Aktie- og anpartsselskaber (selskabsloven)
- LBKG 2011-04-11 nr. 323 Årsregnskabsloven med kommentarer, 6. udgave 2011
- "Regnskabsvejledning nr. 1 – Årsrapporten, dens formål og indhold" af FSR, marts 2002
- "Regnskabsvejledning nr. 14 – Indkomstskatter" af FSR, november 1999
- "Regnskabsvejledning for mindre virksomheder" af FSR, juli 2007
- "Revisionsstandard (RS) 570 (Ajourført) Going concern" af FSR, oktober 2006
- "Revisionsstandard (RS) 700 (Ajourført) Den uafhængige revisors påtegning på et fuldstændigt regnskab med generelt formål" af FSR, oktober 2006
- "Revisionsstandard (RS) 701 Modifikationer af den uafhængige revisors påtegning" af FSR, oktober 2006
- "Revisionsudtalelse (UR) nr. 2007-3 – Modifikation af den uafhængige revisors påtegning (forbehold og supplerende oplysninger)", af FSR, april 2007
- "Revisionsudtalelse (UR) nr. 2010-1 – Revisors påtegning og andre erklæringer på årsregnskaber m.v.", af FSR, februar 2010
- "REUV's udtalelse om den uafhængige revisors erklæringer uden modifikationer og supplerende oplysninger ved revision af et fuldstændigt regnskab med generelt formål", af FSR, november 2011
- VEJL2009.0324.UAF Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorer og revisionsvirksomheders uafhængighed
- VEJL2009.0324.BOS Vejledning om bekendtgørelsen om godkendte revisorerers erklæringer (erklæringsbekendtgørelsen)

Opgaver

- Abrahamsen, Marie, "Revisors påtegning – en analyse af going concern", Aalborg Universitet, marts 2011
- Bitsch, Rikke, "Going Concern – Revisors påtegning" Aalborg Univesitet, november 2009
- Bunde, Thomas & Toft, Lasse, "Going Concern", Aalborg Universitet, 2/2 2011
- Thomsen, Hanne B., & Hejbøll, Thomas, "Forståelses- og forventningskløften i 2011 –en analyse af forståelsen og forventningerne mellem revisor og regnskabsbruger i en tid med fokus på fortsat drift", Juli 2011
- Pedersen, Pernille Møller, "Forventningskløften i forbindelse med oplysning om going concern i revisionspåtegningen", Copenhagen Business School, 22/4 2010

Pressemeddelelser

- Europa-Kommissionen, "Tilliden til regnskaber skal genskabes: Europa-Kommissionen vil forbedre kvaliteten, øge dynamikken og skabe større åbenhed på revisionsmarkedet", 30/11 2011
- FSR, "Debat: Revisorerne har fortsat øget fokus på risici", 10/3 2010
- FSR, "Revision skaber merværdi", 20/8 2010
- FSR, "Claus Hjort Frederiksen: Krisen har vist betydningen af revision", 8/9 2010
- FSR, "Debat: Revision skaber værdi", 20/9 2010
- FSR, "FSR svarer på kritik af revisorer", 19/10 2010
- FSR, "Pengeinstitutter tillægger revision stor værdi", 16/12 2010
- FSR, "Revision er forudsætningen for et velfungerende finansielt marked", 11/7 2011
- FSR, "Ny revisoruddannelse forventes klar i 2013", 25/8 2011
- FSR, "Kvalitetskontrollen 2010, 24/10 2011
- FSR, "Finansiering er den største barriere for vækst", 27/10 2011

- FSR, "Økonomisk rådgivning vigtigere i krisetid", 30/10 2011
- FSR, "Ramt af finanskrisen ikke revisionskrisen", 28/11 2011
- FSR, "Formålet med en påtegning", 30/11 2011
- FSR, "Fra grøn bog til lovforslag", 30/11 2011
- FSR, "Fremtidens revisionspolitik", 30/11 2011
- FSR, "Forslag fra EU-Kommisionen øger erhvervslivets omkostninger", 30/11 2011
- FSR, "EU-kommisionens forslag går ud over kvaliteten i revisionen", 13/12 2011

Publikationer

- Europa-Kommisionen, "Grøn bog – Revisionspolitik: Læren af krisen (EØS-relevant tekst)", 13/10 2010
- Europa-Kommisionen, "Arbejdsdokument fra kommissionens tjenestegrene sammendrag af konsekvensanalysen", 30/11 2011
- Europa-Kommisionen, "Forslag til Europa-parlamentets og rådets forordning om specifikke krav til lovpligtig revision af virksomheder af interesse for offentligheden", 30/11 2011
- Europa-Kommisionen, "Forslag til Europa-parlamentets og rådets direktiv om ændring af direktiv 2006/43/EF om lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber", 30/11 2011
- FSR's Revisionsteknisk udvalg, "37 nye standarder om revision", 30/4 2011
- FSR, "Høring om Europakommisionens forslag til nye regler på revisionsområdet – KOM (2011) 778 og KOM (2011) 779/3, 12/12 2011
- FSR & IFAC, "Internationale Standarder – om revision og kvalitetsstyring samt yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning", september 2011
- Jyske Bank, "Den globale finanskrisen – et overblik over finanskrisens forløb", 21/11 2008
- KPMG, "Indsigt i revisorloven – Revisorloven med lovbemærkninger samt tilhørende bekendtgørelser og vejledninger", 2010
- Revisorgruppen Danmark, "4.25.04 Metodehåndbog – Den finansielle krise og revisors reaktion", 24/2 2009
- Revisorgruppen Danmark, "5.25.25 Produkthåndbog – Placering af oplysninger om going concern og andre forhold", 26/1 2010
- Revisortilsynet, "Redegørelse om Revisortilsynets kvalitetskontrol", 24/10 2011
- Revisortilsynet, "Retningslinjer for gennemførelse af kvalitetskontrol og rapportering herom", juli 2011

10. Bilagsliste

Bilag 1	Revisionspåtegning for klasse B og C virksomheder, årsregnskabet udarbejdes efter årsregnskabsloven og årsrapporten indeholder en ledelsesberetning
Bilag 2	Revisors afgivelse af en revisionspåtegning hvor forudsætningen om fortsat drift er relevant, men ved utilstrækkelig oplysning om væsentlig usikkerhed.
Bilag 3	Revisors afgivelse af en revisionspåtegning hvor forudsætningen om fortsat drift er relevant, men ved utilstrækkelig oplysning om væsentlig usikkerhed.
Bilag 4	Revisors afgivelse af en revisionspåtegning hvor forudsætningen om fortsat drift er passende og ved tilstrækkelig oplysning om væsentlig usikkerhed.
Bilag 5	Revisors afgivelse af en revisionspåtegning hvor årsregnskabet er aflagt under forudsætningen af fortsat drift, men hvor forudsætningen ikke relevant
Bilag 6	Spørgeskema
Bilag 7	Præsentation af alle færdiggjorte besvarelser af spørgeskemaet

Bilag 1

Revisionspåtegning for klasse B og C virksomheder, årsregnskabet udarbejdes efter årsregnskabsloven og årsrapporten indeholder en ledelsesberetning

Den uafhængige revisors erklæringer

Til kapitalejerne i Selskab BC

Påtegning på årsregnskabet

Vi har revideret årsregnskabet for Selskab BC for regnskabsåret 1. januar – 31. december 2011, der omfatter [anvendt regnskabspraksis, resultatopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse, pengestrømsopgørelse og noter].¹⁷⁹ Årsregnskabet udarbejdes efter årsregnskabsloven.

Ledelsens ansvar for årsregnskabet

Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med årsregnskabsloven. Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser nødvendig for at udarbejde et årsregnskab uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Revisors ansvar

Vores ansvar er at udtrykke en konklusion om årsregnskabet på grundlag af vores revision. Vi har udført revisionen i overensstemmelse med internationale standarder om revision og yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning. Dette kræver, at vi overholder etiske krav samt planlægger og udfører revisionen for at opnå høj grad af sikkerhed for, om årsregnskabet er uden væsentlig fejlinformation.

En revision omfatter udførelse af revisionshandlinger for at opnå revisionsbevis for beløb og oplysninger i årsregnskabet. De valgte revisionshandlinger afhænger af revisors vurdering, herunder vurdering af risici for væsentlig fejlinformation i årsregnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl. Ved risikovurderingen overvejer revisor intern kontrol, der er relevant for virksomhedens udarbejdelse af et årsregnskab, der giver et retvisende billede. Formålet hermed er at udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne, men ikke at udtrykke en konklusion om effektiviteten af virksomhedens interne kontrol. En revision omfatter endvidere vurdering af, om ledelsens valg af

¹⁷⁹ Tilpasses regnskabets elementer

regnskabspraksis er passende, om ledelsens regnskabsmæssige skøn er rimelige samt den samlede præsentation af årsregnskabet.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Revisionen har ikke givet anledning til forbehold.

Konklusion

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2011 samt af resultatet af selskabets aktiviteter [og pengestrømme] for regnskabsåret 1. januar – 31. december 2011 i overensstemmelse med årsregnskabsloven.

Udtalelse om ledelsesberetningen

Vi har i henhold til årsregnskabsloven gennemlæst ledelsesberetningen. Vi har ikke foretaget yderligere handlinger i tillæg til den udførte revision af årsregnskabet. Det er på denne baggrund vores opfattelse, at oplysningerne i ledelsesberetningen er i overensstemmelse med årsregnskabet.

Viborg, 31. marts 2012

Statsautoriseret revisionspartnerselskab

Anders Andersen

Statsautoriseret revisor

Bilag 2

Revisors afgivelse af en revisionspåtegning hvor forudsætningen om fortsat drift er relevant, men ved utilstrækkelig oplysning om væsentlig usikkerhed.

Eksempel på konklusion med forbehold

Forbehold

Grundlag for konklusion med forbehold

Selskabets aftaler om finansiering udløber, og restgælden forfalder den 19. marts 2012. Selskabet har ikke været i stand til at genforhandle eller opnå ny finansiering. Denne situation tyder på, at der er en væsentlig usikkerhed, der kan rejse betydelig tvivl om selskabets mulighed for at fortsætte driften, hvorfor selskabet kan være ude af stand til at realisere sine aktiver og indfri sine forpligtelser som led i den normale drift. Regnskabet og noterne hertil giver ikke fyldestgørende oplysning om dette forhold.

Konklusion med forbehold

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet bortset fra virkningen af det i forbeholdet anførte, giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2011 samt af resultatet af selskabets aktiviteter [og pengestrømme] for regnskabsåret 1. januar – 31. december 2011 i overensstemmelse med årsregnskabsloven.

Bilag 3

Revisors afgivelse af en revisionspåtegning hvor forudsætningen om fortsat drift er relevant, men ved utilstrækkelig oplysning om væsentlig usikkerhed.

Eksempel på afkræftende konklusion

Forbehold

Grundlag for afkræftende konklusion

Selskabets aftaler om finansiering udløb, og restgælden forfaldt den 31. december 2011. Selskabet har ikke været i stand til at genforhandle og opnå ny finansiering og overvejer anmeldelse af konkurs. Disse begivenheder tyder på en væsentlig usikkerhed der kan rejse betydelig tvivl om selskabets mulighed for at fortsætte driften, hvorfor selskabet kan være ude af stand til at realisere sine aktiver og indfri sine forpligtelser som led i den normale drift. Regnskabet og noterne hertil indeholder ikke oplysninger om dette forhold.

Afkræftende konklusion

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet som følge af det i forbeholdet anførte, ikke giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2011 samt af resultatet af selskabets aktiviteter [og pengestrømme] for regnskabsåret 1. januar – 31. december 2011 i overensstemmelse med årsregnskabsloven.

Bilag 4

Revisors afgivelse af en revisionspåtegning hvor forudsætningen om fortsat drift er passende og ved tilstrækkelig oplysning om væsentlig usikkerhed.

Eksempel på en supplerende oplysning

Konklusion

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2011 samt af resultatet af selskabets aktiviteter [og pengestrømme] for regnskabsåret 1. januar – 31. december 2011 i overensstemmelse med årsregnskabsloven.

Supplerende oplysning vedrørende forhold i regnskabet

Uden at tage forbehold for vores konklusion henleder vi opmærksomheden på note 1 i regnskabet, hvoraf det fremgår, at selskabet har haft et tab på 1.000 tkr. i regnskabsåret, der sluttede 31. december 2011, og at selskabets forpligtelser pr. denne dato overstiger selskabets aktiver med 500 tkr. Disse forhold sammen med de i note 1 øvrige nævnte forhold indikerer, at der er en væsentlig usikkerhed, der kan rejse betydelig tvivl om selskabets mulighed for at fortsætte driften.

Bilag 5

Revisors afgivelse af en revisionspåtegning hvor årsregnskabet er aflagt under forudsætningen af fortsat drift, men hvor forudsætningen ikke relevant

Eksempel på afkræftende konklusion

Forbehold

Grundlag for afkræftende konklusion

Årsregnskabet er udarbejdet under forudsætning af fortsat drift. Som det fremgår af note 1, er det en forudsætning for selskabets fortsatte drift, at selskabets nuværende kreditfaciliteter kan udvides væsentligt og opretholdes i takt med finansieringsbehovet. Selskabets ledelse har ført en række forhandlinger med selskabets pengeinstitut. Disse forhandlinger er foreløbigt endt uden resultat. Det er ledelsens opfattelse, at selskabets kreditfacilitet vil blive udvidet, og at selskabet derfor overholder forudsætningen for fortsat drift. Vi er ikke enige heri, og vi tager derfor forbehold for, at årsregnskabet er udarbejdet under forudsætningen af fortsat drift.

Afkræftende konklusion

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet som følge af det i forbeholdet anførte, ikke giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2011 samt af resultatet af selskabets aktiviteter [og pengestrømme] for regnskabsåret 1. januar – 31. december 2011 i overensstemmelse med årsregnskabsloven.

Bilag 6

I hvilken forbindelse anvender du årsrapporter?

- ☐ Som kreditgiver (Bankrådgiver, realkreditinstitut mv.)
- ☐ Som investor
- ☐ Som samarbejdspartner eller konkurrenter (Leverandør, kunder mv.)

Hvor ofte anvender du årsrapporter?

- ☐ Dagligt
- ☐ Ugentligt
- ☐ Minimum en gang om måneden
- ☐ Årligt
- ☐ Mindre end en gang årligt

Hvordan føler du din viden er til kravene omkring udarbejdelse af en årsrapport, samt hvilke oplysninger årsrapporten skal indeholde?

- ☐ Jeg har stor viden omkring kravene
- ☐ Jeg kender de mest grundlæggende krav
- ☐ Jeg ved ingenting eller meget lidt om kravene

Hvordan føler du din viden er omkring kravene til revisors revision af en årsrapport?

- ☐ Jeg har stor viden omkring kravene
- ☐ Jeg kender de mest grundlæggende krav
- ☐ Jeg ved ingenting eller meget lidt om kravene

Hvorfra har du din viden omkring kravene til regnskabsaflæggelsen samt revisors revision?

- ☐ Igennem praktisk erfaring (elevuddannelse eller selvlært)
- ☐ Kort videregående uddannelse (gymnasial uddannelse)
- ☐ Økonomisk mellemlang eller lang videregående uddannelse (HA, HD, Cand. Merc. Aud., mv.)
- ☐ Anden mellemlang eller lang videregående uddannelse

Hvem har ansvaret for at årsrapporten giver et retvisende billede?

- ☐ Virksomhedens ledelse
- ☐ Revisor
- ☐ Både virksomhedens ledelse og revisor

Hvilke bestanddele har væsentlig betydning for din analyse af en årsrapport?

Du kan her vælge flere svarmuligheder

- ☐ Ledelsespåtegning
- ☐ Revisors erklæring
- ☐ Hoved- og nøgletal
- ☐ Ledelsesberetningen
- ☐ Resultatopgørelse
- ☐ Balance
- ☐ Pengestrømsopgørelse

Hvornår læser du revisors erklæring?

- ☐ Før selve regnskabet
- ☐ Efter selve regnskabet
- ☐ Det er tilfældigt

Hvor stor en del af revisors erklæring læser du?

- ☐ Hele erklæringen
- ☐ Kun indledningen
- ☐ Kun konklusionsafsnit og eventuelle forbehold eller supplerende oplysninger
- ☐ Kun konklusionsafsnittet
- ☐ Kun eventuelle forbehold eller supplerende oplysninger

Hvorfor læser du ikke revisors erklæring?

Du kan her vælge flere svarmuligheder.

- ☐ Der står altid det samme
 - ☐ Forstår alligevel ikke hvad der står
 - ☐ Føler ikke den giver andre informationer, end hvad jeg kan læse andre steder i årsrapporten
 - ☐ Det er bare tekst, den vigtigste information i regnskabet er tal-delen
 - ☐ Anden begrundelse
-

Hvad betyder det at revisor afgiver en supplerende oplysning i sin erklæring?

- ☐ Revisor mener, at årsregnskabet giver et retvisende billede
- ☐ Revisor mener ikke at dele, eller hele årsregnskabet giver et retvisende billede
- ☐ Revisor vil gerne have, at du som regnskabsbruger bliver opmærksom på væsentlige oplysninger og usikkerheder i regnskabet eller øvrige forhold, hvor ledelsen kan ifalde ansvar

Hvad betyder det at revisor har taget et forbehold i sin erklæring?

- ☐ Revisor mener, at årsregnskabet giver et retvisende billede
- ☐ Revisor mener ikke at dele, eller hele årsregnskabet giver et retvisende billede
- ☐ Revisor vil gerne have, at du som regnskabsbruger bliver opmærksom på væsentlige oplysninger og usikkerheder i regnskabet eller øvrige forhold, hvor ledelsen kan ifalde ansvar

Revisor kan afgive tre typer af forbehold; manglende konklusion, afkræftende konklusion samt konklusion med forbehold. Ved du, hvad forskellen er på disse tre typer?

- ☐ Ja
- ☐ Måske (Jeg tror det, men er usikker)
- ☐ Nej

Spørgsmål om going concern

Ifølge årsregnskabsloven skal et regnskab aflægges efter nogle grundlæggende principper. Et af de grundlæggende principper er, at virksomheden skal kunne fortsætte sin drift i en overskuelig fremtid. Denne forudsætning kaldes for going concern forudsætningen. Vurderes det, at virksomheden kan fortsætte sin drift i en overskuelig fremtid, værdiansættes virksomhedens aktiver og passiver som om virksomheden er forsættende. Vurderes det derimod ikke, at virksomheden har evnen til at forsætte sin drift, så skal virksomhedens aktiver og passiver indregnes til salgspriser.

Hvor lang tid skal virksomheden kunne fortsætte sin drift for at going concern forudsætningen er overholdt?

- ☐ 3 måneder efter regnskabsårets afslutning
- ☐ 6 måneder efter regnskabsårets afslutning
- ☐ 12 måneder efter regnskabsårets afslutning
- ☐ 12 måneder efter at revisor har underskrevet regnskabet
- ☐ Mere end et år efter at revisor har underskrevet regnskabet

Frem til hvilket tidspunkt skal revisor medtage informationer om skete begivenheder, eller forhold som har betydning for revisors vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte sin drift?

- ☐ Begivenheder og forhold som er sket før regnskabsårets afslutning
- ☐ Begivenheder og forhold som er sket før den dag, hvor revisor starter sin revision
- ☐ Begivenheder og forhold som er sket før den dag, hvor revisor skriver under på regnskabet
- ☐ Begivenheder og forhold som er sket før den dag, hvor ledelsen godkender regnskabet på virksomhedens generalforsamling

Hvis revisor har afgivet en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger og virksomheden efterfølgende går konkurs. Har revisor så efter din vurdering lavet en fejl.

- ☐ Ja, helt sikkert. Revisor har altid fejlet hvis virksomheden går konkurs, inden der aflægges et nyt regnskab
- ☐ Det kommer an på, om revisor kendte eller burde kende det forhold, som er skyld i at virksomheden er gået konkurs
- ☐ Nej, det er kun ledelsens ansvar, at virksomheden overholder going concern forudsætningen
- ☐ Nej, det er bankens ansvar

Hvis revisor har revideret årsregnskabet og afgiver en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger, hvor sikkert er det så efter din vurdering, at virksomheden ikke går konkurs inden, der igen aflægges et nyt årsregnskab?

- ☐ 100% sikkerhed (garanti)
- ☐ Høj grad af sikkerhed
- ☐ Begrænset grad af sikkerhed
- ☐ Ingen sikkerhed

En virksomhed er gået konkurs efter at revisor har afgivet en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger. Af årsregnskabet fremgår det, at virksomheden har haft underskud de sidste to regnskabsår og at omsætningen har været faldende. Selskabskapitalen var ved regnskabsårets afslutning stadig intakt og virksomheden havde ingen likviditetsproblemer. Der vil i de efterfølgende spørgsmål blive fremført forskellige forhold, som har gjort, at virksomheden er gået konkurs, og du skal vurdere om revisor har afgivet den rigtige erklæring, eller om revisor burde have afgivet en anden erklæring.

Der skal svares en ud af følgende 5 svarmuligheder:

- Rigtig: Revisor har afgivet den rigtige erklæring
- Suppl. oplysning: Revisor burde have afgivet en erklæring med supplerende oplysninger
- Forbehold: Revisor burde have afgivet en erklæring med forbehold, afkræftende konklusion eller manglede konklusion.
- Ej fortsat drift: Revisor burde have afgivet en erklæring, som viser at der er problemer med virksomhedens evne til at fortsætte driften, men jeg ved bare, ikke hvilke type erklæring revisor burde have givet.
- Ved ikke: Jeg ved det ikke

	Rigtig	Suppl. oplysning	Forbehold	Ej fortsat drift	Ved ikke
Hvilken erklæring burde revisor have afgivet ud fra de i eksemplet givne oplysninger	☐	☐	☐	☐	☐
En af virksomhedens store debitor går konkurs før virksomheden har aflagt årsrapporten. Virksomheden lider så stort et tab, at de efter regnskabsaflæggelsen går konkurs. Der er ingen oplysninger i årsregnskabet om debitor tabet	☐	☐	☐	☐	☐
En af virksomhedens store debitor går konkurs efter virksomheden har aflagt årsrapporten og virksomheden lider så stort et tab at de efterfølgende går konkurs	☐	☐	☐	☐	☐
Virksomheden får efter regnskabsaflæggelsen ikke forlænget deres kreditaftale med banken og går efterfølgende konkurs på grund af manglede likviditet. Det er ikke i regnskabet oplyst, at det er usikkerhed omkring forlængelsen af virksomhedens kreditaftale.	☐	☐	☐	☐	☐

Virksomheden taber en stor retssag efter regnskabsaflæggelsen som resulterer i at virksomheden går konkurs. Retssagen er startet før regnskabsaflæggelsen og der er i regnskabet oplyst at udfaldet af retssagen er usikkert og at udfaldet kan påvirke virksomhedens evne til at fortsætte driften.	☐	☐	☐	☐	☐
Virksomheden taber en stor retssag efter regnskabsaflæggelsen som resulterer i at virksomheden går konkurs. Retssagen er startet før regnskabsaflæggelsen, men der ingen oplysninger om retssagen i virksomhedens årsregnskab.	☐	☐	☐	☐	☐

Revisor skal ifølge lovgivningen være uafhængig for at kunne afgive en erklæring på et regnskab. Kan følgende forhold ifølge din vurdering påvirke revisors uafhængighed til den virksomhed, som han skal afgive en erklæring for?

Du kan her vælge flere svarmuligheder

- ☐ Store honorarer fra virksomheden
- ☐ Revisor udfører rådgivnings assistance for virksomheden
- ☐ Revisor udfører assistance med udarbejdelse og opstilling af regnskabet
- ☐ Revisor har haft samme kunde i lang tid
- ☐ Nej, ingen af de overstående forhold påvirker min vurdering af revisors uafhængighed

Der har igennem den seneste tid været en offentlig debat og kritik af revisorer i sager, hvor virksomheder er gået konkurs, efter at revisor har afgivet en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger omkring going concern problemer. Der har i den offentlige debat været talt om, at der er en forventningskløft imellem regnskabsbrugerens forventninger og de regler, som revisor skal følge. Mener du, at der er en forventningskløft imellem dine forventninger til revisors arbejde og det arbejde, som revisor udfører for at revidere going concern problematikken?

- ☐ Nej, mine forventninger svarer til det arbejde, som revisor udfører i dag
- ☐ Ja, jeg mener ikke at reglerne svarer til mine forventninger, og mener at reglerne bør laves om.
- ☐ Ja, reglerne svarer ikke til mine forventninger, men det skyldes, at jeg har højere forventninger til revisors arbejde, end det som reglerne kræver af revisor.
- ☐ Nej, jeg mener ikke, at der er nogen forskel på mine forventninger og de regler som revisor skal følge, men jeg mener til gengæld ikke, at revisorer udfører deres arbejde godt nok.
- ☐ Andre begrundelser

EU-kommissionen er kommet med en række forslag der skal forbedre revisors erklæring og derved formindske en forventningskløft. Er der nogen af følgende forhold, som vil forbedre din tillid til revisors rapportering, give dig relevante oplysninger eller gøre det nemmere for dig, at forstå revisors rapportering?

Du kan her vælge flere svarmuligheder

- ☐ Revisionen skal give en større sikkerhed for, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejl information end regnskabet gør i dag, også selv om det bliver dyrere for virksomhederne
- ☐ Revisors erklæring skal indeholde en bedre beskrivelse af revisors rolle og den udførte revision
- ☐ Bedre uddannelse af revisorerne
- ☐ Revisor skal ikke aflønnes af de virksomheder som de reviderer
- ☐ Revisor må kun revidere den enkelte virksomhed i et bestemt antal år, for at undgå at revisor får for tætte relationer med virksomheden og dennes ledelsen
- ☐ De revisorer der udfører revisionen, må ikke også udføre rådgivning og øvrig assistance for virksomheden, men andre revisorer i samme revisionsvirksomhed må godt
- ☐ Der skal fastsættes et maksimalt honorar, som revisor må modtage fra samme virksomhed
- ☐ Der skal være bedre ekstern tilsyn med, at revisor udfører deres arbejde godt nok
- ☐ Erklæringen bør indeholde flere oplysninger. Hvilke oplysninger mangler du:

Har den offentlige debat og kritik af revisors rolle i konkurssager haft betydning for din vurdering af revisors troværdighed?

- ☐ Nej, det har ikke ændret mit syn på revisorer
- ☐ Ja, min tillid til revisors arbejde er blevet mindre
- ☐ Ja, min tillid til revisors arbejde er blevet bedre
- ☐ Jeg har ikke hørt den offentlige kritik og mit syn på revisor er derfor uændret

Bilag 7

1	I hvilken forbindelse anvender du årsrapporter?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Som kreditgiver (Bankrådgiver, realkreditinstitut mv.)	37	62,71%	
2	2. Som investor	4	6,78%	
3	3. Som samarbejdspartner eller konkurrenter (Leverandør, kunder mv.)	18	30,51%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		1,68		

2	Hvor ofte anvender du årsrapporter?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Dagligt	17	28,81%	
2	2. Ugentligt	13	22,03%	
3	3. Minimum en gang om måneden	19	32,20%	
4	4. Årligt	8	13,56%	
5	5. Mindre end en gang årligt	2	3,39%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,41		

3	Hvordan føler du din viden er til kravene omkring udarbejdelse af en årsrapport, samt hvilke oplysninger årsrapporten skal indeholde?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Jeg har stor viden omkring kravene	10	16,95%	
2	2. Jeg kender de mest grundlæggende krav	46	77,97%	
3	3. Jeg ved ingenting eller meget lidt om kravene	3	5,08%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		1,88		

4	Hvordan føler du din viden er omkring kravene til revisors revision af en årsrapport?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Jeg har stor viden omkring kravene	5	8,47%	
2	2. Jeg kender de mest grundlæggende krav	43	72,88%	
3	3. Jeg ved ingenting eller meget lidt om kravene	11	18,64%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,10		

5	Hvorfra har du din viden omkring kravene til regnskabsaflæggelsen samt revisors revision?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Igennem praktisk erfaring (elevuddannelse eller selvært)	5	8,93%	
2	2. Kort videregående uddannelse (gymnasial uddannelse)	10	17,86%	
3	3. Økonomisk mellemlang eller lang videregående uddannelse (HA, HD, Cand. Merc. Aud., mv.)	26	46,43%	
4	4. Anden mellemlang eller lang videregående uddannelse	15	26,79%	
Total		56	100%	
Gennemsnit		2,91		

6	Hvem har ansvaret for at årsrapporten giver et retvisende billede?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Virksomhedens ledelse	20	33,90%	
2	2. Revisor	4	6,78%	
3	3. Både virksomhedens ledelse og revisor	35	59,32%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,25		

7	Hvilke bestanddele har væsentlig betydning for din analyse af en årsrapport?	Antal	Procent	Grafik
Du kan her vælge flere svarmuligheder				
1	1. Ledelsespåtegning	24	8,48%	
2	2. Revisors erklæring	40	14,13%	
3	3. Hoved- og nøgletal	42	14,84%	
4	4. Ledelsesberetningen	38	13,43%	
5	5. Resultatopgørelse	52	18,37%	
6	6. Balance	52	18,37%	
7	7. Pengestrømsopgørelse	35	12,37%	
Total		283	100%	
Gennemsnit		4,24		

8	Hvornår læser du revisors erklæring?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Før selve regnskabet	23	57,50%	
2	2. Efter selve regnskabet	3	7,50%	
3	3. Det er tilfældigt	14	35,00%	
Total		40	100%	
Gennemsnit		1,78		

9	Hvor stor en del af revisors erklæring læser du?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Hele erklæringen	14	35,00%	
2	2. Kun indledningen	0	0,00%	
3	3. Kun konklusionsafsnit og eventuelle forbehold eller supplerende oplysninger	23	57,50%	
4	4. Kun konklusionsafsnittet	0	0,00%	
5	5. Kun eventuelle forbehold eller supplerende oplysninger	3	7,50%	
Total		40	100%	
Gennemsnit		2,45		

10	Hvorfor læser du ikke revisors erklæring? Du kan her vælge flere svarmuligheder.	Antal	Procent	Grafik
1	1. Der står altid det samme	11	40,74%	
2	2. Forstår alligevel ikke hvad der står	0	0,00%	
3	3. Føler ikke den giver andre informationer, end hvad jeg kan læse andre steder i årsrapporten	8	29,63%	
4	4. Det er bare tekst, den vigtigste information i regnskabet er tal-delen	6	22,22%	
5	5. Anden begrundelse	2	7,41%	
Total		27	100%	
Gennemsnit		2,56		

Anden begrundelse

Jeg læser altid erklæringen - synes bare ikke den har så meget værdi

Føler ofte det er standardformuleringer

11	Hvad betyder det at revisor afgiver en supplerende oplysning i sin erklæring?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Revisor mener, at årsregnskabet giver et retvisende billede	2	3,39%	
2	2. Revisor mener ikke at dele, eller hele årsregnskabet giver et retvisende billede	7	11,86%	
3	3. Revisor vil gerne have, at du som regnskabsbruger bliver opmærksom på væsentlige oplysninger og usikkerheder i regnskabet eller øvrige forhold, hvor ledelsen kan ifalde ansvar	50	84,75%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,81		

12	Hvad betyder det at revisor har taget et forbehold i sin erklæring?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Revisor mener, at årsregnskabet giver et retvisende billede	0	0,00%	
2	2. Revisor mener ikke at dele, eller hele årsregnskabet giver et retvisende billede	26	44,07%	
3	3. Revisor vil gerne have, at du som regnskabsbruger bliver opmærksom på væsentlige oplysninger og usikkerheder i regnskabet eller øvrige forhold, hvor ledelsen kan ifalde ansvar	33	55,93%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,56		

13	Revisor kan afgive tre typer af forbehold; manglende konklusion, afkræftet konklusion samt konklusion med forbehold. Ved du, hvad forskellen er på disse tre typer?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Ja	0	0,00%	
2	2. Måske (Jeg tror det, men er usikker)	36	61,02%	
3	3. Nej	23	38,98%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,39		

15	Hvor lang tid skal virksomheden kunne fortsætte sin drift for at going concern forudsætningen er overholdt?	Antal	Procent	Grafik
1	1. 3 måneder efter regnskabsårets afslutning	3	5,08%	
2	2. 6 måneder efter regnskabsårets afslutning	3	5,08%	
3	3. 12 måneder efter regnskabsårets afslutning	27	45,76%	
4	4. 12 måneder efter at revisor har underskrevet regnskabet	17	28,81%	
5	5. Mere end et år efter at revisor har underskrevet regnskabet	9	15,25%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		3,44		

16	Frem til hvilket tidspunkt skal revisor medtage informationer om skete begivenheder, eller forhold som har betydning for revisors vurdering af virksomheden evne til at fortsætte sin drift?	Antal	Procent	Grafik
1	1. Begivenheder og forhold som er sket før regnskabsårets afslutning	9	15,25%	
2	2. Begivenheder og forhold som er sket før den dag, hvor revisor starter sin revision	1	1,69%	
3	3. Begivenheder og forhold som er sket før den dag, hvor revisor skriver under på regnskabet	35	59,32%	
4	4. Begivenheder og forhold som er sket før den dag, hvor ledelsen godkender regnskabet på virksomhedens generalforsamling	14	23,73%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,92		

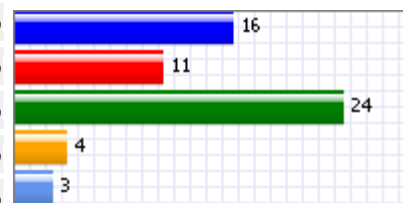
17	Hvis revisor har afgivet en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger og virksomheden efterfølgende går konkurs. Har revisor så efter din vurdering lavet en fejl.	Antal	Procent	Grafik
1	1. Ja, helt sikkert. Revisor har altid fejlet hvis virksomheden går konkurs, inden der aflægges et nyt regnskab	0	0,00%	
2	2. Det kommer an på, om revisor kendte eller burde kende det forhold, som er skyld i at virksomheden er gået konkurs	55	94,83%	
3	3. Nej, det er kun ledelsens ansvar, at virksomheden overholder going concern forudsætningen	3	5,17%	
4	4. Nej, det er bankens ansvar	0	0,00%	
Total		58	100%	
Gennemsnit		2,05		

18	Hvis revisor har revideret årsregnskabet og afgiver en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger, hvor sikkert er det så efter din vurdering, at virksomheden ikke går konkurs inden, der igen aflægges et nyt årsregnskab?	Antal	Procent	Grafik
1	1. 100 % sikkerhed (garanti)	0	0,00%	
2	2. Høj grad af sikkerhed	19	32,20%	
3	3. Begrænset grad af sikkerhed	19	32,20%	
4	4. Ingen sikkerhed	21	35,59%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		3,03		

En virksomhed er gået konkurs efter at revisor har afgivet en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger. Af årsregnskabet fremgår det, at virksomheden har haft underskud de sidste to regnskabsår og at omsætningen har været faldende. Selskabskapitalen var ved regnskabsårets afslutning stadig intakt og virksomheden havde ingen likviditetsproblemer. Der vil i de efterfølgende spørgsmål blive fremført forskellige forhold, som har gjort, at virksomheden er gået konkurs, og du skal vurdere om revisor har afgivet den rigtige erklæring, eller om revisor burde have afgivet en anden erklæring. Der skal svares en ud af følgende 5 svarmuligheder:				
19	Rigtig: Revisor har afgivet den rigtige erklæring - Suppl. oplysning: Revisor burde have afgivet en erklæring med supplerende oplysninger - Forbehold: Revisor burde have afgivet en erklæring med forbehold, afkræftende konklusion eller manglede konklusion. - Ej fortsat drift: Revisor burde have afgivet en erklæring, som viser at der er problemer med virksomhedens evne til at fortsætte driften, men jeg ved bare, ikke hvilke type erklæring revisor burde have give. - Ved ikke: Jeg ved det ikke	Antal	Procent	Grafik
19.1 Hvilken erklæring burde revisor have afgivet ud fra de i eksemplet givne oplysninger				
1	1. Rigtig	27	50,00%	
2	2. Suppl. oplysning	13	24,07%	
3	3. Forbehold	8	14,81%	
4	4. Ej fortsat drift	2	3,70%	
5	5. Ved ikke	4	7,41%	
Total		54	100%	
Gennemsnit		1,94		
19.2 En af virksomhedens store debitor går konkurs før virksomheden har aflagt årsrapporten. Virksomheden lider så stort et tab, at de efter regnskabsaflæggelsen går konkurs. Der er ingen oplysninger i årsregnskabet om debitor tabet				
1	1. Rigtig	0	0,00%	
2	2. Suppl. oplysning	13	22,41%	
3	3. Forbehold	26	44,83%	
4	4. Ej fortsat drift	16	27,59%	
5	5. Ved ikke	3	5,17%	
Total		58	100%	
Gennemsnit		3,16		
19.3 En af virksomhedens store debitor går konkurs efter virksomheden har aflagt årsrapporten og virksomheden lider så stort et tab at de efterfølgende går konkurs				
1	1. Rigtig	38	65,52%	
2	2. Suppl. oplysning	12	20,69%	
3	3. Forbehold	2	3,45%	
4	4. Ej fortsat drift	1	1,72%	
5	5. Ved ikke	5	8,62%	
Total		58	100%	
Gennemsnit		1,67		

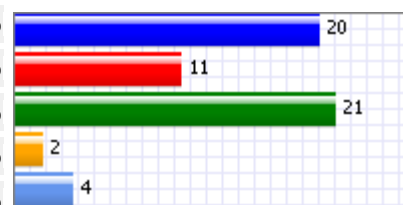
19.4 Virksomheden får efter regnskabsaflægningen ikke forlænget deres kreditaftale med banken og går efterfølgende konkurs på grund af manglede likviditet. Det er ikke i regnskabet oplyst, at det er usikkerhed omkring forlængelsen af virksomhedens kreditaftale.

1	1. Rigtig	16	27,59%
2	2. Suppl. oplysning	11	18,97%
3	3. Forbehold	24	41,38%
4	4. Ej fortsat drift	4	6,90%
5	5. Ved ikke	3	5,17%
Total		58	100%
Gennemsnit		2,43	

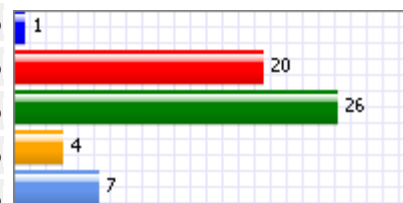
19.5 Virksomheden taber en stor retssag efter regnskabsaflægningen som resulterer i at virksomheden går konkurs. Retssagen er startet før regnskabsaflægningen og der er i regnskabet oplyst at udfaldet af retssagen er usikkert og at udfaldet kan påvirke virksomhedens evne til at fortsætte driften.

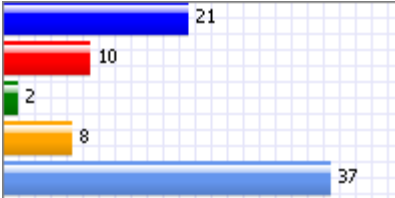
1	1. Rigtig	20	34,48%
2	2. Suppl. oplysning	11	18,97%
3	3. Forbehold	21	36,21%
4	4. Ej fortsat drift	2	3,45%
5	5. Ved ikke	4	6,90%
Total		58	100%
Gennemsnit		2,29	

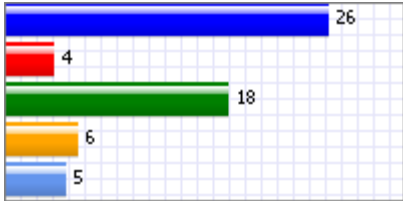

19.6 Virksomheden taber en stor retssag efter regnskabsaflægningen som resulterer i at virksomheden går konkurs. Retssagen er startet før regnskabsaflægningen, men der ingen oplysninger om retssagen i virksomhedens årsregnskab.

1	1. Rigtig	1	1,72%
2	2. Suppl. oplysning	20	34,48%
3	3. Forbehold	26	44,83%
4	4. Ej fortsat drift	4	6,90%
5	5. Ved ikke	7	12,07%
Total		58	100%
Gennemsnit		2,93	

20	Revisor skal ifølge lovgivningen være uafhængig for at kunne afgive en erklæring på et regnskab. Kan følgende forhold ifølge din vurdering påvirke revisors uafhængighed til den virksomhed, som han skal afgive en erklæring for?	Antal	Procent	Grafik
Du kan her vælge flere svarmuligheder				
1	 1. Store honorarer fra virksomheden	21	26,92%	
2	 2. Revisor udfører rådgivnings assistance for virksomheden	10	12,82%	
3	 3. Revisor udfører assistance med udarbejdelse og opstilling af regnskabet	2	2,56%	
4	 4. Revisor har haft samme kunde i land tid	8	10,26%	
5	 5. Nej, ingen af de overstående forhold påvirker min vurdering af revisors uafhængighed	37	47,44%	
Total		78	100%	
Gennemsnit		3,38		

21 Der har igennem den seneste tid været en offentlig debat og kritik af revisorer i sager, hvor virksomheder er gået konkurs, efter at revisor har afgivet en erklæring uden forbehold eller supplerende oplysninger omkring going concern problemer. Der har i den offentlige debat været talt om, at der er en forventningskløft imellem regnskabsbrugerens forventninger og de regler, som revisor skal følge. Mener du, at der er en forventningskløft imellem dine forventninger til revisors arbejde og det arbejde, som revisor udfører for at revidere going concern problematikken?		Antal	Procent	Grafik
1	1. Nej, mine forventninger svarer til det arbejde, som revisor udfører i dag	26	44,07%	
2	2. Ja, jeg mener ikke at reglerne svarer til mine forventninger, og mener at reglerne bør laves om.	4	6,78%	
3	3. Ja, reglerne svarer ikke til mine forventninger, men det skyldes, at jeg har højere forventninger til revisors arbejde, end det som reglerne kræver af revisor.	18	30,51%	
4	4. Nej, jeg mener ikke, at der er nogen forskel på mine forventninger og de regler som revisor skal følge, men jeg mener til gengæld ikke, at revisorer udfører deres arbejde godt nok.	6	10,17%	
5	5. Andre begrundelser	5	8,47%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		2,32		

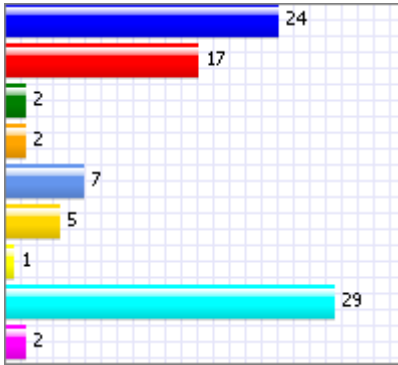
Andre begrundelser

Svært spørgsmål at svare entydigt på. I langt de fleste sager vurderer jeg at forventningerne opfyldes, men vi ser desværre - specielt fra mindre revisorer en meget svingende kvalitet.

Der er overraskende stor forskel i den ydelse revisorer præsterer i regnskabsaflæggelser. Informationerne er ofte minimale og intetsigende især i de eksterne rapporter. Ejerne er ofte klædt for dårligt på fra revisors side mht. regnskabsindsigt. Mine forventninger hertil er højere.

Jeg kender ikke reglerne godt nok til at kommentere på at der er en forventningskløft mellem regler og mine forventninger. Men der jævnligt en kløft mellem mine forventninger og kvaliteten af det produkt/årsrapport/review jeg modtager.

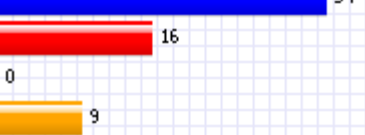
Jeg mener der er stor forskel på de afgivne regnskaber, og her for at ikke alle revisorer udfører deres arbejde godt nok. Derfor har jeg samtidigt højere forventninger til at de regler der kræves af revisor overholdes.

22	EU-kommissionen er kommet med en række forslag der skal forbedre revisors erklæring og derved formindske en forventningskløft. Er der nogen af følgende forhold, som vil forbedre din tillid til revisors rapportering, give dig relevante oplysninger eller gøre det nemmere for dig, at forstå revisors rapportering?	Antal	Procent	Grafik
Du kan her vælge flere svarmuligheder				
1	1. Revisionen skal give en større sikkerhed for, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejl information end regnskabet gør i dag, også selv om det bliver dyrere for virksomhederne	24	26,97%	
2	2. Revisors erklæring skal indeholde en bedre beskrivelse af revisors rolle og den udførte revision	17	19,10%	
3	3. Bedre uddannelse af revisorerne	2	2,25%	
4	4. Revisor skal ikke aflønnes af de virksomheder som de reviderer	2	2,25%	
5	5. Revisor må kun revidere den enkelte virksomhed i et bestemt antal år, for at undgå at revisor får for tætte relationer med virksomheden og dennes ledelsen	7	7,87%	
6	6. De revisorer der udfører revisionen, må ikke også udføre rådgivning og øvrig assistance for virksomheden, men andre revisorer i samme revisionsvirksomhed må godt	5	5,62%	
7	7. Der skal fastsættes et maksimalt honorar, som revisor må modtage fra samme virksomhed	1	1,12%	
8	8. Der skal være bedre ekstern tilsyn med, at revisor udfører deres arbejde godt nok	29	32,58%	
9	9. Erklæringen bør indeholde flere oplysninger. Hvilke oplysninger mangler du:	2	2,25%	
Total		89	100%	
Gennemsnit		4,43		

Erklæringen bør indeholde flere oplysninger. Hvilke oplysninger mangler du:

Der bør i konklusionen stå end tydeligere vurdering af det reviderede. Det betyder større arbejde og muligvis også omk. men det vil øge tilliden og anvendeligheden.

Jeg mener at der skal indføres en ansvarsforpligtigelse i stedet for en ansvars fraskrivelse

23	Har den offentlig debat og kritik af revisors rolle i konkurssager haft betydning for din vurdering af revisors troværdighed?	Antal	Procent	Grafik
1	 1. Nej, det har ikke ændret mit syn på revisorer	34	57,63%	
2	 2. Ja, min tillid til revisors arbejde er blevet mindre	16	27,12%	
3	 3. Ja, min tillid til revisors arbejde er blevet bedre	0	0,00%	
4	 4. Jeg har ikke hørt den offentlige kritik og mit syn på revisor er derfor uændret	9	15,25%	
Total		59	100%	
Gennemsnit		1,73		